

İNSAN HAKLARI ALANINDA ÇALIŞAN HÜKÜMET DIŞI
KURULUŞLARIN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

Görkem TANRIVERDİ

109614015

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(İNSAN HAKLARI HUKUKU)

Prof. Dr. Gencer ÖZCAN

2011

İNSAN HAKLARI ALANINDA ÇALIŞAN HÜKÜMET DIŞI
KURULUŞLARIN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

THE NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS WORKING ON
HUMAN RIGHTS AND THE INFLUENCE OF FOREIGN POLICY

Görkem TANRIVERDİ

109614015

Prof. Dr. Gencer ÖZCAN	:	
Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl GÜL	:	
Yrd. Doç. Dr. Şadan İnan RÜMA	:	
Tezin Onaylandığı Tarih	:	
Toplam Sayfa Sayısı	:	119

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) İnsan hakları
- 2) Hükümet dışı kuruluşlar organizations
- 3) Dış politika
- 4) Mazlumder
- 5) İnsan Hakları Derneği (İHD)

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Human rights
- 2) Non-govenmental
- 3) Foreign Policy
- 4) Mazlumder
- 5) Human Rights Association

Özet

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, insan hakları kavramının uluslararası ilişkiler teori ve pratiğindeki yeri artmıştır. Yeni dış politika anlayışı, uluslararası alanda farklı aktörlerin yer almasına olanak tanımaktadır. Bu süreçte, insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde uzmanlaşmış Hükümet Dışı Kuruluşlar (HDK), devletlerin dış politikalarında insan hakları konularına dikkat çekerek uluslararası arenada yürüttükleri faaliyetlerle, yeni bir alan oluşturdular. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'nin HDK'ları güçlendirmesi, HDK'ların amaç ve politikalarını sürdürebilmeleri için, devletler ve bireyler karşısında daha fazla meşruiyet ve güç kazanmalarını sağlamıştır.

İnsan hakları konusunda uzmanlaşan HDK'lar, diğer ülkelerdeki ihlalleri durdurulmasını zorlamak için ülkelere baskı yaparak, faaliyet gösterdikleri ülkelerde farklı seçenekler ve eleştirel bakış açıları sunarlar. Bu nedenle, HDK'lar kendi ülkelerinde insan haklarına duyarlı bir dış politika izlenmesinin zorlanmada, insan hakları ihlallerinin yaşandığı devletlere uluslararası dikkati çekmeyi deneyerek, belirleyici rol oynamaktadırlar.

Tez, Türkiye'de faaliyetlerini sürdürmekte olan iki önemli HDK'yı, Mazlumder ve İnsan Hakları Derneği'ni ve Türkiye'deki dış politika karar alıcıları için hangi yollarla dış politika girdisi sağladıklarını inceler. 2003'ten itibaren, her iki örgüt de yurtdışındaki insan hakları ihlalleriyle ilgili yeni bir duruş sergilemekte ve uluslararası gündeme bu konuları getirerek görece daha fazla çaba sarf etmiş görünmektedir.

Summary

After the Second World War, the importance of the concept of human rights in the theory and practice of the International Relations has increased. The new foreign policy understanding enabled different actors to be included in international politics. In this process, Non-governmental Organizations (NGOs), specialized on the protection and promotion of human rights, opened a new space

for the activities that they carry out in the international arena drawing attention of states to the issues of human rights in the conduct of foreign policies of the concerning countries. As the United Nations and the Council of Europe consolidated them, the NGOs gained more legitimacy and power before the states and individuals to pursue their aims and policies.

Non- governmental organizations that are specialized on the issues of human rights, offer critical perspectives and alternative options for the countries in which they operate putting pressure on their own governments to force other countries to end abuses there. Therefore, NGOs play decisive role in compelling their own countries to follow a human rights-sensitive foreign policy, try to attract international attention on the states that are involved in committing human rights violations.

The thesis deals with two outstanding NGOs operating in Turkey, Mazlumder and Human Rights Association and examines the ways they bring foreign policy inputs for foreign policy decision makers in Turkey. Since 2003, both organizations seem to have taken a new stance regarding human rights abuses abroad and paid relatively more effort to bring these issues to the international agenda.

İÇİNDEKİLER

Özet/ Summary.....	III
İçindekiler	V
Kısaltmalar	VIII
Kaynakça.....	X
I. Giriş.....	1
II. İnsan Hakları Ve Dış Politika.....	3
A- Uluslararası İlişkiler Teorisinde İnsan Hakları Kavramı.....	5
1. Gerçekçi Görüş	6
2. Devletçi Görüş	7
3. Çoğulcu Görüş	8
B- Dış Politika ve İnsan Hakları İlişkisi.....	10
1. Dış Politika ve İnsan Hakları Çatışma Alanları	11
a) Barış ve Güvenlik	11
b) Ekonomik İlişkiler	14
c) Diğer Çelişkiler	16
aa) Seçicilik	16
bb) Tutarlılık.....	17
cc) Etkililik	18
çç)Ortak Hareket Etmek	19
2. Dış Politika Araçları	19
a) Diplomatik Araçlar	20
b) Ekonomik Araçlar	21
aa) Ekonomik Yapıtırım	21
bb) Kalkınma Yardımı	22
c) Askeri Araçlar	23
III. İnsan Hakları Alanında Çalışan Hükümet Dışı Kuruluşlar Ve Dış Politika	26
A- Hükümet Dışı Kuruluşların Tarihçesi	26
1. BM Öncesi Dönem	26
2. BM Hazırlık Süreci ve BM Dönemi	28
B- Uluslararası Hukuk Bakımından Hükümet Dışı Kuruluşlar	29
1. Birleşmiş Milletler	29
a) BM'nin Hükümet Dışı Kuruluşlar Tanımı.....	29
aa) Birleşmiş Milletler Şartı	29
bb) 2/3 No'lu Karar- 1946.....	30

	cc) Hükümet Dışı Kuruluşlar Kurulu- 1948	31
	çç) 288 Sayılı Karar- 1950.....	32
	dd) 1296 Sayılı Karar- 1968	32
	ee) Ekonomik ve Sosyal Konsey Tanımı – 1994.....	34
	ff) Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1996/31 Sayılı Kararı-1996..	34
	gg) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Genel Yorum No.10- 1998.....	36
	b) BM Bünyesinde Hükümet Dışı Kuruluşlar ile İlgili Birimler.....	38
2.	Avrupa Konseyi	39
	a) Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Tüzel Kişiliğinin Tanınması Sözleşmesi.....	40
	b) Avrupa'da Hükümet Dışı Kuruluşların Statüsüne İlişkin Temel İlkeler	42
C-	Küreselleşmenin Sivil Toplum ve Hükümet Dışı Kuruluşlara Etkisi.....	43
1.	Sivil Toplum ve Hükümet Dışı Kuruluşlar Tanımı	43
2.	Küreselleşme Sürecinde Hükümet Dışı Kuruluşların Önemi.....	45
	a) Egemenlik Anlayışı	48
	b) Bireyin Özerkleşmesi	50
	c) Teknolojik Gelişme	52
D-	Uluslararası İlişkiler Aktörü Olarak Hükümet Dışı Kuruluşlar	53
1.	Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Devlet İlişkisi	53
	a) Klasik Dış Politika Anlayışının Dönüşümü	54
	b) Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Devlet Etkileşimi	56
	c) Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Dış Politika Alternatifleri	57
	aa) Farklı Bakış Açısı Sunmak	57
	bb) Uzman Kadro Desteği Sağlamak	58
	cc) Yerel Aktörler ile İlişkileri Kolaylaştırmak	59
	çç) Dış Politikaya Yeni Konular Kazandırmak	60
	dd) İşbirliğine Yönelik Politika Geliştirme	60
	ee) Yeni İletişim Kanalları Kazandırmak	61
2.	Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Uluslararası Örgütler İlişkisi.....	62
E-	Hükümet Dışı Kuruluşların Dış Politika ile Etkileşimi	64
1.	Hükümet Dışı Kuruluşların Dış Politikadaki İşlevleri	64
	a) Bilgi Toplama ve Yayma.....	65
	b) Uluslararası Standart Oluşturma.....	66
	c) İhlalleri Engelleme	68
	ç) İnsan Hakları Eğitimi.....	70
	d) Yardım ve Hizmet	71
2.	Hükümet Dışı Kuruluşların Dış Politikada Doğurduğu Sonuçlar	72
F-	Hükümet Dışı Kuruluşların Sorunları	76
1.	Meşruiyet Sorunu.....	76
2.	Hükümet Dışı Kuruluşların Performanslarını Değerlendirme Zorluğu.	79
3.	Gelişim Sorunları	80

IV.	Türkiye’de Hükümet Dışı Kuruluşların Dış Politikaya Etkisi.....	82
	A- Türk Dış Politikasında İnsan Hakları Söylemi.....	82
	B- Tarihi Gelişimde Yer Alan İnsan Hakları Örgütleri.....	86
	C- Ulusal Hukuk Bakımından Hükümet Dışı Kuruluşlar.....	89
	1. T. C. Anayasası, Madde 33.....	90
	2. 4721 Sayılı Medeni Kanununun Dernekler ile İlgili II. Kısmı.....	91
	3. 5253 Sayılı Dernekler Kanunu.....	92
	Ç- Türkiye’den Örnekler.....	93
	1. MAZLUMDER.....	94
	a) İnsan Haklarına Bakış.....	94
	b) MAZLUMDER’in Çalışma Alanları.....	96
	aa) Avrupa’ya Bilgi Sağlama.....	97
	bb) Ortadoğu’daki HDK’lara Sözcülük İşlevi.....	97
	c) Derneğin Devletle İlişkileri.....	97
	aa) Bağımsızlık Vurgusu.....	98
	bb) Sınırlı İşbirliği.....	99
	cc) Dışişleri Bakanlığı İçin İhlallere İlişkin Bilgi Kaynağı.....	101
	ç) Dış Politikaya Bakış.....	101
	aa) Savaş Dönemi Politikaları.....	102
	bb) Olağan Dönem Politikaları.....	104
	cc) Avrupa Birliği Ülkeleri.....	108
	2. İnsan Hakları Derneği.....	110
	a) Dış Politikaya Bakış.....	111
	aa)Barış Politikası.....	111
	bb)Türk Dış Politikasının Alanları.....	113
	cc)Avrupa Ülkeleri Politikası.....	114
	b) Değişen Dış Politika Anlayışı.....	115
V.	Sonuç.....	116
	EKLER.....	120
	A- Mazlumder İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar ile Görüşme.....	120
	B- MAZLUMDER Dış İlişkiler Sorumlusu- Ahmet Zeki Olaş ile Görüşme.....	130
	C- İHD İstanbul Şube Başkanı Abdülbaki Boğa ile Görüşme.....	138

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMESKHK	: Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
CSCE	: Commission on Security and Cooperation in Europe
DDB	: Dernekler Daire Başkanlığı
Dn	: Dipnot
ECOSOC	: Economic and Social Council
EKOSOK	: Ekonomik ve Sosyal Konseyi
HDK	: Hükümet Dışı Kuruluş
İHD	: İnsan Hakları Derneği
İHD	: İnsan Hakları Derneği
İHOP	: İnsan Hakları Ortak Platformu
MAZLUMDER	: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
MC	: Milletler Cemiyeti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization/ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	: Non -Governmental Organization
no	: Numara
RG	: Resmi Gazete

t	: Tarih
TAYAD	: Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Dayanışma Derneği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TİHV	: Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TOHAV	: Toplumsal Hukuk Araştırmaları Vakfı
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi

KAYNAKÇA

- 4643 Sayılı Kanun Kanun No: 4643 RG t: 12/04/2011, Sayı: 24380,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/04/20010421.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/04/20010421.htm>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- 4721 Sayılı Medeni Kanun: 4721 Sayılı Medeni Kanun,
http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_sd.durumu?kanun_no=4721, Erişim Tarihi 03.04.2011.
- 5253 Sayılı Dernekler Kanunu: 5253 Sayılı Dernekler Kanunu,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/11/20041123.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/11/20041123.htm>, Erişim Tarihi 03.04.2011.
- Alpkaya: Gökçen Alpkaya, İnsan Hakları Konusu, ed. Baskın Oran, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, c.2: 1980- 2001, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2005.
- Ateş: Davut Ateş, Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?, Doğuş Üniversitesi Dergisi:7/1, 2006, 25-38.
- Avrupa İnsan Haklarına Bireysel Başvuru Kabulü: R.G.:<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19438.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19438.pdf>, Erişim Tarihi 06.05.2011.
- Baehr/ Castermans-Holleman: Peter Baehr/ Manique Castermans- Holleman, The Role of Human Rights in Foreign Policy, Gordonsville, Palgrave Macmillan, New York 2004.
- Başlar, HDK Rollerleri: Kemal Başlar, Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Rol ve Etkinlikleri, ed. İdris Bal, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006.
- Başlar: Kemal Başlar, Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum, Nobel Yayın, Ankara 2005.
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi: BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi,
<http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/source/411.asp?r=24.04.2011+02:50:54&oid=sub4-1&selid=23>, Erişim Tarihi 14. 04. 2011.
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Üye Devletlerin Onay ve/ veya İmza Tarihleri: BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Üye Devletlerin Onay ve/ veya İmza Tarihleri
http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mt_dsg_no=IV-3&chapter=4&lang=en, Erişim Tarihi 14. 04. 2011.
- BM EKOSOK Üyelik Prosedürü: BM EKOSOK Üyelik Prosedürü,
http://www.siviltoplumplatformu.net/index.php?Itemid=59&id=322&option=com_content&task=view, Erişim Tarihi 10.04.2011.
- Bulut/ Kahraman: Yakup Bulut/ Mehmet Kahraman, Türkiye’de Sivil Toplumun Sivillliği Üzerine Bir Tartışma, V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel Barış: Bildiriler Kitabı, Çanakkale 2008.
- Çakmak: Cenap Çakmak, The Role of Non- Governmental Organizations (NGOs) in The Norm Creation in the Field of Human Rights, Alternatives: The Turkish Journal of International Relations, Vol.3:1, Spring 2004, 100- 122.

- Çavuşoğlu: Naz Çavuşoğlu, Avrupa Topluluğu/ Birliği'nin İnsan Hakları Politikası, İnsan Hakları Yıllığı, c. 21-22, 1999- 2000, 1-14,
- Cleary: Seamus Cleary, The Role of NGOs Under Authoritarian Political Systems, Palgrave Macmillan, London 1997.
- Dağı: İhsan D. Dağı, İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye, Boyut Yayınları, İstanbul 2002.
- Dernekler Daire Başkanlığı: Dernekler Daire Başkanlığı Tanıtım/ Tarihçe, http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=4&Itemid=12&lang=tr, Erişim Tarihi 03.03.2011.
- Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE: Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, <http://www.osce.org/odihr/elections/14310>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- Donnelly: Jack Donnelly, Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Çev. Mustafa Erdoğan/ Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara 1995.
- ECOSOC Resolution 1296: ECOSOC Resolution 1296 (XLIV), 23 Mayıs 1968, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31832.html>, Erişim Tarihi 15.04. 2011.
- Egeland: Jan Egeland, Peace Making and Prevention of Violence: The Role of Governments and Non- Governmental Organizations, International Review of the Red Cross, No: 833, Oslo 1999, <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jpsy.htm>, Erişim Tarihi 14.05.2011.
- Ekici: Ekrem Buğra Ekici, İslam Hukuku Tarihi, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2006.
- Ensaroğlu: Yılmaz Ensaroğlu, Mevzuat ve Uygulama Açısından Türkiye'de İnsan Hakları, Hikayemi Dinler misin? Tanıklarla Türkiye'de İnsan Hakları ve Sivil Toplum/ Konferanslar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2004,
- Forsythe: David P. Forsythe, Human Rights in International Relations, Cambridge University Press, Cambridge 2000
- Fundamental Principles on the Status of Non- Governmental Organizations in Europe and Explanatory Memorandum: Fundamental Principles on the Status of Non- Governmental Organizations in Europe and Explanatory Memorandum, 13 November 2002, Strasbourg, <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8082>, Erişim Tarihi 14.04. 2011
- Gaer: Felice D. Gaer, Reality Check: Human Rights NGOs Confront Governments at the UN, ed. Thomas G Weiss, Leon Gordenker, NGOs, the UN and Global Governance, Lynne Rienner Publishers, Colorado 2010.
- Gemalmaz: Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Legal Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul 2005,
- Gordenker/ Weiss: Leon Gordenker/ Thomas G Weiss, Pluralizing Global Governance: Analytical Approach and Dimensions, ed. Thomas G Weiss, Leon Gordenker, NGOs, the UN and Global Governance, Lynne Rienner Publishers, Colorado 2010
- Granzer: Sieglinde Granzer, Changing Discourse: Transnational Advocacy Networks in Tunisia and Morocco, ed. Thomas Risse, Stephen C. Sikkink, The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change, Cambridge University Press, Cambridge 1999.
- İnan/ Erdoğan: Yüksel İnan/ Birsen Erdoğan, Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunu, İnsan Hakları Yıllığı, c. 21-22, 1999-2000, 15-31.

- İnsan Hakları Derneği Tüzüğü: http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=68, Erişim Tarihi 05.05.2011
- İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/770/89/PDF/N9977089.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- İnsan Hakları Başkanlığı: <http://www.ihb.gov.tr/Hakkimizda.aspx#Tarihce>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- İnsel: Ahmet İnsel, İnsan Hakları ve İş Bitirme Siyasetçiliği, Radikal İki, 11 Ekim 2004, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/44770-insan-haklari-ve-is-bitirme-siyasetciligi>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- İşkencenin ve Gayriinsani yada Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi: R.G.:<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19738.pdf&main>, Erişim Tarihi 06.05.2011.
- İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: R.G.:<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19895.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19895.pdf>, Erişim Tarihi 06.05.2011.
- Karakul: Selman Karakul, Uluslararası Alanda Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Örgütlerinin İnsan Haklarının Korunması Yönündeki İşlevleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006
- Karaosmanoğlu, Türkiye’de: Fatih Karaosmanoğlu, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Eğitimi, der. Ayhan Kaya, Günay Göksu Özdoğan, Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik, Bağlam Yayınları, Ankara 2003.
- Karaosmanoğlu: Fatih Karaosmanoğlu, Tarihin Başlangıcı: Uluslararası İlişkiler & Haklar ve Güvenlik, Seçkin Yayınları, Ankara 2008.
- Kaya/ Acer: İbrahim Kaya/ Yücel Acer, Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler, ed. İdris Bal, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006.
- Keane: John Keane, Civil Society, Definitions and Approaches, Heidelberg 2009, http://johnkeane.net/wp-content/uploads/2011/01/jk_civil_society_definitions_encyclopedia.pdf, Erişim Tarihi 04.04.2011.
- Kenar/ Özer: Nesrin Kenar/ Asena Özer, Uluslararası Sistemin Bir Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları (Non- Governmental Organizations: NGOS), ed. İdris Bal, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006.
- Keyman/ Dönüşen Türkiye: E. Fuat Keyman, Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005,
- Keyman: E. Fuat Keyman, Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara 2006, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiye-de-sivil-toplumun-seruveni.pdf>.
- Laçiner: Sedat Laçiner, Dış Politika ve STK’lar, ed. Ali Akdemir, Abdurrahman Benli, Halis Kalmış, I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel Demokrasinin Gelişmesi ve Katılımın Sağlanması Açısından Sivil Toplum Kuruluşları,

- Mazlumder Dernek Tüzüğü: Çanakkale 2004.
Dernek Tüzüğü,
<http://www.mazlumder.org/sayfa.asp?sayfaID=6>, Erişim Tarihi 06.06.2011.
- MAZLUMDER: MAZLUMDER Tanıtım,
<http://www.mazlumder.org/sayfa.asp?sayfaID=5>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- NGO Related Resolution 1996/31: NGO Related Resolution 1996/31,
<http://www.un.org/esa/coordination/ngo/pdf/res96-31.pdf>, Erişim Tarihi 14.04. 2011.
- Önderoğlu: Erol Önderoğlu, STK Temsilcileri Hükümetle 3 Ekimi Konuştu, 09 Eylül 2005, <http://bianet.org/bianet/medya/66987-stk-temsilcileri-hukumetle-3-ekimi-konustu>, Erişim Tarihi 06.05.2011.
- Özdek: E. Yasemin Özdek, 1990'larda İnsan Hakları: Sorunlar ve Yönelimler, İnsan Hakları Yıllığı, c.15, 1993, 16-29.
- Paul: James A. Paul, NGOs and Global Policy Making, June 2010, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31611.html>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- Pazarcı/2: Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap, Turhan Kitabevi, 8. Bası, Ankara 2005.
- Pazarcı: Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, 3. Bası, Ankara 2005.
- Plagemann: Gottfried Plagemann, Türkiye'de İnsan Hakları Örgütleri: Farklı Kültürel Çevreler, Farklı Örgütler, Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Risse/ Ropp: Thomas Risse/ Stephen C. Ropp, International Human Rights Norms and Domestic Change: Conclusion, , ed. Thomas Risse, Stephen C. Sikkink, The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change, Cambridge University Press, Cambridge 1999
- Risse: Thomas Risse, The Powers of Norms versus the Norms of Power: Transnational Civil Society and Human Rights, ed. Ann M. Florini, Third Force- The Rise of Transnational Civil Society, The Japan Center of International Exchange, Tokyo 2000.
- Sander: Oral Sander, Siyasi Tarih 1918-1994, İmge Kitabevi, 12. Baskı, Ankara 2004
- Scolart: Barbara Scolart, Relationship of the IAJ With UN Institutions, http://www.iaj-uim.org/site/modules/mastop_publish/files/files_4afdb230d9647.pdf, Erişim Tarihi 15.04. 2011.
- Shipoli: Erdoan Shipoli, Birleşmiş Milletler'de Sivil Toplumun Yeri, Dernekler Dergisi,
http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=591:bm-ve-sivil-toplum&catid=49:akademik&Itemid=113, Erişim Tarihi 17.06.2011.
- Simmons: P.J.Simmons, Learning to Live with NGOs, Foreign Policy, No. 112, Fall 1998, 82-96, s. 92,
<http://ocean.otr.usm.edu/~w416373/PS%20331/Learning%20to%20Live%20with%20NGOs.pdf>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- T.C. Anayasası: T.C. Anayasası, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, Erişim Tarihi 03.03.2011.
- Tarhanlı/ Bianet: Turgut Tarhanlı, Politika ve İnsan Hakları, 03 Mayıs 2005, Radikal, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/60415-politika-ve->

- Tarhanlı: [insan-haklari](#), Erişim Tarihi 05.05.2011.
Turgut Tarhanlı, İnsan Hakları: Gerçek ve Gelecek, Hikayemi Dinler misin? Tanıklarla Türkiye’de İnsan Hakları ve Sivil Toplum/ Konferanslar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2004.
- TAYAD: TAYAD, <http://www.tayad.org/>, Erişim Tarihi 05.05.2011
Tekeli: İlhan Tekeli, Temsili Demokrasi Krizi Karşısında Katılımcı Demokrasi ve STK’ların Gelişimi, Hikayemi Dinler misin? Tanıklarla Türkiye’de İnsan Hakları ve Sivil Toplum/ Konferanslar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2004.
- The Committee on NGOs: The Committee on NGOs,
<http://esango.un.org/paperless/Web?page=static&content=committee>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- TİHV: TİHV Hakkında, <http://www.tihv.org.tr/index.php?tihv-hakkinda>, Erişim Tarihi 05.05.2011
- TOHAV: TOHAV Tarihçe/ Hakkımızda,
<http://www.tohav.org/?bolum=harici&dosya=tarihce>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- Tuijl: Peter van Tuijl, NGOs and Human Rights: Sources of Justice and Democracy, Journal of International Affairs, Vol.52/2, Spring 1999.
- Türkiye İnsan Hakları Kurumu: Türkiye İnsan Hakları Kurumu, <http://www.tihak.org/>, Erişim Tarihi 05.05.2011.
- Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Hukuksal Kişiliğinin Tanınması Sözleşmesi’nin Avrupa Konseyi Üyesi Devletlerin Onay ve/ veya İmza Tarihleri: Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Hukuksal Kişiliğinin Tanınması Sözleşmesi’nin Avrupa Konseyi Üyesi Devletlerin Onay ve/ veya İmza Tarihleri Hakkında bkz.,
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=124&CM=8&DF=23/04/2011&CL=ENG>, Erişim Tarihi, 01. 06. 2011.
- Uyar: Lema Uyar, Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Komitesi, 1981-2006, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- Yıldırım: İbrahim Yıldırım, Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004.
Suudi Kadınlar Direksiyon Yasağını Delik Deşik Etti, Milliyet, 17 Haziran 2011, <http://dunya.milliyet.com.tr/suudi-kadinlar-direksiyon-yasagini-delik-desik-etti/dunya/dunyadetay/18.06.2011/1403821/default.htm>, Erişim Tarihi 18.06.2011.
- Ermeni STK’lar Türk-Ermeni İlişkilerinin Geliştirilmesi İçin Ortak Çaba Gösterecek, 28 Nisan 2010,
<http://www.tumgazeteler.com/?a=6102325>, Erişim Tarihi 20.06.2011.
Türk ve Afrikalı STK’lar Buluşuyor,
<http://www.tumgazeteler.com/?a=3997945&cache=1>, Erişim Tarihi 20.06.2011.
Türkiye-Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu Başlıyor/ Türkiye-Afrika İlişkilerinde Tarihi Dönemeç,
<http://www.tasamafrika.org/fr/tous-les-nouvelles/222-tuerkiye-afrika-sivil-toplum-kurulular-forumu-balyor.html>, Erişim Tarihi 20.06.2011.
İsrail’in Vahşetine Kendi STK’sından İtiraf, 07 Ocak 2009,

<http://www.tumgazeteler.com/?q=%u0130srail%60in%20vah%u015Fetine%20kendi%20STK%60s%u0131ndan%20itiraf&gun=7000&sira=Rank>, Erişim Tarihi 20.06.2011

Türkiye: İnsan Hakları Savunucusu Olmak Zor!, Bianet, 17 Şubat 2004, <http://www2.bianet.org/bianet/insan-haklari/29821-turkiye-insan-haklari-savunucusu-olmak-zor>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

İnsan Hakları Eğitimi, <http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1506>, Erişim Tarihi 15.05.2011

Suriye İnsan Hakları Örgütü “Gösterilerde En Az 500 Sivil Öldü”, 28 Nisan 2011,

<http://www.usakgundem.com/haber/63265/suriye-%C4%B0nsan-haklar%C4%B1-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC-quot-g%C3%B6sterilerde-en-az-500-sivil-%C3%B6ld%C3%BC-quot.html>, Erişim Tarihi 01.06.2011.

Suriye İnsan Hakları Örgütü: Gösterilerde 1062 sivil öldü, Radikal, 24 Mayıs 2011,

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1050430&CategoryID=81>, Erişim Tarihi 01.06.2011.

Suriye Üzerinde Uluslararası Baskı Artıyor, Euronews, 30 Nisan 2011, <http://tr.euronews.net/2011/04/30/suriye-uzerinde-uluslararasi-baski-artiyor/>, Erişim Tarihi 01.06.2011

Suriye’de Esad’dan Reform Vaatleri, 0020BBC Türkçe, 25 Mart 2011,

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/03/110325_syria_update.shtml, Erişim Tarihi 05.05.2011.

İsrail’de Hdef Bu Kez İnsan Hakları Örgütleri, BBC Türkçe, 6 Ocak 2011,

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/01/110106_israelhumanrights.shtml, Erişim Tarihi 05.05.2011

Türkiye: İnsan Hakları Savunucusu Olmak Zor!, Bianet, 17 Şubat 2004, <http://www2.bianet.org/bianet/insan-haklari/29821-turkiye-insan-haklari-savunucusu-olmak-zor>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

Radikal, Kavaf’a Sonunda Bir Destek, 23 Mart 2010,

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=987194&Date=10.06.2011&CategoryID=97>, Erişim Tarihi 15.06.2010.

Eşcinsellik Açıklamasını Haksızca Eleştirenleri İnsafa Davet Ediyoruz!, 29 Mart 2010,

http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=133, Erişim Tarihi 15.06.2010.

Türkiye Vatandaşları Çin’in İnsafına terk edilemez, 22 Ocak 2011,

http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=194, Erişim Tarihi 14.06.2011.

2009 Dünya İnsan Hakları Raporu- World Human Rights Report, 22 Haziran 2010, <http://www.mazlumderistanbul.org/pdfs/2009-d%C3%BCnya-insan-haklar%C4%B1-raporu.pdf>, Erişim Tarihi 15.06.2011.

ABD’ye Terör Hk Gönderilen Mektup, 12 Eylül 2011,

http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=425, Erişim Tarihi 05.06.2011.

ABD’DE, 08 Eylül 2001,

http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=422, Erişim Tarihi 05.06.2011.

“İncirlik Kapatılsın” Kampanyası Faaliyet Raporu,
http://www.kureselbarisveadalet.org/index.php?option=com_content&task=view&id=502&Itemid=76&month=1&year=2011,
 Erişim Tarihi 05.06.2011.
 Hükümete İsrail Tepkisi, 07.05.2009,
<http://www.haberkalesi.com/?mxz=haber&hid=1044>, Erişim Tarihi 05.06.2011.
 MAZLUMDER, Filistinli Siyasi Tutsaklar Raporu, Ankara, 2011,
http://www.mazlumder.org/dosyalar/filistinli_siyasi_tutsaklar_RAPORU.pdf, Erişim Tarihi 05.06.2011.
 Bangladeş'te Cemaat-i İslami'ye Yönelik Savaş Suçları Yargılamaları, 07 Ekim 2010,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=8890,
 Erişim Tarihi 14.06.11.
 2010 Bangladeş İnsan Hakları Raporu, 07 Ocak 2011,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9517,
 Erişim Tarihi 14.06.11.
 2010 Suriye İnsan Hakları İhlalleri Değerlendirme Raporu,
http://www.mazlumderistanbul.org/pdfs/suriye_insan_haklari_raporu.pdf, Erişim Tarihi 14.06.11
 Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'a AÇIK MEKTUP!, 02 Şubat 2011,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9257,
 Erişim Tarihi 14.06.11
 MAZLUMDER'den Suriye Elçiliği Önünde Meşaleli Eylem, 26 Mart 2011,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9454,
 Erişim Tarihi 14.06.11
 MAZLUMDER'den Suriye Büyükelçiliğine Mektup, 29 Mart 2011,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9463,
 Erişim Tarihi 14.06.11
 Suriye İhvan-ı Müslimin Teşkatından MAZLUMDER'e Ziyaret, 30 Mart 2011,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9470,
 Erişim Tarihi 14.06.2011.
 Müslüman Kardeşler: Esad'ın Reform Vaadi Gerçekçi Değil, 01 Nisan 2011,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9486,
 Erişim Tarihi 14.06.11.
 Türkiye Suriye'lilere Sınırlarını Kapamamalı, 25 Mayıs 2011,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9690,
 Erişim Tarihi 14.06.11.
 Suriyeli Göçmenlerle İlgili İlk Gözlem Raporu, 11 Haziran 2011,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9639,
 Erişim Tarihi 14.06.11.
 MAZLUMDER'den Suriye Elçiliği Önünde Esad Rejimine Protesto, 10 Haziran 2011,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9742,
 Erişim Tarihi 14.06.11.
 Azerbaycan İnsan Hakları Raporu 2011,
<http://www.mazlumderistanbul.org/pdfs/azerbaycan-raporu-2011.pdf>, Erişim Tarihi 14.06.11.
 Fransa'da İnanç Özgürlüğünü Kısıtlama Girişimlerine İlişkin

Kaygılar, 19 Aralık 2003,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=489,
 Erişim Tarihi 15. 06. 2011.

İrkçılık Dalgası, Avrupa’da Can Alarak Yayılmaya Devam Ediyor, 20 Ağustos 2009,
http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=89, Erişim Tarihi 15. 06. 2011.

Avrupa’da Anti- İslamist, İrkçı, Yabancı Düşmanı Söylem ve Eylemler Endişe Vericidir!., 28 Ekim 2009,
http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=7427,
 Erişim Tarihi 15. 06.2011.

Fransa, İrkçı ve Ayrımcı Uygulamalara Son Vermelidir!, 31 Ağustos 2010,
http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=173, Erişim Tarihi 15. 06.2011.

Çakal Carlos’a Fransa’da İşkence İddiaları!, 8 Şubat 2011,
http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=203, Erişim Tarihi 15. 06.2011.

MAZLUMDER’den Yunan Hükümetine Tepki, 20 Nisan 2011,
http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=224, Erişim Tarihi 15. 06.2011.

2009 Dünya İnsan Hakları Raporu- World Human Rights Report, 22 Haziran 2010, <http://www.mazlumderistanbul.org/pdfs/2009-d%C3%BCnya-insan-haklar%C4%B1-raporu.pdf>, Erişim Tarihi 15. 06. 2011.

1994-2010 İnsan Hakları İhlalleri Bilançoları için bkz.
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=185&Itemid=99, Erişim Tarihi 13.06.2011.

1997-2010 İnsan Hakları Raporları için bkz.
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=222&Itemid=103, Erişim Tarihi 13.06.2011.

1998-2011 Özel Raporlar için bkz.
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=34&Itemid=90, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Körfez Krizi ve Savaş Olasılığı Üzerine, 12 Ağustos 1990,
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=207:-kz-krizini-ve-savaas&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Derneğimiz, ABD ve İngiltere’nin Ortaklaşa Sürdürdüğü Saldırıları Bir An Önce Durdurma Çağrısını Yinelemektedir, 18 Aralık 1998,
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1412:dernegimiz-abd-ve-ingilterenin-ortaklasa-surdurdugu-saldirilari-bir-an-once-durdurma-cagrisini-yinelemektedir&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Birleşmiş Milletler’e Çağrı, 09 Nisan 2003,
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=534:birle-milletlere-r&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Karabağ’da Yaşanan Katliama İlişkin Basın Açıklaması, 07 Mart 1992,
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1262:karabagda-yasanan-katliama-iliskin-basin-aciklamasi&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213,

Erişim Tarihi 13.06.2011.

Nahcivan ve Bosna-Hersek'te İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Silah ve Şiddet Yoluyla En Ağır Biçimde İhlal Edilmektedir, 21 Mayıs 1992,

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1494:nahcivan-ve-bosna-hersekte-insan-haklari-ve-temel-ozgurlukler-silah-ve-siddet-yoluyla-en-agir-bicimde-ihlal-edilmektedir&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Saraybosna Katliamı, 07 Şubat 1994,

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1669:saraybosna-katliami&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Kuzey Irak'a Heyet Gidiyor, 31 Mayıs 1994,

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1725:kuzey-iraka-heyet-gidiyor&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Kuzey Irak'a Yönelik Askeri Harekattan Vazgeçilmelidir, 07 Eylül 1996,

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=756:kuzey-irak-a-yel-askerharekattan-vazgelmel&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

A. K. P.A. Başkanı Lord Johnston'a Açık Mektup, 31 Aralık 1999,

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=685:a-k-pa-baani-lord-johnstona-ak-mektup&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

AB Türkiye İlişkileri Konusunda İHD'nin Tutumu, 20 Temmuz 2002,

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=602:ab-tye-ieri-konusunda-dnin-tutumu&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Kıbrıs'ta Barış Engellenemez, 25 Aralık 2002,

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=565:ksta-barngeellenemez&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Türkiye, BM Engelli Hakları Sözleşmesini Derhal Onaylamalıdır, 07 Nisan 2007,

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=78:tke-bm-engellihaklari-sleesderhal-onaylamalidir&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

İskeçe Müftüsü Mehmet Emin Aga'nın Mahkumiyetine İlişkin Basın Açıklaması, 26 Ocak 1995,

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1248:iskece-muftusu-mehmet-emin-aganin-mahkumiyetine-iliskin-basin-aciklamasi&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

Danimarka Büyükelçiliği'ne, 29 Ocak 1998,
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1362:sablon-sube-basin-aciklamalari&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.
İsviçre'de Yabancı Düşmanlığı Ve Polis Aşırı Şiddet Kullanımı, 13 Temmuz 2001,
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=678:vrede-yabanci-dmanli-ve-pol-ari-ddet-kullanimi&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.
Almanya'dan Sınırdışı Edilmeleri Gündemde Olan Kürt Mültecilerle İlgili İHD Görüşüdür, 12 Mart 1999,
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1430:almanyadan-sinirdisi-edilmeleri-gundemde-olan-kurt-multecilerle-ilgili-ihd-gorusudur-&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.
<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu-nun-3-buyukelciler-konferansi-nin-acilisinda-yaptigi-konusma-03-ocak-2011.tr.mfa>
RG t. 02/11/2000, sayı: 24218,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/11/20001102.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/11/20001102.htm>, Erişim Tarihi 05.06.2011.

İnsan Hakları: Hedefler ve gelişmeler,
<http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari-hedefler-ve-gelismeler.tr.mfa>, Erişim Tarihi 05.06.2011.

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

II. Dünya Savaşından itibaren insan hakları bilinci ve kazanımlarındaki artışın uluslararası ilişkiler teori ve pratiklerini etkilediği görülmektedir. Geleneksel devlet anlayışındaki değişimler uluslararası aktörlerin çeşitlenmesine ve küçük aktörlerin güçlenmesine neden olmaktadır. İnsan hakları uygulamalarının devletlerin imajında ve saygınlığında yarattığı etkiler, devletlerin insan haklarına önem vermelerini sağlamaktadır. Küreselleşme ile devletlerin birbirlerinin ve sistemin diğer unsurlarının denetimine açık hale gelmesi, Hükümet Dışı Kuruluşların faaliyetlerini önemli kılmaktadır.

Sistemde yaşanan bu gelişmelere ayak uyduran devletler, değişmelere uyum sağladıkları sürece daha güçlü bir desteği hem kendi vatandaşlarından hem de diğer devletlerden elde edebilmektedirler. Uluslararası ilişkiler yapısında insan hakları kavramı ve sivil hareketler dikkat çekmektedir. Devleti denetleyen, eleştiren ve sınırlayan Hükümet Dışı Kuruluşlar, devletin insan hakları politikasından devleti sorumlu tutmaktadır. İnsan hakları ile ilgilenen Hükümet Dışı Kuruluşların devletin insan hakları pratiklerini denetleyen bir göreve soyunmasına ek olarak, devleti insan hakları odaklı bir dış politikaya yönlendirmeye çalıştığı görülmektedir.

İnsan hakları alanında çalışan Hükümet Dışı Kuruluşların dış politikayla ilişkileri ve dış politikada oynadıkları rollerin tespiti ve analizi tezin amacını oluşturmaktadır. Çalışmada giriş ve sonuç bölümlerine ek olarak üç ana bölüm yer almaktadır. İkinci bölümün konusunu oluşturan insan hakları ve dış politika ilişkisi uluslararası ilişkiler teorisinin gerçekçi, devletçi ve çoğulcu görüşleri ekseninde değerlendirilmektedir. Dış politika ve insan hakları arasındaki çatışma ilişkisi ele alınmış ve insan hakları ihlallerini engelleme ve azaltma yönünde devletin kullanılabileceği dış politika araçlarına yer verilmiştir. Tezin bu bölümünde insan hakları alanında çalışan Hükümet Dışı Kuruluşların dış politikayla olan bağına geçmeden önce genel bir çerçeveye

çizilmesi planlanmış ve bu doğrultuda insan hakları ve dış politika ilişkisi ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünü, insan hakları alanında çalışan Hükümet Dışı Kuruluşlar ve dış politikanın farklı açılardan birbirleriyle olan ilişkileri oluşturmaktadır. Hükümet Dışı Kuruluşların tarihi gelişimi ve uluslararası hukuktaki yeri Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'ne göre değerlendirilmektedir. Küreselleşme sürecinin, Hükümet Dışı Kuruluşların önem ve rollerini artırması üzerinde durulmuştur. Küreselleşmenin devlet ve sivil toplumda yarattığı dönüşümler sorgulanarak, bu dönüşümlerin Hükümet Dışı Kuruluşlar üzerinde nasıl bir etki yaptığı incelenmiştir. Hükümet Dışı Kuruluşların devlet, uluslararası örgütler ve dış politika ile etkileşimi bu bölümde ele alınmaktadır. Hükümet Dışı Kuruluşların yapıları itibarıyla dış politikaya farklı yaklaşımları göz önünde bulundurulmuş ve dış politika oluşumunda sunduğu alternatifler incelenmiştir. Hükümet Dışı Kuruluşların dış politikadaki işlevleri ele alınmıştır. Böylece hem faaliyetlerinin dış politikada nasıl bir görünüm kazandığı anlaşılmaya çalışılmış hem de bu faaliyetlerin uluslararası alanda nasıl bir etki doğurduğu değerlendirilmiştir. Hükümet Dışı Kuruluşların sorunlarına yer verilen bu bölümün son başlığında ise alternatif bir aktör olarak ortaya çıkan ve güçlenen Hükümet Dışı Kuruluşların kendi yapılanmalarından kaynaklanan iç sorunları ve çoğunlukla devletlerden kaynaklanan dış sorunları açıklanmaktadır.

Tezin dördüncü bölümünde, Türkiye'deki durum irdelenmektedir. Ulusal hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlara ilişkin usul ve Türkiye'deki İnsan Hakları Örgütlerinin tarihi gelişimi incelenmektedir. Türk dış politikasında insan hakları söylemine yer verilerek Türkiye'nin insan haklarına bakışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yardım temelli kuruluşların (*charity*) tezin konusu dışında bulunması, son yıllarda dış politika çalışmaları ile öne çıkan insan hakları örgütlerinin bu kapsamda değerlendirilmemesinin bir nedenidir. Türkiye'de insan hakları alanında faaliyet gösteren iki Hükümet Dışı Kuruluşun dış politikaya bakışları bu bölümün sonunda yer almaktadır.

MAZLUMDER olarak bilinen İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği ve İnsan Hakları Derneği ile yapılan görüşmeler ve çeşitli araştırmalar sonucunda derneklerin dış politikaya yönelik ilgileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İnsan Hakları Ve Dış Politika

İnsan hakları, insanlık adına bir imayı içerirken; dış politika, devletlerarasındaki ilişkiler ile alakalıdır¹. Dış politika ile insan hakları arasında, ilgi alanlarının farklı olmasından kaynaklanan bir zıtlık olduğunu savunan görüşler bulunmaktadır. Bu farklılığın dış politika ile insan hakları arasında çelişki doğurduğu söylene de; günümüzde devletlerin dış politikalarında insan haklarını önemsedikleri ve birbirlerinin insan hakları uygulamalarını dikkate aldıkları görülmektedir. Devletlerin egemenlik, kendi kaderini tayin ilkesi ve tanınma gibi özellikleri, ulus devletlerin meşruiyetlerini sağlamak için yeterli olmamaya başlamıştır. “Sınırları içerisinde bireylerin ve grupların insan haklarını ihlal etmeyen siyasal bir yapılanma içinde olması” devletin uluslararası meşruiyetini sağlamak için gereken koşullar arasına gitmiştir².

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası hukukta yaşanan gelişmeler ile insan hakları kavramının güçlendiği ve devletlerin dış politikada insan haklarına yer verdikleri gözlemlenmektedir. İnsan hakları standartlarının gelişmesi, devletin bireylere ne şekilde davranması gerektiği konusunda yol gösterici olmakla kalmamakta; aynı zamanda bağlayıcı olması ile devleti yükümlülük altına sokmaktadır. Uluslararası insan hakları standartları, devletlerin onayladıkları

¹ Fatih Karaosmanoğlu, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Eğitimi, der. Ayhan Kaya, Günay Göksu Özdağın, Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik, Bağlam Yayınları, Ankara 2003, s. 130.

² İhsan D. Dağı, İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye, Boyut Yayınları, İstanbul 2002, s. 44 ve orada dn. 47’de anılan Vincent, J.R., Human Rights and International Relations, Cambridge,1986, s. 130.

sözleşmeler ve örf ve adet hukuku ile bağlayıcılık kazanır ve devletler bu şekilde uluslararası denetimi kabul etmiş olurlar. Uluslararası örgütlerin ve uluslararası sözleşmelerin devletlerin birbirlerine insan hakları karnelerini kontrol edebilme yetkisi tanımaları, dış politikada insan haklarının rolünü arttırmaktadır.

Uluslararası alanda yaşanan bu gelişmelerin örneklerine Avrupa Birliği (AB) uygulamalarında rastlanmaktadır. AB, devletlerin insan hakları eylemlerinin uluslararası örgütler tarafından dikkate aldıklarını göstermektedir. AB ülkeleri imzaladıkları anlaşmalarda insan hakları standartlarına uymakla yükümlü hale gelmektedirler. Amsterdam Anlaşması, insan haklarını ciddi ve sürekli bir şekilde ihlal eden devlete karşı belirli hakların askıya alınması gibi siyasi yaptırımlar öngörmektedir³. Bununla beraber üçüncü devletler ile olan ilişkilerinde de bu devletlerin insan hakları uygulamaları önem taşımaktadır. Yapılan anlaşmaların sadece ticari yönü dikkate alınmamakta, imzalayan devletlerin insan hakları uygulamaları da önem taşımaktadır. 1996 yılında hazırlanan “Avrupa Topluluğu ve Hindistan Cumhuriyeti Arasında Ortaklık ve Kalkınma İşbirliği Anlaşması”nın insan hakları hükmü Topluluk Mahkemesi tarafından yorumlanırken insan hakları ve demokratikleşme prensiplerine saygı unsurunu içeren bir işbirliği alanının olmadığına dikkat çekilmiştir. Burada Topluluk Mahkemesi insan hakları hükmünün önemine dikkat çekmektedir. Bu hükmün Avrupa Topluluk üyesi olmayan üçüncü devletlerin insan haklarını ihlal etmesi durumunda, imzalanan anlaşmanın feshedilmesi veya askıya alınması hakkının kullanımını sağladığı belirtilmektedir⁴.

Devletler, dış politikanın geleneksel hedefleri arasında olan ulusal güvenlik veya ticari ilişkileri korumak amaçlarıyla insan hakları odaklı dış politika ile çelişen kararlar almayı tercih edebilirler. Bu durum devletleri insan hakları ile diğer politikalar arasında seçim yapmak zorunda bırakabilir. Geleneksel devlet anlayışında öncelikli olduğu kabul edilen ulusal çıkar, ülkenin üyesi olduğu

³ Naz Çavuşoğlu, Avrupa Topluluğu/ Birliği'nin İnsan Hakları Politikası, İnsan Hakları Yıllığı, c. 21-22, 1999- 2000, 1-14, s.6.

⁴ Çavuşoğlu, s.11.

uluslararası örgütler ve ekonomik ilişkiler insan haklarının dış politikada birinci sırayı almasını zorlaştırabilir. R. J. Vincent, insan hakları devlet menfaatlerine hizmet ediyorsa ve devletin başka bir menfaatine zarar vermiyorsa insan haklarının devletin gündemine girebildiğini belirterek, insan haklarının devletler için hangi şartlarda önem taşıdığını belirtmektedir⁵.

A- Uluslararası İlişkiler Teorisinde İnsan Hakları Kavramı

Uluslararası ilişkiler akımlarından bazıları insan hakları ile dış politika arasında doğrudan bir ilişkinin kurulamayacağını ve kurulmaması gerektiğini savunmaktadır. İnsan hakları ile dış politika arasında doğrudan bir bağın olmadığını ileri sürenler Jack Donnelly tarafından üç ayrı grup halinde değerlendirilir: gerçekçi, devletçi ve çoğulcu⁶.

Gerçekçiler, dış politikanın ulusal çıkarlar temelinde belirlendiğini belirtirler. Gerçekçilere göre, maddi sınırlarla belirlenmiş olan dış politikanın konuları arasında insan hakları yer alamaz. Devletçi görüş, devletin egemenlik sınırlarına vurgu yapmaktadır. Devletlerin egemenlik ilkesi gereğince birbirlerinin iç işlerine karışamayacağı; dolayısıyla dış politikada devletin iç sorunlarından biri olan insan hakları konusunun rol oynayamayacağını savunurlar. Çoğulcular ise kültürel ve ahlaki farklılıklara dikkat çekmektedirler. İnsan hakları konusunun dış politika üzerinde etkili olmasını bir tür ahlaki emperyalizm olarak değerlendirirler. Bu görüşü savunanlar, devletlerin birbirlerinin farklılıklarına göstermesi gereken özeni vurgular ve insan haklarının Batılı değerleri temsil ettiğini savunurlar. Ülkelerin kültürel farklılıklarına saygı gösterilmesi gerektiği gerekçesiyle, insan hakları odaklı dış politikanın kullanılmayacağını savunurlar⁷. Ancak her kültüre

⁵ Karaosmanoğlu, Türkiye’de, s.135’te anılan R.J. Vincent, Human Rights and International Relations, The Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge 1986.

⁶ Jack Donnelly, Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Çev. Mustafa Erdoğan/ Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara 1995, s. 241.

⁷ Donnelly, s. 241.

göre insan hakları standartlarının belirlenmesi zordur. Farklı kültür ve geleneklerin insan hakları ihlallerini içeren ritüellere sahip olması, insan hakları ihlallerinden hangilerine karşı, ne ölçüde ve nasıl bir ayırım yapılarak bir tutum takınılacağı problemini doğuracaktır. Çoğulcular, bireylerin gelenek ve kültürlerinin dokunulmazlığına vurgu yapsalar da; bu durum insan hakları evrenselliğine ve uluslararası standartların oluşmasına engel teşkil edecektir⁸.

1. Gerçekçi Görüş

Uluslararası politikayı kaotik bir yapı olarak değerlendiren gerçekçiler, gücü ana unsur olarak vurgularlar. Uluslararası politikanın temel aktörleri olan devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde gücün maksimize edilmesi ve ulusal çıkarların bu şekilde korunması gerekmektedir. Ancak gücün sürekli olarak artırılmaya çalışılması güvenlik açmazı olarak tanımlanan bir sorun doğurmaktadır. Devlet tehdit algılamasa dahi, güç toplama hedefi ile hareket eder ve bu yönde bir hareket savunma amacı taşısa bile diğer devletlerin de gücünü arttırma ihtiyacı içine girmelerine neden olacaktır. Bu süreç yakın coğrafyadakiler için geçerli olmaya devam ederken, devletlerin tehdit algısını sürekli kılacak ve devletlerin kendilerini güç toplamak zorunda hissetmelerine neden olacaktır⁹.

Gerçekçi akımın öncülerinden olan Hans Morgenthau, dış politikada insan haklarının yer almasını ahlaki olarak yetersiz bulmakla birlikte; pratikte imkânsız olarak değerlendirmektedir. Politikada ihtiyatlı olmayı erdem olarak kabul eder ve insan haklarının dış politika konusu yapılmasını ihtiyatlı bir politika olmayacağını savunur. Dış politikayı güç ile sınırlanmış ulusal çıkar olarak açıklayan

⁸ Peter Baehr/ Monique Castermans- Holleman, *The Role of Human Rights in Foreign Policy*, Gordonsville, Palgrave Macmillan, New York 2004, s.2.

⁹ Donnelly, s.242- 243.

Morgenthau, insan haklarının dış politikanın başka unsurları ile çatışacağını ve bu nedenle tutarlı bir şekilde savunulamayacağını ileri sürer¹⁰.

Dış politikada çıkarların birbiriyle çatışması sadece insan hakları konusuna özgü bir durum olmasa da, realistler insan hakları ve diğer ahlaki kaygıların ulusal çıkarın bir parçası olarak asla görülemeyeceğini vurgulamaktadırlar. Gerçekçiler, insan hakları gibi ahlaki kaygıların dış politikadan uzak tutulmasını tercih ederler. Bu durum hem akademik hem de dışişlerindeki realistler için geçerlidir¹¹.

2. Devletçi Görüş

Devletçiler, uluslararası hukuktan kaynaklanan “devletlerin içişlerine müdahale etmeme” ilkesine vurgu yaparlar. Devletin ülkesi içerisinde yaşanan insan hakları ihlallerinin egemenlik ilkesinden kaynaklanan nedenlerle diğer devletleri ilgilendirmeyeceği fikrini savunurlar¹².

Devletçiler de, gerçekçiler gibi uluslararası ilişkilerinin temel aktörlerinin devletler olduğunu ve egemenliğin dokunulmazlığını belirtmektedirler. Ancak uluslararası hukukun önemli bir parçasını antlaşmaların olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan gelişmeler ve uluslararası mekanizmaların güçlenmesi devletlerin sorumluluğundadır ve uygulanması gereken uluslararası hukuk kurallarını da içine almaktadır¹³. Bu noktadan hareketle devletlerin egemenlik alanları iddiası ile uluslararası kabul görmüş insan hakları değerlerini ikinci sıraya atmaları kabul edilmemektedir. Devletlerin kendi iradeleriyle oluşturdukları ve zaman içerisinde imzalayıp onayladıkları uluslararası sözleşmelere uymaları sorumlulukları arasındadır. Bu bağlamda,

¹⁰ Dağı, s.53 ve orada dn. 13’te anılan Morgenthau, H., *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace*, 4. Basım, New York, Alfred A. Knopf, 1967, s. 10.

¹¹ Donnelly, s. 242.

¹² Donnelly, s. 244.

¹³ Donnelly, s.245.

devletin güvenlik kaygılarının, bireyin hak ve özgürlükleri ile güvenliğinin önüne geçmesi kabul edilemeyecektir.

Bunların yanı sıra, egemenlik hakkına müdahale etmeyen ve dış politikada kullanılabilir farklı diplomatik araçlardan bahsedilebilir. Bu araçlar devletin insan hakları ihlallerini sürdürmesi konusunda caydırıcı olabilir ve dış politikanın diğer konularında da kullanılan yöntemlerdendir.

3. Çoğulcu Görüş

Çoğulcu görüşü savunanlar, devletlerin dış müdahale ve baskılardan uzak ve iç işlerinde bağımsız politika tercihleri yapmaları gerektiğini savunurlar. Halkların kendi kaderini tayin hakkı temel dayanak noktalarıdır ve kültürel ve tarihi değerleri önemsemektedirler. Ahlaki emperyalizme dikkat çekerek insan hakları politikalarını da buna dahil etmektedirler. İnsan haklarının, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi devletlerin kabul ettiği değerleri diğer devletlere de kabul ettirmek için kullanıldığı görüşündedirler. Bu politikaların ahlaki emperyalizm olduğunu iddia ederler¹⁴. Batı'nın birey temelli insan hakları bakışını, Batılı olmayan Afrika ve Asya gibi topluluk fikrinin güçlü olduğu ülkelere dayattığı öne sürülür¹⁵.

İnsan hakları standartlarının evrenselliğinin de sorgulandığı bu yaklaşımda, evrensel bir ahlak anlayışından bahsedilemeyeceği, dünya üzerinde bulunan farklı kültürlerin kendi değerlerini üreteceği ve çatışacağı, bu şekilde dünya tarihinin ortaya çıkacağı belirtilir. Bütün kültürlere özgü insan hakları kavramsallaştırmalarının yapılabileceği savunulur¹⁶.

¹⁴ Donnelly, s.246.

¹⁵ E. Yasemin Özdek, 1990'larda İnsan Hakları: Sorunlar ve Yönelimler, İnsan Hakları Yıllığı, c.15, 1993, 16-29, s. 17.

¹⁶ Özdek, s. 18-19.

Çoğulcuları eleştirenler, uluslararası iradeye dikkat çekmektedirler. Uluslararası insan hakları normları, uluslararası hukukun içinde olup; devletlerin kendi iradeleriyle imzaladıkları uluslararası sözleşmeler ve örf ve adet hukukuyla şekillenmiş ve şekillenmektedir. Bu standartlar sadece Batılı devletlerin oluşturduğu kriterleri değil; asgari standartları belirlemektedir. Kültürel çeşitlilik adına, kabul edilemez insan hakları ihlalleri görmezden gelinmemelidir.

Evan Luard, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin oybirliği ile kabul edilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Hiçbir devletin karşı oy kullanmasının tesadüfî olmadığını, Beyanname'de belirtilen standartların hangi coğrafyada ve hangi büyüklükte olursa olsun bütün devletlerde sağlanabileceği ve sağlanması gerektiğini belirtmiştir¹⁷. Çoğulcu görüş ise, Birleşmiş Milletler'den kaynaklanan insan hakları bakışına Batılı devletlerin damgasını vurduğunu savunur. Üçüncü Dünya devletleri sözleşmelerin hazırlık aşamalarına katılsalar da; burada sadece hükümet elitleri tarafından temsil edilmelerinin devletin tamamını temsil etmeyeceğini belirtmektedir. Çoğulcular, 1948 İnsan Hakları Beyannamesi'nin evrenselliğini sorgulamaktadır¹⁸.

Çoğulcuları eleştirenler, çoğulcuların her toplumun kendi kültürünü en değerli kılmak gibi bir konuma düştüklerini ve bu şekilde insan haklarının Batılı değerleri yansıttığı yönünde eleştirileriyle aynı konuma geleceklerini belirtirler. Bu tip bir mutlaklaştırmanın kültürlerin etkileşimini de yok saydığı söylenmektedir. Buna ek olarak, kültürel kimlik hakkının muhafazakâr bir nitelik taşıması ve toplumlar içerisinde ihlalleri kültürel çeşitlilik gerekçesiyle reddedeceği belirterek, insan hakları normlarıyla çatışan ve eşitlik ve özgürlük anlayışları ile çelişen ahlaki normların kültürel kimlik adı altında kabul edilmesi riskini taşıdığını belirtirler¹⁹.

¹⁷ Donnelly, s.247.

¹⁸ Özdek, s.21

¹⁹ Özdek, s. 27.

B- Dış Politika ve İnsan Hakları İlişkisi

Dış politikada insan haklarına önem ve öncelik vermek, devletler için zor kararlarla baş etmek sonucunu doğurabilmektedir. Devletlerle olan dostane ilişkiler ve devletlerin egemenlik haklarının sınırları meselesi dış politikada insan hakları ihlalleri ile ilgili kararlar almayı zorlaştıran iki faktördür. Ekonomik, kültürel veya komşuluk ilişkileri güçlü olan devletlerin birbirlerinin insan hakları ihlalleri karşısında alacakları tutum, devletlerarası ilişkileri zedeleyebileceği veya sınırlayabileceği için ulusal çıkarlarına öncelik veren devlet için insan hakları amaçlı bir politika öncelikler arasında yer almayabilir. Bununla birlikte, devletlerin egemenlik haklarına saygı göstermesi ve içişlerine karışmama ilkesi insan hakları ihlalleri yaşanan bir ülkeye ne ölçüde ve ne zaman müdahalede bulunulacağı veya bulunulup bulunulamayacağı sorunlarına yol açmıştır.

21. yüzyılda devletlerin tanınması ve egemen olması uluslararası alanda devletlerin kabul görmesi için yeterli olmamaktadır. Devletin insan hakları politikası ve ülke içerisinde vatandaşlarının insan haklarını güvence altına almış olması da önem taşımaktadır²⁰. Ancak insan hakları ihlallerinin uzun süre yaşandığı ve devletlerin ilgi göstermediği pek çok örnek olay verilebilir. Örneğin, Güney Afrika'da uzun süre hüküm süren apartheid rejiminin devletin içişleri ile alakalı olduğu ve yabancı devletleri ilgilendirmeyeceği öne sürülmüştür. BM Şartı'nın 2. maddesinin 7. fıkrasında bahsedilen²¹, devletlerin iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisinin olmaması ilkesi öne sürülmüş ve uluslararası bir dayanak noktası sağlanmaya çalışılmıştır²².

²⁰ Karaosmanoğlu, Türkiye'de, s. 133

²¹ BM Şartı, Madde2/7: İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler'e herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyeleri de bu türden konuları işbu Antla ma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke, VII. Bölüm'de öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.

²² Baehr/Castermans- Holleman, s. 45.

1. Dış Politika ve İnsan Hakları Çatışma Alanları

Devletlerin dış politikasında karar vermesi gereken, önceliklerinin ne olduğudur. İnsan hakları pek çok ulusal çıkarla çatışabilir ve devletler ihlallerin azaltılması ve engellenmesine yönelik atacakları adımları dış politikadaki başka öncelikleri nedeniyle geri plana atabilirler. Bunlar ulusal güvenlik, ekonomik ve ticari ilişkiler, bağlı buldukları uluslararası örgütler ve bu örgütlerde üstlendikleri rollerle alakalı alabilmektedir. Devletlerin insan hakları politikaları ile çelişen unsurlar barış ve güvenlik, ekonomik ilişkiler ve seçicilik, tutarlılık, etkililik ve ortak etkinlikler başlıkları altında ele alınacaktır²³.

a) Barış ve Güvenlik

İnsan hakları ve dış politika ilişkisinde, Hedley Bull uluslararası barış ve düzen kavramlarına yer vermektedir. Uluslararası insan haklarının, uluslararası düzen için tehdit oluşturabileceğini savunulmaktadır. İçişlerine karışmama ve egemenlik ilkesine dayanan devletlerin, insan hakları ihlalleri nedeniyle başka devletlerin müdahalelerine açık hale gelmesi uluslararası barış ve düzenin çöküşü anlamına geleceğini belirtmektedir²⁴. Bu nedenle Bull, devletin iç işlerine karışmama ilkesini referans göstererek insan haklarını uluslararası barışı tehdit eden bir kavram olarak görmektedir.

İnsan hakları standartları, devletler açısından standart oluşturma ve standartları uygulama olarak iki aşamada açıklanabilir. Devletler ilk seviye olan standart oluşturma konusunda, ikincisine göre daha istekli olmakta; ancak standartlara ülke içinde uyma ve hayata geçirme konusunda aynı isteği gösteremeyebilmektedirler²⁵. Standartlara uymaktan kaçınan devletler veya bunları ihlal edenler dışarıdan

²³ Baehr/Castermans- Holleman, s.46.

²⁴ Dağı, s. 36. ve orada dn. 28'de anılan Bull, The Anarchical Society, s. 142; Luord, opcit; s. 582-83.

²⁵ Karaosmanoğlu, Türkiye'de, s. 133.

eleştirilere uğrayarak uluslararası baskı ile karşılaşacaklardır. Ancak, ihlalcı devlet Çin, Soğuk Savaşın Sovyetler Birliği şimdiki Rusya veya ABD gibi güçlü devletlerse; bu devletlerin politikalarını eleştirmek kolay olmayacaktır. Aynı zamanda devletlerin insan haklarını dış politikalarında öncelikleri yapmadıkları göz önünde tutulursa, ihlalcı devletin hegemon bir güç olması eleştirilmesini daha da zorlaştırmaktadır²⁶.

Güvenlik sorunu, devletlerin önem verdiği konulardan biridir ve devletin başka devletlerin insan hakları ihlallerine müdahale etmek istemedikleri zaman kullandıkları bir gerekçe haline gelmektedir. ABD, dış politikasında insan hakları söylemine zaman zaman başvurulmasına karşın; insan haklarının her zaman birinci sırada olmadığı görülmüştür. ABD Dış Yardımlar Kanunu, sistematik biçimde ağır insan hakları ihlalleri yapan hükümetlere askeri yardımlar yapılmaması kuralını içermektedir. Ancak ulusal çıkar ile insan haklarının çatışması durumunda bir istisna getirilmiş ve söz konusu durumlarda yardımların kesilmeyebileceği belirtilmiştir. Başkan Jimmy Carter döneminde, bu istisnaya başvurulmuş ve ulusal çıkarlar gerekçe gösterilerek Endonezya, Filipinler, Güney Kore ve Zaire gibi ülkelerde yaşanan insan hakları ihlalleri yardımların kesilmesi için yeterli görülmemiş ve ulusal çıkarların zedeleneceği ve güvenlik gerekçesiyle yardımlar sürdürülmüştür²⁷.

1975 Helsinki Nihai Senedi ile insan hakları uluslararası ilişkilerde etkili olmaya başlamış ve Doğu ve Batı Bloğu birbirlerinin insan hakları ihlallerini eleştirmeye başlamışlardır. Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı, Doğu ile Batı bloğu arasında yumuşamayı artırmayı ve Doğu ve Orta Avrupa'da insan hakları durumunu geliştirmeyi amaçlanmıştır. Soğuk Savaşın bitmesi ile Avrupalı devletlerin Doğu Avrupa'da yaşanan ihlallere yönelik eleştirileri artmıştır. Ancak, insan haklarının dış politikada daha sık dillendirilmesi ve devletlerin birbirlerini

²⁶ Baehr/Castermans- Holleman, s. 48.

²⁷ Karaosmanoğlu, Türkiye'de, s.135.

eleştirmelerinde ön sıralara yükselmesi, güvenlik çıkarı ile çatıştığı hallerde geriye itilmesinin önüne geçememiştir.

İnsan hakları politikalarının, güvenlik kaygılarının gerisinde kaldığı pek çok örnek gösterilebilir. Avrupa Konseyi üyesi beş devletin Türkiye'ye karşı yaptığı ülke şikayetinde insan hakları ile güvenlik kavramının çatışması örneği görülmektedir. Türkiye'de 1980'de yapılan darbenin ardından, yaşanan insan hakları ihlalleri nedeniyle Norveç, Hollanda, Fransa, İsveç ve Danimarka Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) dayanarak 1980 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) ülke şikayetinde bulunmuşlardır²⁸. Ancak bu tutum uzun süreli olamamıştır. Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (*North Atlantic Treaty Organization*- NATO) üyesi olması ve Avrupa için güvenlik konularında işbirliği içinde olması 1985'de söz konusu şikayetin geri çekilmesine neden olmuştur. Türkiye'nin insan hakları ihlallerini engelleyeceği yönünde verdiği taahhütler yeterli bulunmuş ve ilişkileri devam ettirme yolu açılmıştır²⁹. Ancak, Türkiye'nin bu taahhütleri yerine getirmediği ve insan hakları ihlallerinin devam ettiği bilinmektedir. Güvenlik odaklı değerlendirmeler insan hakları ihlallerinin önüne geçmiş ve tercih edilmiştir.

Benzer bir durum doksanlı yıllarda Çeçen direnişçiler ile Rusya Federasyonu arasındaki baş gösteren çatışmalar sırasında yaşanmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı raporlarda çatışmalarda yüzlerce kayba neden olan, ayrıca sivilleri de etkileyen ağır insan hakları ihlallerinden bahsedilmiştir. Ne var ki, belirtilen bu ihlallere karşı önleyici herhangi bir uygulama hayata geçirilmemiştir. Güvenlik odaklı değerlendirmeler insan hakları ihlallerine ilişkin

²⁸ AİHS Madde 33, Devlet Başvuruları: Her Yüksek Sözleşmeci Taraf işbu Sözleşme ve protokolları hükümlerine vaki ve kendisinin diğer Yüksek Sözleşmeci Tarafa isnat edilebileceğine kanaat getirdiği herhangi bir ihlalden dolayı Mahkeme'ye başvurabilir.

²⁹ Baehr/Castermans- Holleman, s.50.

tartışmaların önüne geçmiş ve ihlallerin önlenmesine ilişkin bir politik tercih gündeme gelmemiştir³⁰.

b) Ekonomik İlişkiler

Devletlerin dış politikalarında insan hakları ile çelişen bir diğer kavram ekonomik ilişkileridir. Devletler, serbest ticareti, insan haklarının iyileştirilmesine dönük bir dış politikaya göre tercih edebilir ve merkantil çıkarlarına dış politika öncelikleri arasında daha önemli bir yer tanıyabilirler³¹. Devletlerin ekonomik yardım veya ambargo gibi olumlu ve olumsuz politika uygulamalarına ne zaman başvuracağı diğer politika seçimlerinde olduğu gibi devletin dış politikada neye öncelik vereceği kararı ile ilişkilidir. Örnek vermek gerekirse, ABD ve Hollanda'nın diğer devletlerin insan hakları kararlarını etkilemede ekonomik ilişkileri kullandıkları görülmektedir³².

ABD'de insan hakları ile dış politika yardımları ilişkisi özellikle Carter döneminde üzerine yoğunlaşmış bir konudur. ABD Kongresi iktisadi yardım, güvenlik yardımı ve uluslararası mali kuruluşlar tarafından ABD katılımlı yardımları insan hakları ile ilişkilendirmiştir. Bununla birlikte insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkelerde olağanüstü hal gerekçesini kullanarak insan hakları hedefleri geri plana itilmiştir. Dış politikada insan hakları unsuru ulusal çıkarın diğer faktörleri ile çatıştığında etkililiği azalmakta ve devletlerin çok az bir kısmı tamamen insan haklarına yönelik bir siyaseti tercih etmektedir³³.

Hollanda da, devletlerle olan ilişkilerinde insan haklarına önem vermiş ve bunu ekonomik ilişkileri ile bağdaştırmış bir ülkedir. Endonezya ile olan ilişkilerinde

³⁰ Baehr/Castermans- Holleman, s.50.

³¹ Karaosmanoğlu, Türkiye'de, s.134

³² Baehr/Castermans- Holleman, s.51.

³³ Donnelly, s. 256- 257.

kalkınma yardımları rol oynamıştır. Endonezya, Hollanda'nın eski sömürgelerinden birisi olarak, iyi ekonomik ilişkiler içinde olduğu bir devlettir. 1966'dan itibaren Endonezya ile ekonomik ilişkiler artmış ve 1966–1984 yılları arasında ticaret üçe katlamıştır. Ancak Endonezya'nın insan hakları karnesinin kötüleşmesi ve Hollanda'da artan sivil toplum kuruluşları baskısı Hollanda'nın dış politikasında bir dönem etkili olabilmıştır³⁴.

Endonezya'nın Doğu Timor'u işgali üzerine BM, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları burada yaşanan hak ihlallerini rapor etmiş, Hollanda'da Endonezya hükümetine verilen yardımların insan haklarının iyileştirilmesi yönünde nasıl bir baskı aracı olarak kullanılabilceği sorusu sorulmaya başlanmıştır. Hollanda 27 milyon Florin değerindeki yardımını geri çekmiş; ancak Endonezya'nın insan haklarının iyileştirilmesine yönelik verdiği sözlerin ardından Hollanda 1992'de yardım programını açıklamıştır. Bu durum Avrupa Konseyi'nde Türkiye hakkında yapılan ülke şikayeti durumunun benzerinin, farklı gerekçelerle yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye'nin Avrupa devletleri açısından stratejik bir bölgede olması ve güvenlik politikalarında ortaklaşmaları Türkiye'ye karşı açılan davanın geri alınmasına gerekçe olarak gösterilirken, Endonezya ile Hollanda arasındaki ekonomik ilişkilerin yardım kesintisinin kaldırılmasına neden olduğu görülmektedir³⁵.

Hollanda için Endonezya sorunu yardım programının açıklanması ile kapanmamıştır. Hollanda, Doğu Timor'un geleceği ile ilgili görüşmeleri bir araç olarak kullanmış ve Endonezya ile olan ilişkilerini burada sağlanacak olan çözüme bağlamıştır. Ancak Endonezya hükümeti, Hollanda'nın kalkınma yardımlarını, Endonezya'yı yıldırma veya tehdit aracı olarak kullandığı gerekçesiyle³⁶ kabul etmeyeceğini açıklamıştır³⁷. Hollanda'daki insan hakları

³⁴ Baehr/Castermans- Holleman, s.57.

³⁵ Baehr/Castermans- Holleman, s.58.

³⁶ Seamus Cleary, *The Role of NGOs Under Authoritarian Political Systems*, Palgrave Macmillan, London 1997, s. 19.

³⁷ Baehr/Castermans- Holleman, s.59.

örgütleri, Endonezya üzerine sürekli vurgu yaparak hükümet üzerinde güçlü bir etki doğurmuşlardır. Diğer tarafta ise; Hollanda'nın Endonezya ile artan ticaret ve yatırım ilişkileri Hollanda'nın dış politika tercihini zorlaştırmıştır. Hollanda ile Endonezya'nın insan hakları ile ticaret arasındaki gerilimli ilişkisi dış politikada insan hakları amaçlı karar almanın zorluklarını ortaya koymaktadır.

c) Diğer Çelişkiler

Seçicilik, tutarlılık, etkililik ve ortak hareket etmek başlıkları altında devletlerin dış politikalarında insan hakları odaklı karar almalarını tereddüde düşüren etkenler incelenecektir.

aa) Seçicilik

Devletlerin dış politikada insan haklarına yer vermek konusunda yaşadığı açmazlardan birisi seçicilik sorunudur. Devletin, ihlalcı devlete karşı bir politika oluşturmadan önce bu devletle olan ilişkilerini göz önünde bulundurması politika seçiminde ikileme düşmesine neden olabilir. Devletler, müttefik veya dost bir ülkede olan insan hakları ihlallerini, ilişkilerinin yoğun olmadığı veya kötü olduğu ülkedeki kadar eleştirmemeyi tercih edebilir. Bu durum, devletlerin insan hakları politikalarına nasıl yaklaştıkları ve bu politikaları nasıl uyguladıkları ile alakalı bir sorundur³⁸.

Gerçekçiler, ulusal çıkarların müttefik ve rakip ülkeler arasındaki ilişkiyi belirleyeceği düşüncesindedirler. Buradan hareketle devletlerin her devletin insan hakları ihlallerine karşı eşit uzaklıkta durulamayacağı görüşünü savunmaktadırlar³⁹. Devletlere karşı farklı politikalar oluşturulabileceği gibi farklı hak kategorilerine daha fazla önem verilip bazıları göz ardı edilmesi de söz konusu olmaktadır.

³⁸ Baehr/Castermans- Holleman, s.64.

³⁹ Dağı, s.35 ve orada dn. 26'da anılan Hoffmann, S., Reaching for the Most Difficult, s. 40.

Devletlerin hak ihlallerine eşit şekilde yaklaşmadığının örneği, Hollanda'nın Endonezya ile Surinam'da uyguladığı farklı politikalarda görülmektedir. Her iki ülkede de birbirlerine yakın zamanlarda hak ihlalleri yaşanırken Hollanda, Endonezya'dakileri uzun süre görmezden gelmiş; ancak Surinam'a verilen kalkınma yardımlarını askıya almayı tercih etmiştir. Bu tip bir politika anlayışı insan hakları politikasının istikrarını bozmaktadır. Benzer vakalarda benzer yaptırımların uygulanmaması insan hakları uygulamalarının uluslararası olmak iddiasına zarar vermektedir⁴⁰.

bb) Tutarlılık

Devletler dış politikalarında tutarlı olmaya özen gösterirler. Uygulanmış ve uygulanacak olan politikaların birbirleriyle tutarlı ve istikrarlı olması önemlidir. Dış politikada tercih edilen insan hakları uygulamaları da birbirleriyle tutarlı olmalıdır. Ancak devletin sürdürdüğü ve insan haklarından bağımsız politikalar devletin diğer devletlerle eşit ilişkiler kurmalarını engellemektedir. Devletin benzer hak ihlalleri olan devletlere karşı benzer tepkiler vermesi beklenmektedir. Eğer mevcut ilişkilerin farklılığı ihlaller karşısında da farklı politikalar uygulanmasına neden oluyorsa bu istikrarsız ve tutarsız bir dış politikayı doğuracaktır⁴¹. Bu gerekçelerle insan haklarına dış politikada yer vermenin tutarsızlıklar yaratacağı düşünülmektedir.

Devletlerin dış politikalarındaki insan hakları uygulamalarının tamamen objektif olduğu söylenemez. Var olan ilişkiler insan hakları politikasını da etkilemektedir; böylece seçicilik faktörüyle de ilişkilendirilebilecek türden sorunlu bir insan hakları yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. Devletler çatışma durumlarına müdahalelerinde, çatışmaları durdurmak için insan hakları ile çelişen durumlara neden olabilmektedirler. Savaşan taraflar arasında barışı sağlamak isteyen üçüncü devlet, insan hakları ihlallerinden sorumlu devlet yetkililerin affını içeren barış

⁴⁰ Baehr/Castermans- Holleman, s. 65.

⁴¹ Baehr/Castermans- Holleman, s. 65.

anlaşmalarına neden olabilmektedirler⁴². Devletin insan haklarını temin etmek için aldığı bu karar; sorumlu kişileri yargılanmamak, ihlalcı yetkilileri cesaretlendirmek gibi olumsuz ve insan hakları ile örtüşmeyen bir sonuca neden olma riski taşımaktadır.

Morgenthau, ABD dış politikasında insan haklarının yer almasının tutarsızlık oluşturacağı kanısındadır. ABD'nin diğer ulusal çıkarları göz önünde bulundurulduğunda tutarlı bir dış politika izlenemeyeceği görüşü savunulmaktadır⁴³. Evan Luard ise, devletlerin dış politikadaki tutarlılıklarına hak ve özgürlükler açısından yapılan ayırım ve bölgesel ayırım açısından yaklaşmıştır. Batılı devletlerin sadece Doğu Avrupa'daki devletlerin insan hakları ihlallerini eleştirmesi veya Komünist devletlerin Şili ve Kuzey İrlanda'daki ihlalleri eleştirirken, Küba ve Etiyopya'yı eleştirmemeyi tercih etmesinin tarafsız bir politika olmayacağını belirtmektedir⁴⁴.

cc) Etkililik

Etkililik sorunu, devletlerin düşebileceği ikilemlerden bir diğeridir. İnsan hakları durumunu etkilemek için yapılabilecek herhangi bir eylemin, ekonomik, politik ve ya güvenlik alanında nasıl bir sonuç vereceği belirli olmamakla beraber sonuç verip vermeyeceği de kesin değildir. Ülke içinde beklenmedik olumsuz sonuçlara da yol açabilme riskini taşımaktadır. İhlalcı devletin, halk üzerinde baskı kurmasına ve iletişim araçlarını engellemesine neden olabilir. Bu durum beklenenin tersi bir etki yapmış olacak ve devletin yardım amacı yerine ulaşmayacaktır⁴⁵.

⁴² Jan Egeland, Peace Making and Prevention of Violence: The Role of Governments and Non-Governmental Organizations, International Review of the Red Cross, No: 833, Oslo 1999, <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jpsy.htm>, Erişim Tarihi 14.05.2011.

⁴³ Dağı, s.35 ve orada dn. 25'te anılan Morgenthau, Human Rights and Foreign Policy, s. 347.

⁴⁴ Baehr/Castermans- Holleman, s.65.

⁴⁵ Baehr/Castermans- Holleman, s.66.

Devletin, ihlalcı devletlere yönelik seçtiği politikaların sonuçlarını önceden tespit etmesinin zorluğu devleti ikilemde bırakabilir. Ancak, sonuçlarının kesin olmamasının devletleri hareketsizliğe itmesi; yaşanan ihlallere göz yumulması sonucunu da beraberinde getirebilecektir.

çç)Ortak Hareket Etmek

Devletlerin bir araya gelerek ortak bir amaç etrafında hareket etmeleri etkililiklerini artırabilmektedir. Bu durum hem devletin alacağı riski azaltmakta hem de ihlalcı devletin üzerinde daha yoğun bir baskı oluşmaktadır. Uluslararası kamuoyu tarafından ihlalcı devletin göreceği baskı devletin yapmış olduğu insan hakları ihlallerini iyileştirme yönünde etkili olabilecektir. Devletin ihlalcı devlet sıfatı ile uluslararası alanda kendini kabul ettirmesinin zorluğunu anlaması ihlalcı devletin insan hakları uygulamalarında daha dikkatli olmasına neden olabilecektir.

Devletler diğer devletlerin insan hakları ihlalleri karşısında çoğu zaman tek başına hareket etmek yerine toplu hareketleri tercih etmektedirler. Bu şekilde, ihlalcı devletten alabilecekleri tepkiyi, birlikte hareket ettiği devletlerle paylaşma imkânı bulmuş olacaktır. Ancak birlikte hareket etmenin getirdiği riskler de paylaşılmaktadır. Devletler istemedikleri durumlarda da birlikte etmek zorunda kalabilirler. Norveç, Hollanda, Fransa, İsveç ve Danimarka'nın, AİHM'ye Türkiye hakkındaki şikayetlerinin geri alınmasında Hollanda'nın kararı etkili olmuştur. Türkiye'nin reform vaatleri karşısında AİHM'ye yapılan şikayet geri alınmış; ancak Türkiye'de insan hakları alanında önemli bir gelişme kaydedilmemiştir⁴⁶.

2. Dış Politika Araçları

Devletler, kendileri dışındaki devletlerin insan hakları ihlallerini engellemek için diplomatik, ekonomik ve askeri dış politika araçlarını kullanabilirler.

⁴⁶ Baehr/Castermans- Holleman, s.67.

a) Diplomatik Araçlar

Devletler, diğer devletlerin insan hakları eylemlerine karışılmasını diplomasiye aykırı bulabilirler. Egemenlik ilkesi, devletlerin iç işlerine karışılmaması için öne sürdüğü en temel iddialarıdır⁴⁷. Ancak insan haklarının önceliği ve üstünlüğü ilkesi kabul edildikçe, devletler de çeşitli diplomasi araçlarını kullanmak durumunda kalmaktadırlar.

Sessiz diplomasi kullanılabilecek araçlardan bir tanesidir. Gizli toplantılar aracılığıyla devletler birbirlerini durumdan haberdar edebilirler veya demokratik girişimler aracılığıyla ihlalcı devletin eylemleri eleştirilebilir. Resmi ziyaret, devletin ihlalcı ülkedeki insan hakları durumuna ilgilerini açıklayabileceği ortamı sağlamaktadır ve bu ziyaretlerde insan hakları eylemlerinde iyileştirici taleplerde bulunulabilir. Bu yöntem etkili olmadığı takdirde kamu açıklaması kararı almak izlenebilecek yöntemler arasındadır. Yapılacak olan resmi ziyaretlerin iptal edilmesi veya ertelenmesi de etkili bir eleştiri yöntemidir. Uluslararası sözleşmeler ve bunların getirdiği hukuki yaptırımlar, devlet şikâyetleri ve diplomatik ilişkiyi kesmek kullanılabilecek araçlardır⁴⁸.

Devletlerin insan hakları politikalarını etkilemek için teşvik edici veya insan haklarını olumlu etkileyen projeleri cesaretlendirici politikalar üretilebilir. Bu şekilde ihlalcı devletin dönüşümü ve uluslararası camiada edindiği yer ve rol ile ihlalleri azaltması beklenebilir. Devlet ya da hükümet başkanını davet etmek ve bu ülkelerin insan hakları geliştirmeye yönelik politikalarını desteklediklerini açıklamak, uluslararası örgütlerde yer alması için ülkeyi davet etmek, çeşitli alanlardan kritik önemdeki görevlileri (polis, avukat, hakim veya öğrenciler gibi)

⁴⁷ Karaosmanoğlu, Türkiye’de, s.135.

⁴⁸ Baehr/Castermans- Holleman, s.70.

eğitmek ve finansal destek sağlamak insan haklarının ülke içerisinde gelişimini teşvik edecek eylemlerden bazılarıdır⁴⁹.

b) Ekonomik Araçlar

Ekonomik araçlar devletlerin insan hakları ihlallerinde etkililik sağlamak için ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek ve ilişkileri sınırlamak şeklinde kullanılabilir.

aa) Ekonomik Yaptırım

İhlalci devletlerin insan hakları ihlallerinden vazgeçmelerine yönelik uygulayabileceği ekonomik yaptırımlardan biri ambargodur. Ambargo, ithalatın ve ihracatın sınırlandırılması veya durdurulması suretiyle uygulanabilecek bir ekonomik yaptırımdır. BM içerisinde bu konuda karar alabilecek olan organ Güvenlik Konseyi'dir. Güvenlik Konseyi daha önce bu kararları çeşitli ülkeler için almıştır. Ancak devletler ekonomik yaptırımları kendilerine zarar verebileceği gerekçesiyle tercih etmeyebilirler. Ekonomik yaptırımlar gıda, sağlık ve eğitim hakkı gibi sosyal ve ekonomik insan haklarını ihlal edebileceğinden halkı da mağdur etme riskini beraberinde taşımaktadır. Bu yaptırımların en çok kadın, çocuk, hasta, fakir ve yaşlı insanları etkilediği düşünülerek, yaptırımları ekonomik terörizm olarak tanımlayanlar da vardır⁵⁰.

Bunun yanında etkililiği doğrudan ihlalci devleti etkileyecek yaptırımlardan bahsedilebilir. Bunlar bireye zarar vermekten sakınan ve hükümeti hedef alan yaptırımlardır. BM'nin 1990'da Irak'a uyguladığı yaptırım buna örnek gösterilebilir. Uygulanan yaptırımlar gıda ve ilacı dışarıda bırakmıştır. Her ne kadar daha insancıl bir yaptırım uygulanabilecek olsa da ekonomik yatırım hedefine ulaşip ulaşmaması açısından tartışılan bir konu olmuştur. BM'nin Irak'a

⁴⁹ Baehr/Castermans- Holleman, s.73.

⁵⁰ Baehr/Castermans- Holleman, s.73.

uyguladığı yaptırım insani ihtiyaçları dışarıda bırakmaya çalışsa da yaptırımın sivil halkı etkilediği görülmüştür⁵¹.

Ekonomik araçlar sadece yaptırımlar şeklinde gerçekleşmemektedir. Devletlerin insan hakları politikalarını olumlu yönde etkilemek ve gelişme kaydetmelerine yardımcı olmak amacıyla da kullanılabilir. Ticari ilişkilerde en çok gözetilen ulus olma, kredi ve yardımlarda bulunma, AB'nin Doğu Avrupa'yı da içine alacak şekilde genişlemesi ekonomik araçların olumlu olarak da kullanılabileceğini göstermektedir. Politik baskı kurmak, ihlalcı devleti cezalandırmak, silah ve askeri teçhizat ihracatını durdurmak gibi ihlallere karşı pratik önlemler almak, insan hakları ihlallerinin yayılmasını engellemek ve ihlaller karşısında zarara uğrayanları desteklemek ekonomik araçlar kullanılarak uygulanabilecek önlemlerden bazılarıdır⁵².

bb) Kalkınma Yardımı

İhlalcı devletlere verilen yardımları kısmak veya kesmek ekonomik araç olarak kullanılıyor olsa da; bir ülkenin ne oranda yardımları keseceğine karar vermesi zor bir dış politika seçimidir. En kolay tercih hiçbir ülkeye ekonomik yardımda bulunmamaktır fakat bunun insan hakları ihlallerini engelleme yönünde bir etkisi olamayacaktır. Norveç, yardımları kesme yolunu seçerek insan haklarına dış politikasında önemli yer ayırmış devletlerden biridir. Norveç, Sri Lanka'ya verdiği yardımların ciddi bir kısmını keserek hükümetin insan hakları sicilini eleştirme yolunu seçmiştir⁵³.

Yardım alan ülkenin insan hakları alanında olumlu gelişmeler kaydedebilmesi için kullanılacak olan kalkınma yardımları hedeflenen kişi ve kurumlara ulaştırıldıkları zaman faydalı olabileceklerdir. Ülkedeki sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ve

⁵¹ Baehr/Castermans- Holleman, s.75.

⁵² Baehr/Castermans- Holleman, s.76.

⁵³ Baehr/Castermans- Holleman, s.77.

ulusal kurumlar ile işbirliği yaparak insan hakları bilincinin geliştirilmesi ve hak ihlallerinin engellenmesi başarılabılır⁵⁴.

c) Askeri Araçlar

Askeri araçlar arasında yer alan askeri ilişkilerin kesilmesi ve askeri ambargo uygulaması devletlerin insan hakları ihlalleri karşısında başvurdukları yöntemlerden biridir. 1989 yılında Tianammen meydanında yaşanan olaylara karşı devletlerin verdikleri tepkiler buna örnek olarak gösterilebilir. Çin'de meydana gelen katliam karşısında AB ülkeleri Çin hükümetini kınayarak ve sivillere karşı uygulanan şiddetin durdurulmasını istemişlerdir. Çin ile askeri ilişkiler kesilmiş, askeri ambargo ve kalkınma yardımların ertelenmesi kararı alınmıştır⁵⁵.

Askeri müdahale, askeri araçlar içerisinde kullanılabilir seçeneklerden en sert olanıdır⁵⁶. Tek taraflı bir müdahale uluslararası hukukun kabul ettiği bir yaklaşım değildir. BM Şartı madde 2/3'te uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü esas alındığı ifade edilmektedir⁵⁷. BM Şartı madde 2/7'de bu durum açıklanmaktadır:

Madde 2/7: İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler'e herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke, VII. Bölüm'de öngörölmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.

Aynı zamanda BM Şartı madde 2/4 kuvvet kullanma yasağından bahsetmektedir:

⁵⁴ Baehr/Castermans- Holleman, s.78.

⁵⁵ Baehr/ Castermans- Holleman, s. 1.

⁵⁶ Baehr/Castermans- Holleman, s. 78.

⁵⁷ İbrahim Kaya, Yücel Acer, Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler, ed. İdris Bal, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006, s.308.

Madde 2/4: Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.

Bazı durumlarda askeri müdahale insan hakları ihlallerinin önüne geçmek için kullanılan araçlardan biri olmakta ve uluslararası toplum tarafından meşru görülmektedir. İnsani müdahaleyi haklı gören yazarlar, baskı altındaki insanların diktatörlükten yabancı devletler tarafından kurtulmalarına ahlaki bir amaç yüklemektedirler. Bu görüşe göre, insani müdahalenin meşruiyet kazanmasında, insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkelerde uluslararası insan hakları hukukunu sağlama iddiasında olması ve yerli halk tarafından desteklenmesi etkili olmaktadır.⁵⁸

Uluslararası müdahalenin, uluslararası hukuka uygun olduğu ve meşruiyet kazandığı durumlar, yaşanan ihlallerin ağır bir şekilde ortaya çıktığı durumlar olup, soykırım, toplu katliam ve köleleştirme gibi durumlar olarak sayılmaktadır. Bununla beraber müdahalenin meşru sayıldığı durumlar arasına “soykırım düzeyine ulaşmayan ancak son derece acımasız boyutlara varan” baskı rejimlerini de alması gerektiği yönünde görüşler öne sürülmektedir⁵⁹.

İnsani müdahaleyi desteklemeyen yazarların görüşleri ise iki amaç etrafında toplanabilir. Müdahaleyi desteklemeyenlerden birinci gurubu oluşturanlar, yapılacak olan askeri müdahalenin insan haklarının geliştirilmesi yönünde olumlu etki yaratmayacağını düşünenlerden oluşmaktadır. Askeri müdahalenin devletin egemenlik yetkilerine müdahale edeceği gerekçesi ile desteklemeyenler ise ikinci gurubu oluştururlar. İlk guruba giren ve askeri müdahalenin insan hakları için olumsuz sonuçlar doğuracağını savunanlar, müdahalelerin müdahale yapan devletin çıkarlarına hizmet edeceği endişesi içerisindedir. Müdahaleci devletin

⁵⁸ Dağı, s.53 ve orada dn. 62’de anılan Teson, F. Humanitarian Intervention, New York, 1988

⁵⁹ Dağı, s.53 ve orada dn. 63’te anılan Teson, s. 15; Walzer, Just and Unjust Wars, London 1977, s. 86-108.

kendi çıkarlarına hizmet edecek bir müdahaleyi başlatması, insan hakları mücadelesini olumsuz etkileyecektir. Jack Donnelly, bu konuda “Pozitif Müdahalesizlik”⁶⁰ kavramının uygulanabileceğini belirterek, devletin ihlali devletle olan her türlü bağı ve desteğini kesmesi gerektiğini savunmaktadır⁶¹.

Devlet egemenliği ve devletin iç işlerine karışmama ilkesini vurgulayan ikinci grup ise, yapılacak olan insani müdahaleyi devlet ahlakı ile bağdaşmadığını savunmaktadırlar. Devletin sahip olduğu bu ahlakilik, dokunulmazlığı da beraberinde getirmekte ve devleti her türlü dış müdahaleye karşı korumaktadır. Ülkesel egemenliğe karşı yapılacak bir saldırı olarak değerlendirilen askeri müdahaleler, devletin kendi kaderini belirleme hakkını da ihlal ettiği düşüncesindedir.⁶²

İnsani müdahale konusunda pek çok tartışma yapılmakta ve yapılan müdahalelerin meşruiyeti sorgulanmaktadır. Bu tartışmalar ekseninde, yapılmış olan insan hakları amaçlı müdahalelerin olaylar bağlamında ve her bir ülke ve olay düzeyinde değerlendirilmesi uygun görülmektedir. Gerçekleştirilen her müdahalenin insan hakları amacı ve meşruiyet taşıdığı tartışılmakla beraber, yapılan müdahalelerin hepsini devletlerin kendi çıkarları gerçekleştirmek amacıyla yaptıklarını iddia etmek de doğru olmayacaktır.

⁶⁰ Donnelly, s. 258.

⁶¹ Dağı, s. 48.

⁶² Dağı, s. 52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İnsan Hakları Alanında Çalışan Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Dış Politika

Bu bölümde, insan hakları alanında çalışan hükümet dışı kuruluşların (HDK) tarihi gelişmeleri ve uluslararası hukuktaki statüleri BM ve Avrupa Konseyi'nde yapılan düzenlemelere göre tanımlanmaktadır. Küreselleşmenin sivil toplum ve HDK'lar üzerindeki etkisi ve uluslararası ilişkiler aktörleri ile HDK'ların ilişkileri değerlendirilecektir. HDK'ların dış politika ile etkileşimi ve dış politikadaki işlevlerine ve HDK'ların karşılaştıkları sorunlara yer verilecektir.

A- Hükümet Dışı Kuruluşların Tarihçesi

HDK'ların tarihçesi 19. yüzyılın başından BM öncesi ve BM sonrası dönem olarak ikiye ayrılarak incelenmiştir ve bu bölümler altında dönemsel ayrıştırmalar yapılmıştır⁶³.

1. BM Öncesi Dönem

İlk dönem olan Milletler Cemiyeti (MC) öncesi dönemde HDK'lar insancıl hukuk, barış hukuku, uluslararası hukukun desteklenmesi, köleliğin kaldırılması, işçi dayanışması ve serbest ticaret konularında çalışmalar yapmışlardır⁶⁴.

MC döneminde HDK'ların sisteme katılımını hükümetlerin ihtiyaçları ve HDK'ların kapasiteleri ile ilişkilendirmek mümkündür. Bu dönem, siyasi olmayan antlaşmaların yapıldığı ve devletlerin bu konuda yeterli deneyime sahip olmadığı bir dönemdir. Bu durum, HDK'lara olan ihtiyacı açığa çıkarmıştır⁶⁵. Steve

⁶³ Kemal Başlar, Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum, Nobel Yayın, Ankara 2005, s. 52.

⁶⁴ Başlar, s. 52.

⁶⁵ P.J.Simmons, Learning to Live with NGOs, Foreign Policy, No. 112, Fall 1998, 82-96, s. 92, <http://ocean.otr.usm.edu/~w416373/PS%20331/Learning%20to%20Live%20with%20NGOs.pdf>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

Charnovitz, MC dönemini ikinci dönem olarak tanımlamıştır. HDK'ların Cemiyet faaliyetlerine katılımı ilk yıllarda fazla olmuştur. MC Misakı'nın 25. maddesi "Cemiyet üyelerinin Kızılhaç'ın ulusal şubelerinin kuruluşu ve işbirliğini arttırmayı hedeflediği" belirtilmiştir. Misak'ın 24. maddesi ise yine anlaşmalar yoluyla kurulan bütün uluslararası büroların anlaşmanın tarafları kabul ettiği takdirde MC yönetimi altına koyulacağı belirtilmiştir. Bu maddenin ilk yıllarda geniş yorumlanması neticesinde uluslararası bürolar ifadesi Kızılhaç dışındaki yarı kamusal örgütler ve kamusal olmayan örgütler için de yorumlanmıştır. HDK'ların Cemiyet toplantılarına ve görüşmelere katılımı sağlanmış ve tavsiyelerde bulunmalarına olanak tanınmıştır⁶⁶.

1923'ten sonra MC'nin tavrı değişmiş, kurum uluslararası kuruluş ifadesini dar yorumlayarak sadece klasik uluslararası kuruluşların bu kapsamda olduğunu belirtmiş, gönüllü kuruluşlar üzerinde resmi denetimin olmaması durumunu bir risk olarak değerlendirmiştir. 1925 yılında gönüllü kuruluşlarla ilişkiyi yürütecek bir görevli atanmış ve HDK Konferanslarına temsilciler gönderilerek HDK'lar ile ilişki belirli bir düzeyde tutulmuştur. Buna ek olarak, II. Dünya Savaşı sırasında da HDK'ların uluslararası alanda oynadığı roller kısıtlanmıştır⁶⁷.

İnsan hakları meselesinin devletlerin içişleri ile alakalı bulunması nedeniyle, 1945'ten önce de HDK'lar olmasına rağmen, bunların devletlerin insan hakları politikalarını değiştirmesinde veya uluslararası bağlayıcı insan hakları antlaşmalarının imzalanmasında katkıları olduğunu söylemek güçtür. Ancak 1945 sonrası uluslararası sistemde HDK'ların rollerinin artmaya başlaması ile devletlerin bireylere karşı olan tutumlarında değişikliklere neden oldukları söylenebilir⁶⁸.

⁶⁶ Başlar, s. 52.

⁶⁷ Başlar, s. 53-54.

⁶⁸ Cenap Çakmak, The Role of Non- Governmental Organizations (NGOs) in The Norm Creation in the Field of Human Rights, Alternatives: The Turkish Journal of International Relations, Vol.3:1, Spring 2004, 100- 122, s. 100-101.

2. BM Hazırlık Süreci ve BM Dönemi

HDK'lar II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaptıkları lobi faaliyetleri ile BM'de seslerini duyurma hakkı elde etmiştir⁶⁹. Katıldıkları konferanslarda uluslararası hukuk içerisinde HDK'lara yer verecek düzenlemeler yapılması için faaliyetlerde bulunmuşlar ve böylelikle BM Şartı'nın 71. maddesinin oluşumuna katkıda bulunmuşlardır⁷⁰. Bu dönemde HDK'ların ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyetleri olmuştur. BM'nin oluşum sürecinde yaklaşık 50 kadar HDK gözlemci olarak katılmıştır⁷¹. 1945 yılında Roosevelt Yönetimi 42 HDK'ya danışmalık statüsü vermiştir. Bu sayede HDK'lar San Francisco Konferansı'na Amerikan Delegasyonu ile birlikte katılmışlardır⁷².

Charnovitz, HDK'ların insan hakları söyleminin BM Şartı'na etkisinin büyük olduğunu söylemektedir. Nigel Rodley ise HDK'ların etkisi olmasaydı insan hakları hukukunun bu dönemde ortaya çıkmayacağını savunmaktadır⁷³. 1948 Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin devletlerce kabul edilmesi süreci ve BM Şartı girişinde *We Peoples* ifadesinin yer alması HDK'ların başarılarıdır⁷⁴.

BM İnsan Hakları Raportörü Charles Malik, HDK'ların İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne yaptıkları katkıları şu sözlerle açıklamıştır:

⁶⁹ James A. Paul, NGOs and Global Policy Making, June 2010, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31611.html>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

⁷⁰ Başlar, s. 57 ve orada dn. 61'de anılan Math Noortmann, Who Really Needs Article 71? A Critical Approach to the Relationship Between NGOs and the UN in Wybo P. Here, From Government to Governanc: The Growing Impact of Non- State Actors on International and European Legal System, TMC Asser Press, The Hague, 2004, 113-120, 113.

⁷¹ Başlar, s. 57 ve orada dn. 59'da anılan Gillian Martin Sorensen, The Roles a Civil Society Can Play in International Dispute Resolution, Negotiation Journal, 18:4, 355- 358, 355.

⁷² Başlar, s. 57 ve orada dn. 62'de anılan Steve Charnovitz, Two Centuries of Participation: NGOs and International Governance, Michigan Journal International Law, 18: Winter,1997, 183-286.

⁷³ Başlar, s. 58 ve orada dn.63'te anılan Nigel Rodley, Human Rights NGOs: Rights and Obligations (Present Status and Perspectives), in: Theo C. van Boven, The Legitimacy of the United Nations: Towards an Enhanced Legal Status of Non-State Actors, 1997, SIM 19,41-63, 41.

⁷⁴ Başlar, s. 58

“Özellikle dini olanlar (HDK’lar), Yahudi, Katolik veya Protestan, tamamen modern dünya içindeki insanlığın kaderi ve saygınlığı içerisinde ilgilendiler; bizimle sürekli iletişim halindeydiler, biz de onların tavsiyelerini kabul ettik ve uyguladık, siz de Beyanname’de ilham oldukları fıkralara veya maddelere rastlayabilirsiniz⁷⁵.”

B- Uluslararası Hukuk Bakımından Hükümet Dışı Kuruluşlar

İzleyen bölümlerde, uluslararası hukuk açısından BM ve Avrupa Konseyi’nin HDK’lar tanımlamaları ve zaman içerisinde HDK’ların uluslararası hukuktaki yerlerinin gelişimi aktarılmaktadır.

1. Birleşmiş Milletler

II. Dünya Savaşından sonra HDK’ların etkililiği artmaya başlamıştır. Bunun ilk örnekleri BM Şartı’nın hazırlık sürecinde gözlemlenmektedir. BM başlığı altında, BM’nin HDK’lar tanımları ve zamanla büyüyen ve gelişen HDK’ların BM’de edindikleri konum ele alınacaktır.

a) BM’nin Hükümet Dışı Kuruluşlar Tanımı

BM içindeki HDK’lara ilişkin düzenlemeler aktarılırken, HDK’ların zaman içindeki hukuki kazanımlarını ortaya koyabilmek amacıyla kronolojik bir sıralama izlenmiştir.

aa) Birleşmiş Milletler Şartı

BM Şartı hazırlık sürecinde HDK’lar kendilerini göstermeye başlamışlardır. BM Şartı’nın hazırlanan ilk taslağında sivil ve özel organlarla herhangi bir işbirliğinden bahsedilmemiştir. San Francisco Konferansında, ABD ve dünyanın pek çok yerinden gelen grupların oluşturduğu baskılar Şart’ın X.

⁷⁵ Çakmak, s. 113.

Bölümünde bulunan 71. maddesinin oluşmasını sağlamıştır⁷⁶. BM Şartı'nda yapılan tanıma ek olarak, Şartın 71. maddesinde Ekonomik ve Sosyal Konsey'in (EKOSOK) BM'nin faaliyet alanına giren konularda HDK'lara danışacağı öngörülmektedir:

BM ŞARTI, madde 71: Ekonomik ve Sosyal Konsey, yetkileri dahilindeki konularla ilgisi olan sivil toplum kuruluşları için uygun düzenlemeler yapabilir. Bu düzenlemeler, ilgili BM üyelerinin görüşleri alındıktan sonra, uluslararası kuruluşlarla, uygun görüldüğü takdirde ise ulusal kuruluşlarla gerçekleştirilebilir.

HDK'ların BM tarafından benimsenmesi ve kurumsallaşma süreci bu şekilde gerçekleşmiştir.

bb) 2/3 No'lu Karar- 1946

BM Genel Kurulu, 1946 yılında EKOSOK'un HDK'lara danışmanlık statüsü vermesini istemiştir. 1946'da alınan 2/3 No'lu kararla HDK'lar ile ilişki kurma konusunda ilkeler benimsemişlerdir⁷⁷. EKOSOK'un daimi Komitelerinden biri olan HDK Komitesi, 21 Haziran 1946'da EKOSOK'un 2/3 No'lu karar ile kurulmuştur. Angola, Burundi, Çin, Küba, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Mısır, Gine, Hindistan, İsrail, Pakistan, Peru, Katar, Romanya, Rusya, Sudan, Türkiye, İngiltere ve ABD'den oluşan 19 üyeye sahiptir. Türkiye 2010 yılında 2 yıllık süre için Komite başkanı seçilmiştir⁷⁸.

Komitenin görevleri şöyledir⁷⁹:

⁷⁶ Çakmak, s. 107.

⁷⁷ Başlar, s. 139.

⁷⁸ The Committee on NGOs, <http://esango.un.org/paperless/Web?page=static&content=committee>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

⁷⁹ Erdoan Shipoli, Birleşmiş Milletler'de Sivil Toplumun Yeri, Dernekler Dergisi, http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=591:b-m-ve-sivil-toplum&catid=49:akademik&Itemid=113, Erişim Tarihi 17.06.2011.

- a) HDK'lar tarafından gelen yeniden sınıflandırma taleplerini ve danışmanlık statüsü için yapılan başvuruları değerlendirmek,
- b) Özel ve genel danışmanlık kategorilerinde yer alan HDK'lar tarafından dört yılda bir hazırlanan raporları değerlendirmek,
- c) Konsey'in 1996/31 No'lu önergesinin maddelerini uygulamaya koyarak, danışmanlık ilişkisinin denetimini yapmak,
- d) Konsey tarafından Komite'nin değerlendirilmesi istenen diğer konular hakkında değerlendirme yapmak.

HDK Komitesi, HDK'lar ile BM ilişkilerinin denetlenmesi görevini üstlenmektedir. Komite'nin BM ile iletişimi kurabilmek için, EKOSOK'un genel oturumundan önce danışma statüsündeki HDK'lar ile görüşerek, kendilerine yöneltilen soruları yanıtlamaktadır. Yapılan görüşmeler rapor halinde EKOSOK'a sunulmaktadır. HDK Komitesi, HDK'ların yaptıkları genel ve özel danışmanlık statüsü kazanmak için yaptıkları başvuruları değerlendirirler ve görüşlerini Konsey'e sunarlar⁸⁰.

2/3 No'lu karar ile aynı zamanda HDK'lar A, B ve C olmak üzere üç kategoriye ayrılmış ve kategorilerine göre EKOSOK toplantılarına katılımları ile ilgili kurallar belirlenmiştir. A kategorisi Konsey faaliyetlerinde temel ilgisi olanlar, B kategorisi EKOSOK'un faaliyetlerini sürdürdüğü alanlarda "özel yetkinlik"e sahip olanlar ve C kategorisi "bilginin yaygınlaştırılması ve kamuoyunun oluşturulması" görevini üstlenenlerden oluşmaktadır⁸¹.

cc) Hükümet Dışı Kuruluşlar Kurulu- 1948

1948 yılında BM ile danışma ilişkisi olan HDK'lar Kurulu kurulmuştur. Kurulun görevleri HDK'ların konuşma ve BM'de sesini duyurma haklarını korumak, üyelerinin, BM'nin kural koyma sürecine katılmalarına yardımcı olmak,

⁸⁰ Başlar, s. 140.

⁸¹ Barbara Scolart, Relationship of the IAJ With UN Institutions, http://www.iaj-um.org/site/modules/mastop_publish/files/files_4afdb230d9647.pdf, s. 1-2, Erişim Tarihi 15.04.2011.

BM ile HDK'lar arasında diyalogu kolaylaştırmak, üyelerini BM ve HDK faaliyetleri ve girişimleri hakkında bilgilendirmek, üyelerinin faaliyetleri hakkında bilgi vermek, komiteler yoluyla HDK faaliyetlerini güçlendirmek, HDK'lar arasında ortaklıklar ve ağlar yaratmaktır⁸².

çç) 288 Sayılı Karar- 1950

288 Sayılı Kararda önceki Kararlardaki temel noktalar korunarak, bazı değişiklikler yapılmıştır. Değişikliklerden biri EKOSOK içerisinde temsilcilik kazanan HDK'ların sayılarının artması nedeniyle, 2/3 No'lu Karar ile oluşturulan kategorilerde bir takım düzenlemeler yapılmıştır⁸³. Buna göre A Kategorisindeki HDK'ların yazılı metin sunması 2000 kelime ile sınırlandırılmıştır ve B Kategorisinde bulunan HDK'lar 500 kelimelik yazılı metin dağıtım hakkı elde etmişlerdir⁸⁴. C kategorisi ise isim değişikliğine uğramıştır ve Konsey'in çalışmalarına katkıda bulunan HDK'ları bulunduran Listeye kayıtlı (Roster) olarak deęiřtirilmiştir⁸⁵.

dd) 1296 Sayılı Karar- 1968

1968 yılında danışmanlık statüsü elde eden HDK'ların CIA tarafından finanse edildiği haberi *New York Times*'da yer alınca EKOSOK daha önce kabul edilen ilkeleri gözden geçirme kararı almıştır⁸⁶. EKOSOK'un 23.05.1968 tarih ve 1296 (XLIV) Sayılı kararı HDK'ya BM önünde danışman statüsü tanınması için,

⁸² Selman Karakul, Uluslararası Alanda Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Örgütlerinin İnsan Haklarının Korunması Yönündeki İşlevleri, Doktora Tezi, Ankara 2006

⁸³ Başlar, s. 139.

⁸⁴ Scolart, http://www.iaj-uim.org/site/modules/mastop_publish/files/files_4afdb230d9647.pdf, s. 2, Erişim Tarihi 15.04. 2011.

⁸⁵ Başlar, s. 139.

⁸⁶ Başlar, s. 139 ve orada dn.9'da anılan Caroline E. Schwitter Marsiah, The Role of International NGOs in the Global Governance of Human Rights: Challenging the Democratic Deficit, Vol 21, Schulthess Juristische Medien AG, 2004, 39.

kuruluşların amaçlarının BM Şartındaki amaçlara, ilkelere ve ruha uygun düşmesi; faaliyetlerinin BM'nin çalışmalarını destekler nitelikte olması; süreklilik temelinde geniş bir temsil yetkisinin bulunması ve uluslararası ölçekte tanınmış olması gerekir. 1296 Sayılı karar ile daha önce üç kategoriye ayrılmış olan HDK'lar tekrar belirtilmiştir⁸⁷:

Kategoriler I., II. Kategori ve isim listesi şeklide belirlenmiştir⁸⁸:

- a. I. Kategori, EKOSOK Faaliyetlerinin çoğu ile ilgilenen örgütler, özel danışma statüsü olanlar,
- b. II. Kategori, EKOSOK Faaliyetlerin belirli bir bölümünde uzmanlaşmış olan örgütler, özel statüsü olanlar,
- c. *Roster* Listeye alınan örgütler, EKOSOK faaliyetlerine zaman zaman katkıda bulunacağı düşünülen örgütlerdir⁸⁹.

İlk kategoriye giren HDK'lar daha uzun yazılı metinler sunabilmek, EKOSOK'un ya da onun alt birimlerinin geçici gündemleri için madde önermek gibi ayrıcalıklara sahip olmaları nedeniyle II. ve III. Kategorilere göre daha ayrıcalıklı kabul edilebilir⁹⁰. II. Kategoride olan örgütler; söz hakkı bulunan ve gözlemci statüsünden yararlanabilecek olanlardır fakat konu önerme hakkı olmayan örgütlerdir⁹¹.

⁸⁷ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, Legal Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul 2005, s. 1067.

⁸⁸ Scolart, http://www.iaj-uim.org/site/modules/mastop_publish/files/files_4afdb230d9647.pdf, s.2, Erişim Tarihi 15.04. 2011.

⁸⁹ ECOSOC Resolution 1296 (XLIV), 23 Mayıs 1968, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31832.html>, Erişim Tarihi 15.04. 2011.

⁹⁰ Gemalmaz, s. 1067.

⁹¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, 3. Bası, Ankara 2005, s. 230.

ee) Ekonomik ve Sosyal Konsey Tanımı – 1994

EKOSOK, HDK kavramını oldukça geniş bir şekilde yapmıştır. Ulusal ve uluslararası, kar amacı güden ve gütmeyen araştırma kurumları, devletler tarafından desteklenen kurumlar, sendikalar, vakıflar ve hayırsever vakıflar bu kapsam içerisine girmektedir. EKOSOK danışmanlık statüsünü Katolik Kilisesi, gençlik hareketleri ve kurtuluş cepheleleri BM Şartının amaç ve gayelerine uygunluk kriterine uymadıkları gerekçesiyle elde edememişlerdir. Bunlara ek olarak Lezbiyen ve Gay Derneklerinin danışmanlık statüleri, çocuklarla cinsel ilişkiyi destekleyici faaliyetleri olduğu gerekçesiyle 1994 yılında askıya alınmıştır⁹².

EKOSOK, konferans ve komitelere konferans düzeyinde katılacak olan kuruluşların bağımsız olmalarına dikkat etmektedir. Finansal destek alma açısından pek çok kuruluş devletlerden ve uluslararası kuruluşlardan destek almaktadır. Finansal desteği bağımsızlığı etkileyecek bir unsur olarak görmemektedir. EKOSOK bağımsızlık olarak özellikle hükümet ve devlet kurumlarından kişilerin etkisinden bağımsız olması fikrine dayanmaktadır. Bağımsızlığı sağlayacak bir diğer unsur ise kamu gücü ve fonksiyonunu kullanmama olarak belirtilmektedir. Üyelerinin yarısından fazlasının ve karar alıcıların devlet dışı aktörler olması önemlidir. Hükümetlerin içişlerine karışmadığı durumlarda üyeleri hükümet tarafından atanan HDK'lar da kabul edilmektedir⁹³.

ff) Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1996/31 Sayılı Kararı-1996

1993 yılında danışmanlık statüsüne sahip HDK'ların sayısı 978'e ulaşmış ve 1296 Sayılı karardaki HDK tanımının 1992 yılında Rio Konferansında

⁹² Başlar, s. 27

⁹³ Başlar, s. 26- 27.

toplanan HDK profilini tanımlamada yetersiz kalması, 1296 Sayılı kararın gözden geçirilmesini gerektirmiştir⁹⁴.

1996/31 sayılı kararda danışmanlık statüsü elde etmek isteyen HDK'lar için genel bir çerçeve çizilmektedir. 2. madde BM Şartı'nın amaçları ve gayeleri ile uyumlu olması, 9. madde faaliyet gösterdiği alanda kabul edilmiş bir konumunu ve faaliyet gösterdiği alanda temsil edici karakterde olması, 10. madde HDK'ların bir yöneticisinin ve yerleşik bir merkezinin bulunması gerektiği, 11. madde üyeleri adına yetkili temsilcileri aracılığıyla görüşlerini dile getirmesi ve 12. madde üyelerine karşı belirli bir temsil mekanizmasının bulunması ve hükümetler veya devletlerarası anlaşmalar ile kurulmamış olması gereğini belirtmektedir⁹⁵.

EKOSOK, kararda her ne kadar ulusal ve bölgesel düzeyde HDK'lara danışmanlık statüsü elde edilmesine izin verileceği belirtiliyorsa da uygulamada başvuran kurumların uluslararası düzeyde faaliyet göstermeleri şartını aramaktadır. 1996/31 sayılı kararda HDK'ların kategorileştirilmesi siteminde genel, özel ve *Roster* olarak isimlendirme yoluna gidilmiştir. Genel danışmanlık statüsünde bulunan HDK'ların EKOSOK ve alt organların toplantılarına katılması ve katkıda bulunması beklenmektedir. Geçici gündeme dahil olacak konular teklif etme, toplantılarda konuşma ve 2000 kelimelik açıklama dağıtma hakları bulunmaktadır. Bu kategoride bulunan HDK'lar komisyon faaliyetlerinin çoğu ile ilgili olanlardır. Üyelikleri toplumun pek çok kesimin temsil eden, Konseyin faaliyet sahasındaki eylemlerin çoğu ile ilgilenen kuruluşlardır.

Özel danışmanlık statüsü, daha küçük ve dar çalışma sahası olan HDK'lara verilmektedir. Bu statüdeki HDK'lar EKOSOK faaliyet alanlarından özel ve belirli olanlarla ilgilidirler. 1500 kelimelik açıklama dağıtma hakkına sahiptirler.

Roster statüsünde olanlar ise ilgili oldukları sahalarda toplantıya katılma hakkına sahip olurlar. EKOSOK davet ettiği takdirde görüşlerine başvurulabilir ve 500

⁹⁴ Başlar, s. 140.

⁹⁵NGO Related Resolution 1996/31, <http://www.un.org/esa/coordination/ngo/pdf/res96-31.pdf>, Erişim Tarihi 14.04. 2011.

kelimelik yazılı görüş sunabilirler. EKOSOK çalışmalarına katkıda bulunabileceği düşünülen ancak genel ve özel statüye de alınmayan bu örgütler Roster statüsü altında bulunmaktadır.⁹⁶

gg) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Genel Yorum No.10-1998

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi 16 Aralık 1966 tarihli, 2200A (XXI) sayılı Genel Kurul kararıyla kabul edilmiş ve imza, onay ve katılmaya açılmıştır. 27. madde⁹⁷ uyarınca, 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹⁸. Türkiye Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi 15 Ağustos 2000'de imzaladıktan sonra 23 Eylül 2003'de onaylamıştır⁹⁹.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (BMESKHK), 1998 yılında gerçekleştirdiği 19. Oturumda, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi 2. maddesinin 1. paragrafında Taraf Devletlerin “her türlü uygun yöntem vasıtasıyla, Sözleşme’de tanınan hakların tam olarak kullanılmasını

⁹⁶ Başlar, s. 141.

⁹⁷ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi/ Madde 27

1. Bu Sözleşme, otuz beşinci onaylama belgesinin ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne iletilmesi tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.

2. Otuz beşinci onaylama belgesinin ya da katılma belgesinin iletilmesinden sonra bu Sözleşme, onaylayan ya da buna katılan her Devlet bakımından, o Devletin kendi onaylama ya da katılma belgesinin iletilmesinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.

⁹⁸BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, <http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/source/411.asp?r=24.04.2011+02:50:54&oid=sub4-1&selid=23>, Erişim Tarihi 14. 04. 2011.

⁹⁹RG, t: 11/08/2003, Sayı: 25196, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030811.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030811.htm>, Erişim Tarihi 14. 04. 2011.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Üye Devletlerin Onay ve/veya İmza Tarihleri Hakkında bkz. http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&lang=en,

aşamalı olarak sağlamak amacıyla tedbirler almalarını” yorumlamaktadır. BMESKHK, ulusal kuruluşların önemine dikkat çekmektedir. İlgili maddede belirtilen gerekli tedbirlerin alınması için uygun yöntemlerden birinin insan haklarının korunması ve geliştirilmesini hedefleyen ulusal kuruluşların çalışmaları olduğunu belirtmektedir¹⁰⁰. Bu kuruluşlar ulusal insan hakları komisyonları, ombudsman ofisleri, kamu yararı ve insan hakları korunması için çalışan kuruluşlar ve diğer insan hakları aktivistleri olarak belirtilmektedir. BMESKHK, ulusal kuruluşların geliştirilmesini önemsemektedir ve insan haklarının geliştirilmesi için önemli bir rol oynadığı görüşünü ortaya koymaktadır¹⁰¹.

Bu kuruluşların yaptıkları faaliyetlerde ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ihmal etmemesi ve bu haklara dikkat çekmesi gerekliliği belirtilmektedir. BMESKHK bazıları yapılmış bazıları ise yapılması gereken bir liste sunmaktadır¹⁰²:

- a. “Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bilincinin geliştirilmesi için, toplumun geneline ve özellikle kamu hizmeti, adli hizmet veren kurumlara, özel sektör ve iş sektörüne yönelik eğitim ve bilgi programlarının gerçekleştirilmesi,
- b. Mevcut yasaların, idari düzenlemelerin, yasa teklif ve tasarılarının, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’ye ne ölçüde uyum gösterildiğinin incelenmesi,
- c. Kamu otoriteleri ve diğer ilgili kurumların taleplerini de dikkate alarak, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin teknik tavsiye ve tetkiklerde bulunmak,
- d. Sözleşme yükümlülüklerine ne ölçüde uyulduğunu tespit etmekte faydalı olacak ulusal değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi,

¹⁰⁰ Lema Uyar, Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Komitesi, 1981-2006, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 198.

¹⁰¹ Uyar, s. 198.

¹⁰² Uyar, s. 199.

- e. Belirli ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ne ölçüde hayata geçirildiğinin tespiti için tüm ülke dahilinde veya özellikle risk altındaki kesimlerin yaşadığı bölgelerde araştırmalar yürütmek,
- f. Sözleşme ile tanınan bir takım haklara uyumun denetlenmesi ve bu konuda kamu otoritelerine ve sivil topluma yönelik raporlar hazırlanması,
- g. Bir Devlet'in hayata geçirebileceği ekonomik, sosyal ve kültürel haklar standartları ihlallerine yönelik şikayetleri incelemek.”

BMESKHK, HDK'ların faaliyetlerde ekonomik, sosyal ve kültürel haklara gereken önemi vermesi gerektiğini belirterek, taraf devletlerin bunu güvenceye alması gerektiğini vurgular. Aynı zamanda devlet raporlarının HDK'larla ilgili bilgilerin aktarılması gerektiğini de belirtmektedir¹⁰³.

b) BM Bünyesinde Hükümet Dışı Kuruluşlar ile İlgili Birimler

BM'ye bağlı HDK'lar Bölümü, Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı ve Hükümet Dışı İrtibat Servisi sivil toplum kuruluşları ile ilgilenmek ve aralarındaki koordinasyonu sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Hükümet dışı kuruluşlar bölümü kamu bilgi departmanı içinde bulunmaktadır ve HDK'lara bilgi sağlamak ile görevlidir. HDK'lar için brifing, seminer ve yıllık konferans ve organizasyonlar düzenlemek bu kurumun görevidir.

Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı (DESA) 13 bin üzerinde sivil toplum kuruluşu ile irtibat kurmuştur. Kayıt olan HDK'lar Ekonomik ve Sosyal Konsey'e danışmanlık için başvurabilirler. Danışmanlık statüsü kabul edilen HDK'lar Birleşmiş Milletler'in organize ettiği uluslararası konferanslara ve bunların hazırlık aşamasına katılabilirler¹⁰⁴.

¹⁰³ Uyar, s. 199.

¹⁰⁴BM EKOSOK Üyelik Usulü, http://www.siviltoplumplatformu.net/index.php?Itemid=59&id=322&option=com_content&task=view, Erişim Tarihi 10.04.2011.

BM Hükümet Dışı İrtibat Servisi (NGLS) sivil toplum ile BM arasındaki ortaklığı teşvik ve işbirliğini güçlendirmek için 1975 yılında kurulmuştur. Bilgi dağıtımını ve iletişimi sağlamak, BM dünya konferansları ve zirveleri için bütüncül bir takip süreci oluşturmak, BM sisteminin kapasitesini, küresel sivil toplum örgütlerini ve diğer HDK'ları yapılandıracak şekilde güçlendirmek, BM sisteminin çalışmalarına küresel sivil toplumu dahil etmek için HDK'ların kapasitesini geliştirmek NGLS'nin çalışma programını oluşturmaktadır¹⁰⁵.

2. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi kurulduğu tarihten itibaren HDK'lar ile ilgili çeşitli düzenlemeler yaparak, HDK'ların hukuki statülerini düzenlemiştir. İlk düzenleme 1951 yılında yapılmıştır. 51/30 Sayılı Karar¹⁰⁶ ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi'nin yetkisi dahilindeki konularla ilgilenen HDK'lar ile ilgili uygun düzenlemelerin yapabileceğine karar vermiştir¹⁰⁷. 1954 yılında HDK'lar arasında Genel İlke ve İlişkileri Düzenleyen 62 No'lu karar¹⁰⁸ kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 16.10.1972 tarih ve 72/35 sayılı Kararı¹⁰⁹ ile HDK'lar, Avrupa Konseyi içerisinde bazı kurullara gözlemci statüsü ile

¹⁰⁵Shipoli,

http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=591:bm-ve-sivil-toplum&catid=49:akademik&Itemid=113, Erişim Tarihi 14.04.2011.

¹⁰⁶ Resolution (51) 30 F, 3 May 1951 - Relations with International Organisations, both Intergovernmental and Non-governmental, <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=718811&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>, Erişim Tarihi 10.05.2011.

¹⁰⁷ Başlar, s. 155.

¹⁰⁸ 62 No'lu karar:

<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1416817&SecMode=1&DocId=1055956&Usage=2>, Erişim Tarihi 10.05.2011.

¹⁰⁹ Resolution (72)35 On Relations Between The Council of Europe and International Non-Governmental Organizations Rules for Consultative Status, 16 October 1972, <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=588655&SecMode=1&DocId=644730&Usage=2>, Erişim Tarihi 10.05.2011.

katılabilecekler ve öneri ve görüş sunabilecekler¹¹⁰. Bu karar ile HDK'lar komitelerin günlük işlerini takip etme olanağını elde etmişlerdir¹¹¹.

a) Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Tüzel Kişiliğinin Tanınması Sözleşmesi

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 1980'lerin ilk yarısında HDK'ların hukuki statüsünü düzenleyen bir belgenin gerekli olduğu gerekçesi ile toplantılar düzenlemiştir. Avrupa Konseyi 1986 yılında Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Tüzel Kişiliğinin Tanınması Sözleşmesi'ni hazırlamıştır¹¹². Sözleşmeyi açıklayan ve Sözleşmenin taslağı olarak hazırlanmış olan belge Açıklayıcı Rapor olarak yayınlanmıştır. Sözleşmenin 1. maddesinde sayılan şartları yerine getiren HDK'lara Sözleşme hükümleri uygulanacaktır. 1. maddede HDK'ların faaliyetlerinin uluslararası faydasının olması, kar amacı gütmemesi, taraf devletlerden birinin iç hukukuna tabi bir belge ile kurulmuş olmaması, en azından iki devlette etkisi olan faaliyetler yürütmesini, taraf devletlerden birisinde merkezinin bulunması, bu taraf ülkede veya bir başka taraf ülke topraklarında merkezi yönetim ve kontrol biriminin olması gereklilikleri belirtilmektedir¹¹³. Avrupa Konseyi üyesi ülkelere on bir tanesi sözleşmeyi imzalamış ve onaylamıştır¹¹⁴. Türkiye Sözleşmeyi henüz imzalamamıştır.

Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Tüzel Kişiliğinin Tanınması Sözleşmesi'ne göre HDK özel bir kuruluş olmalıdır. Kamu otoritelerinin

¹¹⁰ Gemalmaz, s. 1068.

¹¹¹ Başlar, s. 155.

¹¹² European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations, 24.IV.1986, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/124.htm>, Erişim Tarihi 10.05.2011.

¹¹³ Başlar, s. 28.

¹¹⁴Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Hukuksal Kişiliğinin Tanınması Sözleşmesi'nin Avrupa Konseyi Üyesi Devletlerin Onay ve/ veya İmza Tarihleri Hakkında bkz., <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=124&CM=8&DF=23/04/2011&CL=ENG>, Erişim Tarihi, 01. 06. 2011.

ayrıcalıklarını kullanan kuruluşlar bu kapsama alınmamaktadır. Özel kuruluş özel bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmiş kişilerden oluşan ve hukuki bir kişiliğe sahip, mal edinme hakkı, dava açma ehliyeti ve sözleşme yapma hakkını da elinde bulundurmalıdır. Sözleşme’de aynı zamanda hukuki kişiliği olan “diğer özel kuruluşlar” kavramı da tanımlanmaktadır. Bu kuruluşlar benzer amaçlar güden ancak buldukları ülkelerde dernek olarak kabul edilmeyen dini cemaatler, sendikalar, sigorta şirketleri gibi kurumlardır.

HDK’ların kar amacı gütmemesi gerekliliği belirtilmiş fakat bunun kar elde edici faaliyetler yapamayacağı anlamını taşımadığı vurgulanmıştır. Çalışmalarının uluslararası topluluğa faydası olacak çalışma olması gereğinden bahsedilmektedir. BM Şartı ve Avrupa Konseyi Statüsü amaç ve hedeflerini gerçekleştirmeye katkıda bulunması gerekmektedir.

HDK’lar iç hukuka tabii olmalıdır. Uluslararası anlaşma ve benzeri belgelerle kurulmuş olan örgütler bu kapsama dahil edilmemişlerdir. Kuruluşun en az iki ülkede faaliyet göstermesi gerekmektedir birlikte bu ülkeler Avrupa Konseyi üyesi olmak zorunda değildir. Örgütün merkezinin Avrupa’da bulunması örgütün Avrupa dışında bir ülkede faaliyet gösterebilmesine engel teşkil etmemektedir¹¹⁵.

Avrupa Konseyi’nde HDK’lar danışmanlık ve gözlemcilik statüsü alabilmektedirler. HDK’nın danışmanlık statüsü alabilmesi için demokratik bir yapıya sahip olması, karar verme mekanizmasının olması ve hükümetler tarafından finanse edilip edilmediğinin bilinmesi gerekmektedir. Danışmanlık statüsü elde eden HDK’lar listesi her yıl gözden geçirilir ve yayınlanır. Danışmanlık statüsündeki HDK’lar uzmanlaştıkları alanlarda temsil edici düzeyde ve Avrupa seviyesinde olmaları gerekmektedir. Yaptıkları çalışmalarla, Avrupa Konseyi faaliyetlerine katkıda bulunmaları ve yakın işbirliğini gerçekleştirmeyi destekleme yeteneğine sahip olmaları gerekmektedir¹¹⁶.

¹¹⁵ Başlar, s. 29-30.

¹¹⁶ Başlar, s. 156.

Danışmanlık statüsü elde eden HDK'ların Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisine söz hakkı olmadan katılma hakkı ve Avrupa Yerel ve Bölgesel Komite toplantılarına katılma hakkı vardır. Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine iki yılda bir yapılan çalışmaları aktaran bir rapor sunma ve bilgi ve belge sağlama görevleri bulunmaktadır. 1976 yılında oluşturulan HDK İrtibat Ofisi yıllık konferanslar düzenlemektedir¹¹⁷.

Gözlemcilik statüsü elde eden HDK'lar Bakanlar Komitesi'nin yararına olacaksa, Komite toplantılarına davet edilmektedirler ve oturum başkanının olması durumunda yazılı ve sözlü açıklamalar yapabilirler. Oy kullanma hakları yoktur ancak Bakanlar Komitesi üyelerinden biri desteklerse teklifleri oylanabilmektedir¹¹⁸.

b) Avrupa'da Hükümet Dışı Kuruluşların Statüsüne İlişkin Temel İlkeler

Avrupa'da Hükümet Dışı Kuruluşların Statüsüne İlişkin Temel İlkeler metni Strasbourg'da 2001 ve 2002 yıllarında yapılan çok taraflı toplantılarda kabul edilen kararları içermektedir. HDK'ların demokratik toplumların gelişmesi, gerçekleştirilmesi ve devam edebilmesine olan katkıları belirtilmektedir. Kültürel yaşam ve sosyal refah toplumlarının oluşması ve kamu bilinci ile katılımcı vatandaşlığın oluşmasındaki önemi vurgulanmaktadır. Toplum ile kamu otoriteleri arasında iletişimin sağlanması, ulusal ve uluslararası hukuk standartlarına uygunluk denetimi, ortak çıkarların teşvik edilmesi ve savunulmasının önemi ile HDK'ların sayıca çoğalmasının toplumdaki çoğulculuğun sağlanmasına olan katkıları belirtilmektedir¹¹⁹.

¹¹⁷ Başlar, s. 157-158.

¹¹⁸ Başlar, s.158.

¹¹⁹ Fundamental Principles on the Status of Non- Governmental Organizations in Europe and Explanatory Memorandum, 13 November 2002, Strasbourg, <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8082>, Erişim Tarihi 14.04. 2011

HDK'lar kamu otoriteleri tarafından yönetilmeyen, gönüllü, kendini yönetebilen organlarına sahip kuruluşlardır. Dernekler, hayır kurumları, vakıflar, fonlar ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar HDK olarak tanımlanmakta ve siyasi partilerin bu kapsama girmediği belirtilmektedir. HDK'lar kar amacı gütmeyen ve ifade özgürlüğüne sahip kurumlar olarak ele alınmıştır.

C- Küreselleşmenin Sivil Toplum ve Hükümet Dışı Kuruluşlara Etkisi

Küreselleşen dünyada klasik uluslararası ilişkiler pratikleri bir takım değişikliklere sahne olmaktadır. Devletler dış politikada en etkili aktör olarak bulunmaya devam etse de farklı aktörlerin dış politikadaki rolleri artmaktadır. Bu bölümde, dış politikayı etkilemede rolü artan kurumlardan olan HDK'lar ve sivil toplum tanımına yer verilerek, küreselleşme sürecinde HDK'ların rolleri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Sivil Toplum ve Hükümet Dışı Kuruluşlar Tanımı

Sivil toplum, şiddet içermeyen ve kendiliğinden oluşmuş, hükümet kurumlarıyla ilişkisi genellikle gerilim içinde olan ve bu ekseninde faaliyetlerini oluşturan, sınırlayan ve imkan sağlayan karmaşık ve dinamik bir yapıya sahip ve yasal zeminde HDK'lar tarafından temsil edilen bir kavram olarak tanımlanmaktadır¹²⁰. Çalıştıkları alanlar ve konular itibarıyla farklılaşabilirler. Sadece spesifik bir konuya odaklanan HDK'lar olabileceği gibi, pek çok alanla aynı anda ilgilenen HDK'lar da olabilir. Bununla birlikte kendi ülkesi sınırları içerisinde faaliyet gösteren ve sınır ötesi pek çok farklı ülkede faaliyet gösteren HDK'lar bulunmaktadır. HDK'lar yapılanma açısından da birbirlerinden farklılık gösterebilirler. Üçüncü dünya ülkelerindeki HDK'lar hükümet çalışanlarını

¹²⁰ John Keane, Civil Society, Definitions and Approaches, Heidelberg 2009, http://johnkeane.net/wp-content/uploads/2011/01/jk_civil_sciety_definitions_encyclopedia.pdf, Erişim Tarihi 04.04.2011.

bünyesinde barındırmakta bir sakınca görmezken, gelişmiş ülke HDK'larında devlet çalışanlarını istihdam etmeyi kabul etmemektedirler¹²¹.

Sivil toplum Fuat Keyman tarafından Charles Taylor'un önerdiği üç modele göre açıklanmaktadır¹²². Taylor birinci modelde sivil toplumun devlet vesayetinden bağımsız serbest örgütlenmenin olduğu yerlerde var olduklarını belirtir. Keyman, Taylor'un ilk modelinin dar ve minimalist bir şekilde sivil topluma yaklaştığı görüşünü savunur. Bu model sivil hak ve özgürlükler temelli çalışan örgütlenmeleri ele almaktadır¹²³.

İkinci model, sivil toplumun politik ve etik açıdan demokratikleşmenin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunan görüşü oluşturmaktadır. Sivil toplum için geniş bir alan öngören bu model, devlet vesayetinden bağımsız ve toplumun kendini bütün olarak yapılandığı yerlerde görülmektedir. İyi toplumun varlığını temsil etmektedir¹²⁴.

Birinci modelin sadece örgütsel yaşamdan bahseden dar tanımı ve ikinci modelin sivil toplumu demokratikleşmeyle tanımlayan geniş tanım nedeniyle, üçüncü bir modele ihtiyaç duyulmaktadır. Bu modelde sivil toplum devlet yapısını etkileyen ve dönüştüren bir yapıya sahip örgütler olarak belirtilmektedir¹²⁵. Üçüncü modelde, sivil toplum devlet ve diğer aktörlerle işbirliği yapabilecek toplumsal sorunların çözümünde etkin bir araçtır. Devlet politikalarının sivil toplum üzerinden meşrulaştırılmasını kabul etmez ancak devletin şeffaflaşması, verimlilik ve geçerlilik kazanması için yol gösterici olur. Yerelden ulusala aktif bir

¹²¹ Çakmak, s. 106

¹²² E. Fuat Keyman, Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara 2006, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiye-de-sivil-toplumun-seruveni.pdf>, s. 19 ve orada dn.10'da anılan C. Taylor, "Modes of Civil Society", Public Culture vol 3/1, 1990, 102-19.

¹²³ Keyman, , s. 19.

¹²⁴ Keyman, s. 20 ve orada anılan dn.11'de anılan Taylor, s. 109.

¹²⁵ Keyman, s. 20-21 ve orada anılan dn. 14'te anılan Taylor, s. 104.

vatandaşlık oluşumunda önemli rol oynar. Toplumun farklı kesimlerinin birbirleriyle iletişim kurmaları için aracı olur. Devlet, toplum ve bireyler arasında hak ve sorumlulukların eşit paylaşılmasını sağlamaya çalışır¹²⁶.

HDK'lar bazen sivil toplum ile birbirine eş anlamlı olarak kullanılmıştır. HDK kavramının geniş bir kurum listesinden oluştuğunu düşünen İlhan Tekeli, HDK listesinin geniş olmasını farklı nedenlere bağlamaktadır. İlk olarak, HDK'lara verilen önemin artmasıdır. HDK'lara verilen önem arttıkça, kurumların kendilerini HDK olarak tanımlama eğilimlerinin de arttığı düşünülmektedir. HDK'ları sivil toplum kavramına dayanarak tanımlanmaya çalışmak ise listenin kapsamını genişleten ikinci bir nedendir. Sivil toplumu oluşturan her oluşumun HDK tanımı içinde de yer alması listeyi uzatmaktadır. Sonucu nedenin ise siyasal bilimlerden kaynaklandığını belirtmektedir¹²⁷.

2. Küreselleşme Sürecinde Hükümet Dışı Kuruluşların Önemi

Küreselleşme ile ulusal sorunların sınır aşan boyutlara ulaştığı görülmektedir. Devletler, iç meseleleri olarak değerlendirilemeyecek küresel sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlarla mücadele etmek devletler için maliyetli bir süreci beraberinde getirmektedir. İnsan kaynakları ve finansal olarak sınırlı olan devletler HDK'ların işbirliğine ihtiyaç duymaktadırlar¹²⁸. HDK'lar küreselleşme sürecine yapıları itibariyle daha kolay uyum sağlayabilmiştir. Yerel olarak sınırlı kalmayıp uluslararası alanda da faaliyet göstererek veya yerel faaliyetlerinde uluslararası örgütlerle işbirlikleri yaparak sisteme uyumlu bir gelişim göstermektedir.

¹²⁶ Keyman, s. 21.

¹²⁷ İlhan Tekeli, Temsili Demokrasi Krizi Karşısında Katılımcı Demokrasi ve STK'ların Gelişimi, Hikayemi Dinler misin? Tanıklarla Türkiye'de İnsan Hakları ve Sivil Toplum/ Konferanslar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2004, s. 175.

¹²⁸ Kemal Başlar, Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Rol ve Etkinlikleri, ed. İdris Bal, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006, s.413.

Sivil toplumun küreselleşmesi, hareket alanlarının ve faaliyetlerinin ulusaldan çok uluslararası ve bölgesel alanda faaliyet göstermesi anlamında kullanılmaktadır. Yerelden küresele geçen faaliyetleri, sosyal, ekonomik, politik ve çevresel sorunları içeren konularda çalışmaları birbirleriyle ilişkili ağlar oluşturmaktadırlar. Toplumsal sorunları çözerek barış ve adaletin olduğu bir dünyanın savunuculuğunu yapan HDK'ların sayıları artmaktadır¹²⁹. HDK'ların yerel düzeyden küresel düzeye geçmesi yerel HDK'ları uluslararası HDK sınıfına sokmamaktadır. Ancak bu durum onları uluslararası faaliyet göstermekten ve uluslararası ağlar aracılığı ile dünyanın çeşitli bölgelerindeki HDK'lar ile işbirliği yapmaktan alıkoymamaktadır¹³⁰.

Uluslararası sistemde, pek çok insan hakları çalışması yürüten örgüt, kuruluş ve topluluk olmasına rağmen uluslararası ilişkiler ile ilgilenenlerin sayısı sınırlıdır¹³¹. David Forsythe, uluslararası insan hakları aktörlerini Katolik Kilisesi, işçi sendikaları, etnik lobiler ve ulusal sivil topluluklar olarak sıralamaktadır. Ancak ulusal ve uluslararası HDK'ları bir birinden ayırt etmek zorlaşmaktadır¹³². Ulusal ve uluslararası HDK'lar arasındaki ayrımlar birinci gruba giren kuruluşların uluslararası alanda daha fazla çalışma yürütmesi nedeniyle belirsizleşmiştir. HDK'ların ilişkilerinin iç içe geçmesi ve sürdürdükleri ortak çalışmalar, Jackie Smith, Charles Chatfield, Ron Pagnucco gibi yazarların "hareket" ve "koalisyon" gibi çatı kavramları tercih etmelerine neden olmaktadır. Margaret Keck ve Kathryn Sikkink, *hareket* kavramının, HDK'lar, yerel sosyal hareketler, vakıflar,

¹²⁹ Keyman, s. 16.

¹³⁰ Nesrin Kenar, Asena Özer, Uluslararası Sistemin Bir Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları (Non- Governmental Organizations: NGOS), ed. İdris Bal, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006, s.404.

¹³¹ David P. Forsythe, Human Rights in International Relations, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s. 164.

¹³² Forsythe, s. 165.

medya, kilise, ticari birlikler, entelektüeller, ulusüstü örgütler ve uluslararası HDK'ları kapsayacak şekilde kullanılabileceğın düşünmektedirler¹³³.

Sivil toplumun ve HDK'ların gelişimini küreselleşmenin alt süreçlerinden biri olarak tanımlayan Davut Ateş, sivil toplum girişimlerinin temelindeki üç nedeni kapitalist üretim süreci bağlamında açıklamaktadır. İleri düzey kapitalist üretim zihniyetinin dünya ölçeğinde yarattığı doğayı yıkıcı etki, çevre kirliliği, iklim değişiklikleri çevreci hareketlerin oluşmasına neden olmuştur. Küresel kapitalizmin getirmiş olduğu, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki refah farkının açılması ikinci neden olarak belirtilmektedir. Bu durum insan hakları savunucularının adaletsizleri giderme konusunda harekete geçmelerine neden olmuştur. Ulus devletin küresel ölçekte sorunları çözmede yetersiz kalması üçüncü nedendir ve ilk iki nedenle beraber değerlendirilebilir. Devletin sadece sorun çözmede yetersiz kalması değil, aynı zamanda alınan kararların küresel sorunların oluşumuna neden olması devletlerin meşruiyet temellerinin sarsılmasına neden olmaktadır¹³⁴. Kapitalist üretim sürecinin bir ürünü olarak tanımlanan küreselleşmenin çevre ve insan hakları hareketine ve devletin meşruiyet temellerinin sorgulanmasına neden olduğu söylenmektedir.

Küreselleşme sürecine sivil toplumun etkileri de HDK'ların önemli bir aktör olarak dış politikada yer almasına neden olmaktadır. Devletlerin sorunlarla mücadele etmede yetersiz kalması, karşılaşılan sorun ve risklerin küresel düzeyde olması ve sorunların çözümünün de küresel düzeyde oluşturulması¹³⁵ küreselleşen dünyada devletlerin tek başlarına mücadele edemediği sorunlardır. Sivil toplumun küreselleşme sürecine etkileri, bireyleri daha katılımcı bir demokrasi arayışını benimsemesi ve temsili demokrasileri yetersiz bulmasına neden olmaktadır. Küreselleşmenin sonuçları arasında yer alan sınırların geçirgenliğinin artması ve

¹³³ Forsythe, s. 165.

¹³⁴ Davut Ateş, Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?, Doğu Üniversitesi Dergisi:7/1, 2006, 25-38, s. 31.

¹³⁵ Keyman, s.16.

egemenlik anlayışındaki değişim, teknolojik gelişmeler ile birlikte uluslararası sistemin dönüşümünde önemli rol oynamaktadır¹³⁶. İzleyen bölümde egemenlik anlayışı, bireyin özerkleşmesi ve teknolojik gelişmeler ele alınarak küreselleşme sürecinin HDK'lara etkileri tartışılmaya çalışılacaktır.

a) Egemenlik Anlayışı

Egemenlik, “hukuksal açıdan başka bir dış ya da üstün iktidara bağlı olmadan ve yalnızca uluslararası hukuk kuralları ya da kendi kabul ettiği bağlantıları ile sınırlanan, serbestçe karar verme yetkisi olarak¹³⁷” tanımlanmaktadır. Klasik egemenlik anlayışı, iç egemenliği devletin ülkesinde tek egemen güç olması; dış egemenliği ise devletin ülke içinde kurduğu egemenliğin başka devletler tarafından tanınarak buna karışılmaması ilkesi olarak tanımlanmaktadır¹³⁸. Evrensel insan hakları düşüncesi ile egemenlik anlayışının çelişmesinin oluşturduğu gerilim, devletin ülke halkı ve kaynakları üzerinde mutlak hakimi olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır¹³⁹. Ancak küreselleşen dünyada, karar alıcıların sadece devlet içerisinde olmaması devletin egemenlik sınırlarının aşınması anlamına gelmektedir. Karar almada etkili olan aktörlerin çeşitlenmesi, sadece ülke içerisinde bulunanların temsiline dayalı bir sistemin anlamını yitirdiği bir sürecin başladığını göstermektedir¹⁴⁰. HDK'ların bu sürece katılması ve karar alma süreçlerinde yer almaları toplumun her kesiminden fikirlerin karar mekanizmalarına taşınması anlamına gelmektedir.

¹³⁶ Tekeli, s. 169.

¹³⁷ Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap, Turhan Kitabevi, 8. Bası, Ankara 2005, s. 20 ve orada dn. 58'de anılan Recueil des Sentences Arbitrales, vol. I, s.420.

¹³⁸ Dağı, s. 24.

¹³⁹ Dağı, s. 25 ve orada dn. 9'da anılan Vincent, Human Rights and International Relations, s. 129; dn. 10'da anılan Vincent, Nonintervention and International Order, s. 14.

¹⁴⁰ Tekeli, s. 169- 170.

HDK'ların devletin egemenlik yetkisine giren alanlara girerek uluslararası hukuk kurallarına uyulup uyulmadığını denetlemesi ve insan hakları ihlallerini dünya kamuoyuyla paylaşması devlet üzerinde bir baskı oluşturmaktadır¹⁴¹. Bu konuda “evrensel yargı yetkisi” HDK'ların güç aldığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. “Evrensel yargı yetkisi, bir devletin kendi ülkesinde işlenmemiş olsa bile kendi uyrukları tarafından veya kendi uyruklarına karşı bir takım suçlardan ötürü ceza yargılaması yapmaya yetkili olmasıdır¹⁴².” Yargı yetkisi, HDK'ların devletin ülkesinde uyguladığı insan hakları ihlallerini dünyaya taşımalarına ve burada uluslararası baskı yaratmalarına olanak tanımaktadır.

Uluslararası HDK'ların devletlerin insan hakları politikalarını eleştirmeleri ve ihlalcı ülkelerin politikaları değiştirme yönünde mekanizmaları harekete geçirmeleri, devletin egemenliğinin ülke içişlerine karışmama ilkesi ile tanımlanan anlamının ötesine taşınmasına neden olmaktadır. Oluşturulan uluslararası hareketler, devletin vatandaşları üzerinde sınırsız bir egemenlik kuramayacaklarını doğrulamaktadır. Devletlerin insan hakları pratikleri, ülke içindeki HDK'ların ve uluslararası diğer aktörlerin gözetimine açık hale gelmiştir. Ulus-devletin gücü ve etkisi hala reddedilemeyecek bir şekilde etkisini sürdürmeye devam etse de küresel aktörlerin çoğalması dış politika kararlarının devletlerin tek elinde olmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

HDK'ların denetim mekanizması görevini üstlenerek devletleri denetlemesi, hükümetlerin uluslararası örgütlere sundukları raporların da güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Devletin insan hakları karnesinin açıkladığı bu raporların doğruluğu, HDK'lar tarafından sunulan raporlar ile karşılaştırılarak bir samimiyet testine tabi tutulabilmektedir. Devletin ulusal çıkarlarını korumak ve uluslararası saygınlığını gözetmek adına insan hakları ihlallerini bütünüyle ortaya koymadığı düşünülürse, HDK'ların görevlerinin kritik bir önem taşıdığı

¹⁴¹ Başlar, HDK Roller, s. 438.

¹⁴²Turgut Tarhanlı, Politika ve İnsan Hakları, 03 Mayıs 2005, Radikal, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/60415-politika-ve-insan-haklari>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

anlaşılmaktadır. HDK'ların ortaya koydukları ihlaller, uluslararası anlaşmaların etkinliğini sağlanmasında da etkili olmaktadır¹⁴³. Bu denetimler, devletin egemenlik sınırlarının HDK'ların yorum ve müdahalelerine açılması anlamına gelmektedir.

b) Bireyin Özerkleşmesi

Bireyin özerkleşmesi, küreselleşme sürecinde HDK'ların rollerini etkileyen kavramlar arasında yer almaktadır. Ülkesel sorunlarda daha katılımcı bir rol üstlenmek isteyen bireyin yaşadığı kriz İlhan Tekeli tarafından temsili demokrasilerin yaşadığı kriz ile açıklanmaktadır. Tekeli, temsili demokrasinin çoğunluğun görüşünü yansıtırken azınlığın fikirlerinin karar alma süreçlerine yansımamasının risklerini belirtmektedir ve bu durumun zaman içerisinde değişen bireyler için yeterli olmayacağı görüşündedir. Bireyin artık sadece emek üreten ve tüketen kavram olmaktan çıkması ve her bireyin yaşam alanını ve özgürlüğü gerçekleştirebileceği imkanını kendisinde görmesi aktif vatandaşların var olması anlamına gelmektedir. Toplum içerisinde oynayabileceği bu rol, katılımcı demokrasi ihtiyacını doğurmaktadır ve beraberinde getirmektedir¹⁴⁴.

Bireyin toprak sınırları içerisinde temsil krizini aşması, çoğunluk fikrine uyma zorunluluğunu ortadan kaldıracak ve yeni ilişkiler ağı kurarak farklılığını ortaya koyma fırsatı sunacaktır. Oluşturduğu gruplar ve topluluklar ile kendini tanımlaması ve örgütlenmesi yapmak istediklerine ulaşmak için bir zorunluluk haline gelmektedir. Bireyin kendisine kurmak zorunda olduğu bu küçük kamu alanı HDK'ların ortaya çıkmasına neden olmaktadır¹⁴⁵.

¹⁴³ Başlar, HDK Roller, s. 438.

¹⁴⁴ Tekeli, s 171.

¹⁴⁵ Tekeli, s. 172.

Bireyin toplumsal sorunlarla ilgilenirken tek başına hareket etmek zorunda olmaması ve HDK'lar içerisinde verimli ve yaratıcı bir ortamda sorunları çözebileceği bilincinin oluşması küresel sorunların çözümünde kendini bir etken olarak görebilmesini sağlamaktadır¹⁴⁶. Bireyin içinde bulunduğu ve oluşturduğu sosyal hareketlerle devletten bağımsız bir aktör gibi uluslararası sistemde yer alabileceği kabullenilmeye başlamıştır. Bireyin güçlendiği kabul edilirken dış politika karar alıcılarının devlet politikasını temsil etmekte yetersiz kaldığı düşüncesi gelişmektedir.

HDK'lar ve çeşitli yapılanmalar ile gücünün farkına varan bireyler bir araya gelerek önemli dönüşümleri sağlamaktadırlar. Özellikle otoriter rejimlerde, HDK'ların halkı temsil etmede devletlerden daha başarılı olduğu düşünülmektedir. Hükümetin elitlerin çıkarlarını koruduğu düşüncesi HDK'lara olan ihtiyacı ve güveni artırmaktadır¹⁴⁷.

Bireyin özerkleşerek dış politikada kendisine yer bulmasına yöneltilen eleştiriler devlet merkezli bir bakış açısından çıkmaktadır. Bu görüşü savunanlar, bireylerin kendi devletine yönelik eleştirilerini uluslararası platformlarda dile getirilmesinin devlet egemenliğini zayıflatacağını ileri sürülmektedirler. Devletin egemenlik yetkisindeki bu yönde bir azalmanın uluslararası sistemin ve devletlerin işleyişini tehlikeye düşüreceği iddia edilmektedir. Bu nedenle bireyi merkeze alan insan hakları fikrini uluslararası toplumda düzensizlik ve yıkıcılık getireceği düşünülür¹⁴⁸.

¹⁴⁶ İbrahim Yıldırım, *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2004, s. 92.

¹⁴⁷ Cleary, s.2.

¹⁴⁸ Dağı, s. 37 ve orada dn.30 ve 32'de anılan Bull, H., *The Anarchical Society*, s. 83-84 ve s. 70, 152.

c) Teknolojik Gelişme

Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması bireyin devlet karşısında gücünü arttırmaktadır¹⁴⁹. Teknolojiyi kullanarak güçlenen birey, araştırma ve çok çeşitli bilgi kaynaklarına ulaşma şansını elde ederek resmi makamların aktardığı bilgi ve belge yığınlarının alternatiflerine ulaşma şansı bulmaktadır. Teknolojinin gelişmesi devletlerin tekelinde bulunan kaynakların hızlı bir şekilde bireyler arasında dağılmasına da neden olmaktadır. Teknoloji sadece devletlerin kullanabileceği bir araç olmaktan çıkmış¹⁵⁰ ve bireylerin de hızlı ve ucuz bir şekilde elde edebilecekleri bir araca dönüşmüştür.

Bilginin teknoloji sayesinde hızlı dağılımı sivil toplumun elini güçlendirirken, karar alıcıların işini bir ölçüde zorlaştırmaktadır. Dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan insan hakları ihlallerinin bireylerin arasında dağılımının kolaylaşması, ulusal ve uluslararası HDK'ların konuyla ilgili bilgi toplamaları hızını da artırmıştır. Ülke içindeki gelişmelerin ülkesel sınırlar içerisinde kalmayışı dışarıdan gelecek baskı ve uyarılara açık bir yapı oluşturmaktadır. Bu baskının sadece devletler veya uluslararası örgütler aracılığı ile yapılmaması ve hatta devletlerin oluşturacağı baskının daha sonra gelmesi, HDK'ların verecekleri tepkilerin önemini artırmaktadır. HDK'lar bu şekilde devletlerin ve uluslararası aktörlerin dikkatini çekebilmektedirler.

İnternet kullanımının yaygınlaşması sadece insan hakları ihlallerinin duyulmasını yaygınlaştırmamıştır; aynı zamanda insan hakları savunucularının ortak eylemlerde buluşmalarını da kolaylaştırmıştır. Suudi Arabistan'da kadınların araba kullanma hakkı elde edebilmek için sosyal paylaşım sitelerinde grup oluşturarak örgütlenmeleri en son örneklerden biridir. *Woman2drive* adlı protesto grubu tek başına araba kullanmak isteyen bir grup kadın tarafından

¹⁴⁹ Sedat Laçiner, Dış Politika ve STK'lar, ed. Ali Akdemir, Abdurrahman Benli, Halis Kalmış, I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel Demokrasinin Gelişmesi ve Katılımın Sağlanması Açısından Sivil Toplum Kuruluşları, Çanakkale, 2004, s. 220.

¹⁵⁰ Laçiner, s. 220.

oluşturulmuştur ve İnternet aracılığıyla bu eylemlerin yayılması sağlanmıştır. Dünyanın pek çok yerinde Suudi Arabistan Büyükelçilikleri ve Konsoloslukları önünde eylemler gerçekleştirilerek Suudi kadınlara destek verilmiştir¹⁵¹. İnternetin örgütlenme açısından çok büyük bir kolaylık ve etkililik sağladığı söylenebilir.

İnsan hakları alanında çalışan HDK'ların kurdukları internet siteleri aracılığıyla belgeleri ve hazırladıkları raporları aynı anda dünyanın her yerinden erişilebilir bir şekilde paylaşabiliyor olması aktivizm hareketine güç katmaktadır¹⁵². Elektronik posta/ *e-mail* grupları oluşturarak haberleşmenin ve katılımın masrafsız ve hızlı bir şekilde sağlanıyor olması insan hakları hareketi için bir avantaj oluşturmaktadır. İnternet kullanımının bu şekilde yaygınlaşması dünyanın farklı yerlerinde aynı anda yapılan eylemleri mümkün kılarak devletleri etkilemeye çalışmaktadırlar¹⁵³.

D- Uluslararası İlişkiler Aktörü Olarak Hükümet Dışı Kuruluşlar

HDK'ların devletler ve uluslararası örgütlerle ilişkilerinin tartışıldığı bu bölümde klasik dış politika anlayışındaki dönüşüm ele alınarak, HDK'ların sundukları alternatifler ve devlet ve uluslararası örgütler ile etkileşimi değerlendirilecektir.

1. Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Devlet İlişkisi

Küresel sorunlarla mücadelede devlet bürokrasilerinin ağır ve maliyetli yapısı devleti zayıf konumda bırakmaktadır. Bu nedenle devlet zaman zaman sivil toplum ve HDK'lar ile işbirliği yapma yoluna gitmektedir. Bu süreç, devletin her

¹⁵¹ Suudi Kadınlar Direksiyon Yasağını Delik Deşik Etti, Milliyet, 17 Haziran 2011, <http://dunya.milliyet.com.tr/suudi-kadinlar-direksiyon-yasagini-delik-desik-etti/dunya/dunyadetay/18.06.2011/1403821/default.htm>, Erişim Tarihi 18.06.2011.

¹⁵² Forsythe, s. 166.

¹⁵³ Başlar, HDK Rollerini, s.414.

zaman istekle kabullendiği bir süreç olmasa da; küreselleşme sürecini yakalamak isteyen devletler HDK'lar aracılığıyla bu sürece dahil olmayı tercih edebilirler¹⁵⁴. Fuat Keyman, sivil toplumun yeniden canlanmasını adil ve demokratik bir dünya için etkili bir aktöre dönüşmesinin kritik bir analiz olduğunu belirtmektedir. Bu süreçte HDK'lardan beklentilerin de gereğinden fazla olmaması gerektiği ve rollerinin abartılmaması gerektiğini savunur¹⁵⁵.

HDK'lar sivil toplumu güçlendirirken, devletin egemenlik yetkilerini sınırlamakta ve devlete karşı koymaktadır. Etkileri arttıkça, devlete alternatif olarak görülmeye başlamışlardır. HDK'ların özellikle otoriter rejimlerde muhalefeti oluşturmaları ve kuralları sorgulamaları devletlerin endişeye kapılmasına ve HDK'lara şüphe ile bakılmasına neden olmaktadır¹⁵⁶.

Ulusal HDK'lar çoğu zaman devletlerin karar alıcıları ile karşı karşıya gelirler ve bu durumlarda karar alma sürecinde yer almak için mücadele ederler. İnsan hakları konuları gündeme alındığında, insan hakları örgütleri muhalif bir tavır sergilemeleri nedeniyle devlet ile çatışma içerisine girmesi olasıdır. Ancak kendilerini insan haklarına adanmış HDK'ların uluslararası düzeyde önemli başarıları elde ettikleri ve çalışma alanlarında ihlallerin azalmasını sağladıkları söylenebilir¹⁵⁷.

a) Klasik Dış Politika Anlayışının Dönüşümü

Halkın dış politika sürecine katılmaya çalışması önceleri avamlık olarak değerlendirilmiş ve kitlelerin dış politikaya olan ilgileri geçici bulunmuştur. Dış

¹⁵⁴ Başlar, HKD Roller, s.413.

¹⁵⁵ Keyman, s. 18.

¹⁵⁶ Cleary, s. 8.

¹⁵⁷ Felice D. Gaer, Reality Check: Human Rights NGOs Confront Governments at the UN, ed. Thomas G Weiss, Leon Gordenker, NGOs, the UN and Global Governance, Lynne Rienner Publishers, Colorado 2010, s. 57.

politikada karar alma mekanizmalarının dar olması en gelişmiş demokratik sistemlerde de benzerlik göstermektedir. Dış politikada, dar elit kitlelerin elinde bulunan karar alma süreçlerinde değişiklikler yaşanmaya başlamış ve geniş kitlelerin katılımıyla oluşmaya başlamıştır. Dış politika, pek çok aktörün eklendiği bir alana dönüşürken bu sürece ayak uyduramayan devletler zorlanmakta ve sivil toplumun katılımını sağlayan devletlere karşı dezavantajlı duruma düşmektedirler. Uluslararası ilişkilerde sivil toplumsuz bir devlet, sistem içerisinde kabullenilmemekte ve çıkarlarını koruyamamaktadır¹⁵⁸.

Devletin dış politika kararlarında önceliği güvenlik oluşturmaktadır. Güvenlik kavramını savunma ve güç ilişkileri içerisinde değerlendiren devletler, dış tehditleri önleyebildikleri ölçüde ülkelerinin güvenliğini sağladıklarını ve dış politika hizmetini yerine getirdiklerini düşünmektedirler. Bir devletin, başka bir devleti etkileyebilme ve kontrol edebilme potansiyeli o devletin gücünü gösteren unsurlardır ve önemli olan devletin dışarıdan nasıl algılandığı ile ilgilidir. Devletin sahip olduğu imaj gücün asıl unsurunu oluşturmaktadır¹⁵⁹.

Ulusal çıkar, devletlerin dış politikada önem verdiği diğer kavramlardan biridir. Hükümetler devleti temsil ettikleri gerekçesiyle aldıkları dış politika kararlarında toplumun bütün kesimlerinin görüşlerini temsil edememektedirler. Bu durum, ulusal çıkar olarak tanımlanan kavramların bazen ülkenin çıkarları ile alakalı olmadığı sonucunu doğurmaktadır. Devletlerin dış politikalarının belirlenme sürecine katılımın sağlanmasında HDK'ların önemi burada başlamaktadır¹⁶⁰.

¹⁵⁸ Laçiner, s. 216.

¹⁵⁹ Laçiner, s. 218.

¹⁶⁰ Laçiner, s. 219.

b) Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Devlet Etkileşimi

Yirminci yüzyılın hakim düşüncesi, devlet siyasi oluşumunu belirlemiş ise “halkların kendi kaderini tayin hakkı ya da kendi konumunu belirleme hakkı” gerekçesiyle ülke içindeki politikaların uluslararası ilişkilerin diğer aktörlerini ilgilendirmeyeceğiydi. Bu hakkın, gelişen insan hakları bilinci içerisinde haklı ancak yetersiz kaldığı görülmüştür¹⁶¹. İnsan hakları ihlallerinin devletlerin içişleri olarak görülemeyeceği fikrinin yaygınlaşması ile HDK’lar devletlerin insan hakları ihlallerine yönelik açıklamalar ve eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. İnsan hakları standartlarının uygulanma çabasının içişlere müdahale olarak görülmemesi, devletlerin egemenlik sınırlarının daha geniş bir şekilde yorumlanmasına ve küresel bir dönüşüme neden olmaktadır¹⁶².

Devletler ve HDK’lar karşılıklı bir zorunluluk ve denge içerisinde. John Keane, sivil toplum ile devlet arasında kendiliğinden oluşan ve birbirine ihtiyaç duyan bu ilişkiyi şu şekilde belirtmiştir: “Özerk kamusal alanlardan oluşan, güvenli ve bağımsız bir sivil toplum olmaksızın, özgürlük ve eşitlik, katılımcı planlama ve toplulukların kendi kararlarını kendileri almaları gibi hedeflerin içi boş sloganlar olmaktan öteye gidemeyeceği, ancak devletin koruyucu, yeniden bölüştürücü ve çatışmaları durdurucu işlevi olmayınca da, sivil toplumu dönüştürmek için verilen mücadeleler, gettolaşmış bölük pörçük ve durgun bir hal alacak veya kendisine özgü, yeni eşitsizlik ve özgürsüzlük biçimleri oluşturacaktır¹⁶³.”

Bu süreçte, devlet ile HDK’ların birbirleriyle ters düştükleri ve farklı politikalar sürdürdükleri durumlarla sıkça karşılaşılsa da; birbirlerine olan ihtiyaçları

¹⁶¹ Turgut Tarhanlı, İnsan Hakları: Gerçek ve Gelecek, Hikayemi Dinler misin? Tanıklarla Türkiye’de İnsan Hakları ve Sivil Toplum/ Konferanslar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2004, s. 6.

¹⁶² Yılmaz Ensaroğlu, Mevzuat ve Uygulama Açısından Türkiye’de İnsan Hakları, Hikayemi Dinler misin? Tanıklarla Türkiye’de İnsan Hakları ve Sivil Toplum/ Konferanslar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2004, s. 81

¹⁶³ Yakup Bulut/ Mehmet Kahraman, Türkiye’de Sivil Toplumun Sivillği Üzerine Bir Tartışma, V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel Barış: Bildiriler Kitabı, Çanakkale, 2008, s. 739.

görmezden gelinemez. Kamu otoriteleri yapılan insani müdahalelerin ve yardımların açıklamalarını yapmak için sivil güçten yoksun kalmak istemezler ve kamuoyu desteğine ihtiyaç duyarlar. Başka devletlerin içişlerine karışmanın emperyalist bir müdahale olmadığı inancını sağlamak için HDK'ların desteği gereklidir. HDK'lar ise çatışma ve karışıklık durumlarında kaynak elde edebilecekleri devlet yardımına ihtiyaç duymaktadırlar¹⁶⁴.

c) Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Dış Politika Alternatifleri

HDK'lar, devletlerin takip ettiği dış politikalara alternatifler üretmektedirler. Devletin sürdürdüğü uygulamaların yanında HDK'ların önerdikleri, destekledikleri ve uygulamaya geçirmeye çalıştıkları fikirler ve uygulamalar söz konusudur. HDK'ların dış politika alternatifleri altı başlık altında sıralanmıştır.

aa) Farklı Bakış Açısı Sunmak

HDK'lar, pek çok farklı kesimden ortak veya benzer amaçlara sahip insanların bir araya gelerek oluşturdukları yapılardır. Dış politika karar süreçlerinde ise; devletin resmi uygulamaları, geleneksel dış politika anlayışına dayanarak sürdürülmektedir. Dış politikanın geleneksel ve devamlılık gerektiren bu yapısı nedeniyle karar alıcılar tek bir bakış açısından değerlendirme yaparlar¹⁶⁵. Bu bakış açısı genellikle devletin güvenlik ve ulusal çıkar temelleri üzerine inşa edilmektedir.

Dış politikada farklı aktörlerin bulunması alternatif bakış açılarının ortaya konulması açısından önemlidir. HDK'ların farklı gruplardan pek çok insanın bir

¹⁶⁴ Forsythe, s. 184- 185.

¹⁶⁵ Laçiner, s. 222.

araya gelmesi ile oluşması, HDK'ları farklı bakış açılarının temsil edildiği bir yer haline getirmektedir. Geniş kitleleri temsil eden HDK'ların dış politikada yer alması, alınacak olan kararların kamuoyu nezdinde meşruiyetini artıracaktır.

AB müzakereleri sürecinde devlet ile HDK'lar arasında bu yönde bir gelişme yaşanmıştır. 3 Ekim 2005'te AB müzakerelerine hazırlanan hükümet HDK'ların yetkilileri ile bir araya gelmiştir. 35 konu başlığı altında, 46 HDK temsilcisinden görüşleri alınmıştır. HDK'lar görüşmede müzakere sürecine katılmak istediklerini belirtmişlerdir¹⁶⁶.

bb) Uzman Kadro Desteği Sağlamak

HDK'larda çalışan bireylerin uzmanlık ve ilgi alanlarının birbirinden farklı olması, gönüllü ve çalışanların ilgili oldukları alanlarda bilgi birikimi zenginliği sağlamaktadır. HDK'ların hazırladıkları raporlar, basın açıklamaları ve çeşitli kaynaklar aracılığıyla bilgi elde etmesi ve sunması bu kuruluşların dış politikayı farklı bilgilerle beslemelerini sağlamaktadır.

Devletin dış politika sorunlarının her alanında uzman kişiler istihdam etmesi zordur¹⁶⁷. İnsan hakları konusu kendi içinde farklı dallara ayrılmış ve birbiriyle bağlantısı olan ve olmayan pek çok sorunu içermektedir. HDK'ların farklı insan hakları sorunları üzerinde uzmanlaşmaları konularına hakim çalışan ve gönüllüleri ortaya çıkarmaktadır. Kadın hakları konusunda kadın hareketi ve feminist hareket, çocuk hakları ile ilgilenen örgütler, savaş karşıtları, azınlık sorunları ve etnik konularla ilgilenen örgütler HDK'ların konularının ne kadar çeşitlendirilebileceğini gösteren bir kaç örnektir. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığı'nın HDK'lardan bilgi alması ve uzmanlık alanlarındaki sorunlara

¹⁶⁶Erol Önderoğlu, STK Temsilcileri Hükümetle 3 Ekimi Konuştu, 09 Eylül 2005, <http://bianet.org/bianet/medya/66987-stk-temsilcileri-hukumetle-3-ekimi-konustu>, Erişim Tarihi 06.05.2011.

¹⁶⁷Laçiner, s. 222.

ulaşması karar alıcıların işlerini kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda, insan hakları sorunları açısından hızlı bilgi edinilmesi ve oluşabilecek krizlerde gerekli önlemlerin alınması açısından önem arz etmektedir.

cc) Yerel Aktörler ile İlişkileri Kolaylaştırmak

HDK'ların yerel yapılanmalar ile beraber çalışmaları, insan hakları ihlalleri ile ilgili bilgilerin edinilebileceği aktörler olan ihlalcı devletin insan hakları örgütlerine ulaşılmasını sağlamaktadır. Devletin yerel örgüt temsilcileri ile iletişimlerinde HDK'lar bir aracı görevi görmektedir. HDK'ların edindikleri bilgileri kamuoyu ve devlet ile paylaşmaları da yerel düzeydeki taleplerin duyurulması için önem taşımaktadır.

Devletlerin sürdürmekte olduğu dış politikada istikrarı önemsemeleri, ihlalcı devletlere karşı politika geliştirmelerini geciktirmekle beraber; yerel aktörler ile ilişkilerin önünde engel oluşturur. Devletin resmi kanallarla yerel insan hakları örgütleri ile kaçındığı durumlar genellikle baskıcı rejimlerde insan hakları örgütlerinin yasaklandığı durumlardır. Baskıcı rejimlerde, ihlalleri açığa çıkaran insan hakları örgütlerinin yasaklanması devlet için engel teşkil ederken; HDK'lar için engel oluşturmamaktadır. Bu gibi durumlarda, HDK'ların kurdukları iletişim ve kamuoyuna aktardıkları bilgiler büyük önem taşır. Devletler de bu sayede ihlallere yönelik eleştirel bir tutum takınma şansı elde etmiş olurlar.

HDK'ların bulunduğu devletin, ihlalcı devlet ile olan ikili ilişkileri de HDK'ların hedef ülkede yaptığı çalışmalarda dikkate alınması gereken bir unsurdur. Bu noktada HDK'ların ve Dışişleri karar alıcılarının iletişimi ve bilgi aktarımı çok önemlidir¹⁶⁸.

¹⁶⁸ Laçiner, s. 223.

çç) Dış Politikaya Yeni Konular Kazandırmak

HDK'lar, dış politikaya yeni konular dahil etmektedirler. İnsan hakları, çevre kirliliği, kadın hakları, açlık gibi konular klasik dış politika anlayışı içerisinde az bir yere sahiptir¹⁶⁹. Devletin güç, güvenlik ve ulusal çıkar merkezli konularının yanında çok ilgi görmeyen bu konular bireyleri doğrudan ilgilendiren ve alınan kararlar ile yaşamlarında doğrudan fark yaratabilecek konulardır.

Güvenlik ve güç gibi kavramlar çok sık duyulmakla birlikte, devletlerin üst düzey yetkilileri arasında yapılan müzakereler, anlaşmalar ve varılan sonuçlar ekseninde vatandaşların yaşamında doğrudan etki yaptığı olaylar sınırlı sayıdadır. Alınan kararların dolaylı etkileri, devletlerin gündemlerinde çok yer vermek istemedikleri insan hakları sorunlarına neden olmaktadır. HDK'lar insan hakları meselesini dış politikaya dahil ederek dış politikanın ilgisiz olduğu bu alanın önemini vurgulamakta ve devleti harekete geçmeye zorlamaktadır.

dd) İşbirliğine Yönelik Politika Geliştirme

HDK'ların işbirliği odaklı çalışmaları devletlerin dış politikadaki çatışma temelli politikalarının dönüşümünü sağlamaya çalışmaktadır. Çatışma anlayışının işbirliğine dönüştürülmesi gerek dış politikada, gerekse uluslararası sistemde olumlu bir etki yaratacaktır. HDK'ların yapıları gereği işbirliğine açık olmaları ve birbirleriyle olan ilişkilerinde çatışma değil; işbirliğinden yola çıkarak çalışmaları dış politikada da benzer bir etki yaratma amacı taşımaktadır¹⁷⁰.

Ermenistan'daki dört HDK'nın Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik bir mutabakat imzalamışlardır¹⁷¹. Mutabakat, daha çok ekonomik işbirliği

¹⁶⁹ Laçiner, s. 223.

¹⁷⁰ Laçiner, s. 223.

¹⁷¹ Ermeni STK'lar Türk-Ermeni İlişkilerinin Geliştirilmesi İçin Ortak Çaba Gösterecek, 28 Nisan 2010, <http://www.tumgazeteler.com/?a=6102325>, Erişim Tarihi 20.06.2011.

amacı taşıyor olsa da; Ermenistan ve Türkiye arasında yaşanan siyasi sorunlara karşı sivil bir insiyatifin oluşması önem taşımaktadır. HDK'ların bu şekilde bir araya gelmeleri işbirliğine açık yönlerini ortaya koymaktadır.

Maddi çıkar ilişkileri olmayan HDK'ların savundukları alanlarda uzlaşmayı ve işbirliği yapmayı tercih ettikleri görülmektedir. Paylaşım unsurlarının maddi olmaması ve bir fikir birliği etrafında toplanmaları çatışmadan uzak hareket etmelerine neden olmaktadır¹⁷².

ee) Yeni İletişim Kanalları Kazandırmak

HDK'ların devletle olan etkileşimi devletin kullandığı klasik iletişim kanalları yanında alternatifler sunmaktadır. Devletin, diğer devletlerle olan ilişkilerinde başvurduğu yollar diplomatik yazışmalar ve resmi kanallardır. Teknolojinin gelişmesi ile medya ve telekomünikasyon aletleri de devletlerin iletişimini sağlayan araçlar arasına girmiştir. Bunlara ek olarak, HDK'ların kurdukları iletişim kanalları devletlerin birbirleriyle ve toplum ile olan iletişimi çeşitlendirmektedirler¹⁷³.

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından 14–15 Ağustos 2008 tarihleri arasında düzenlenen Türkiye-Afrika Zirvesi Türkiye ile Afrika arasında yeni bir iletişim kanalının açılmasını amaçlamıştır. Afrika ve Türkiye'den pek çok STK'nın katıldığı Zirve'nin amacı "Türkiye'de ve Afrika'da meydana gelen gelişmeleri yakından takip etme, elde edilen bilgileri analiz etme, müşterek bir gelecek için tutarlı ve uygulanabilir vizyon geliştirme, meydana gelebilecek aksaklıkları ise en kolay şekilde ortadan kaldırma ve karşılıklı menfaatleri temin edecek fırsatları en iyi şekilde değerlendirmeye yönelik¹⁷⁴" olduğu ifade

¹⁷² Yıldırım, s. 79.

¹⁷³ Laçiner, s. 223.

¹⁷⁴Türk ve Afrikalı STK'lar Buluşuyor, <http://www.tumgazeteler.com/?a=3997945&cache=1>, Erişim Tarihi 20.06.2011.

edilmiştir. Bu zirvenin Dışişleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen "Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi"nden bir hafta önce gerçekleştirilmiş olması sivil hareketlerin taleplerinin iletilmesini ve dikkate alınmasını sağlamayı hedeflemiştir¹⁷⁵.

HDK'ların devletler hakkında resmi olmayan kanallardan edindikleri bilgilerin kamuoyu ile paylaşılması sonucunda, devletlerarasında kendi iradeleri dışında gelişen bir bilgi akışı yaşanmaktadır. Devletlerin ilişkilerinde gayri resmi kanallardan kendilerine ulaşan bilgiler az da olsa rol oynamaktadır. İhlallerin yaşandığı ülkelerde, bu bilgilerin değerinin çok daha fazla olması yeni bir iletişim kanalının açılması anlamına gelmektedir.

Devlet ve toplum arasındaki kopuk ilişkinin, HDK'lar aracılığıyla sağlandığı ve HDK'ların toplumun taleplerinin aktarılmasında önemli bir rol edindiği görülmektedir. HDK'ların özellikle ülke içinde hayata geçirdikleri pek çok eylem halkın vicdanen rahatsızlık duyduğu konuları yansıtmaktadır.

2. Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Uluslararası Örgütler İlişkisi

HDK'ların uluslararası örgütlerle ilişkileri bazen yarış, bazen işbirliği, bazen ise paralellik içerisinde gelişmektedir¹⁷⁶. HDK'nın asıl amacı devlet ile devlet dışı olan arasındaki bağı kurmak olarak belirtilmiştir. HDK'lar yerel ile küresel olanı birbirine bağlama işlevi görürken aynı zamanda politik olmayan alanı politik hale getirmektedir. Yerel deneyimlerin uluslararası karar alıcılara taşınması için bir köprü görevi görmektedirler¹⁷⁷. Uluslararası örgütlerin HDK'lar

¹⁷⁵ Türkiye-Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu Başlıyor/ Türkiye-Afrika İlişkilerinde Tarihi Dönemeç, <http://www.tasamafrika.org/fr/tous-les-nouvelles/222-tuerkiye-afrika-sivil-toplum-kurulular-forumu-balyor.html>, Erişim Tarihi 20.06.2011.

¹⁷⁶ Leon Gordenker/ Thomas G Weiss, Pluralizing Global Governance: Analytical Approach and Dimensions, ed. Thomas G Weiss, Leon Gordenker, NGOs, the UN and Global Governance, Lynne Rienner Publishers, Colorado 2010, s. 17.

¹⁷⁷ Gordenker/ Weiss, s. 19

ile olan ilişkileri de insan hakları alanında dönüşümleri beraber gerçekleştirmelerine neden olmaktadır. Ancak bundan da önce, HDK'lar uluslararası örgütlerde yaptıkları çalışmalar ile ulusal insan hakları sorunlarının uluslararası ortama taşınmasını ve buradan da destek bulmaya çalışmaları söz konusudur.

1980 yılında, kayıplar veya kaybedilmişler sorunu için BM İnsan Hakları Komisyonu'nda devletler ve HDK'lar bir araya gelmişlerdir. Devlet yetkililerinden konuşmak için kimsenin hazır olmaması nedeniyle HDK'lar konuşmayı başlatmıştır. Uluslararası Af Örgütü Arjantin, Afganistan, Kamboçya, Etiyopya, Nikaragua ve Uganda'daki binlerce kayıp insandan bahsetmiştir. Arjantin'deki iki işkence vakası ve gizli bir yerde tutuklu bulunan iki tutuklu söz konusu olduğunda, Arjantinli yetkililer devlet ismi vererek konuşması nedeniyle Af Örgütü temsilcisini susturmaya çalışmışlardır. Arjantin'in fikrini Uruguay ve Etiyopya da desteklerken, Kanada ve ABD HDK'ları desteklemişlerdir. Oturum başkanı, HDK'ların devletlere saldırmaması gerektiğini; ancak görüşlerini destekleyecek verileri sunabileceklerini belirtmiştir. Bu açıklama, HDK'ların devlet karşısında desteklenmesi anlamında önem taşımaktadır¹⁷⁸.

Uluslararası Af Örgütü ve BM örneğinde olduğu gibi, HDK'ların devletler karşısında kabul edilmelerinde uluslararası örgütlerin rolü vardır. BM ve Avrupa Konseyi'nin kararlarına ve yorumlara konu olmaları ve anlaşma metinlerinde yer almaları hukuki statülerinin ve yasal zeminin doldurulması açısından HDK'lara güç kazandırmaktadır. İhlaller karşısında birlikte hareket ettikleri durumlarda daha güçlü bir uluslararası destek sağlamaları ve bu şekilde ihlalcı devleti eylemlerinden vazgeçirmeleri kolaylaşmaktadır.

¹⁷⁸ Gaer, s. 54.

E- Hükümet Dışı Kuruluşların Dış Politika ile Etkileşimi

HDK'ların dış politika ile etkileşimi; HDK'ların dış politikadaki işlevleri ve HDK'ların dış politikada doğurduğu sonuçları başlıkları altında ele alınmıştır. HDK'ların dış politikadaki işlevleri, bilgi toplama ve yayma, uluslararası standart oluşturma, ihlalleri engelleme, insan hakları eğitimi, yardım ve hizmet sağlamak olarak sayılmaktadır.

1. Hükümet Dışı Kuruluşların Dış Politikadaki İşlevleri

Uluslararası bir toplumun parçası olmak isteyen her devlet insan haklarına saygı göstermesi gerektiğinin farkına varmaktadır¹⁷⁹. Devletlerin uluslararası sistemde iyi bir imaj elde etme amaçları da vatandaşlarının taleplerini dikkate almaları gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu süreçte, HDK'ların rolleri önem kazanmaktadır. HDK'lar, dünyanın pek çok yerinde yaşanan insan hakları ihlalleri karşısında devletin nasıl bir tutum takınacağı konusunda etkili olmaya çalışmaktadırlar. Oluşturdukları uluslararası baskı ile ülkelerinde ağır ihlaller yaratan liderlerin yakalanması ve yargılanmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Şilili diktatör Augusto Pinochet'nin yakalanmasında ve Endonezya Eski Devlet Başkanı Suharto'nun istifa etmesinde oluşan uluslararası baskı ve aktivistlerin çabası devletlerin harekete geçmesinde etkili olmuştur.

HDK'lar ihlalleri açığa çıkarmak, uluslararası standartların oluşturmak ve korumak, insan hakları ihlallerinin engellemek, insan hakları eğitimi ve yardım ve hizmet sağlamak¹⁸⁰ gibi yöntemlerle ihlalcı devletlerin politika değiştirilmeye,

¹⁷⁹ Thomas Risse, *The Powers of Norms versus the Norms of Power: Transnational Civil Society and Human Rights*, ed. Ann M. Florini, *Third Force- The Rise of Transnational Civil Society*, The Japan Center of International Exchange içinde, Tokyo 2000, s. 178.

¹⁸⁰ Risse, s. 178- 179.

diğer devletlerin ilgilerinin ihlallerin yaşandığı bölgelere çekilmeye ve mağduriyetlerin azaltmaya çalışılmaktadırlar.

a) Bilgi Toplama ve Yayma

Her zaman doğru bilgi vermek devletlerin ulusal çıkarları arasında ilk sırada yer almayabilir. Özellikle insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkelerde devletin ihlalleri saklama eğilimi daha fazladır. HDK'ların varlığı, doğru bilgilerin kamuoyuna aktarılmasını sağlamaktadır. Örneğin, İsraili insan hakları örgütü *Physicians for Human Rights* Gazze Şeridi'nde yaşanan insan hakları ihlallerini açıklamıştır. Örgüt bir bildiri yayımlayarak, İsrail askeri güçlerinin yaralılara yardım etmek isteyen ambulanslara ateş açtığını belirtmiştir¹⁸¹. Bu tutum devletlerin insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmada yerel HDK'ların oynadıkları rollerini gösteren bir örnektir.

Semih Gemalmaz, HDK'ların ilk varlık nedenin insan hakları ile ilgili gözlemlerde bulunma ve bilgi toplama, bilgileri arşivleme olduğuna işaret etmektedir. Toplumun insan hakları bilincini geliştirmeyi ve doğabilecek hak ihlalleri ile yetkili makamları bilgilendirerek uyarmayı HDK'ların görevleri arasında saymaktadır¹⁸².

Ülke içerisinde yaşanan insan hakları ihlallerinin devlet dışı aktörler vasıtasıyla toplanıp yayınlanması, devlet ile HDK'ları karşı karşıya getirebilir. Örneğin, Reagan Dönemi'nde ABD, Latin Amerika'da yaşanan insan hakları ihlallerini çeşitli araçlarla desteklemiştir. Aynı zamanda Uluslararası Af Örgütü'nün ihlali ülkeler hakkında yayınladığı raporlara da itiraz etmiş ve Af Örgütü'nün

¹⁸¹İsrail'in Vahşetine Kendi STK'sından İtiraf, 07 Ocak 2009, <http://www.tumgazeteler.com/?q=%u0130srail%60in%20vah%u015Fetine%20kendi%20STK%60s%u0131ndan%20itiraf&gun=7000&sira=Rank>, Erişim Tarihi 20.06.2011.

¹⁸² Gemalmaz,s. 1065

raporlarının gerçekliği yansıtmadığı iddiası ile saldırıya geçmiştir¹⁸³. Devletin belgelenmesinden ve yayınlanmasından çekindiği bazı durumlarda HDK'lar gerçekleri ifşa etmeyi tercih edebilirler.

İnsan hakları alanında çalışan HDK'lar, yayınladıkları belgeler ve sürdürdükleri kampanyalar ile kamuoyunu aydınlatmaktadırlar. Yaptıkları bu çalışmalar uluslararası sistemde her zaman anında etki göstermese de zaman içerisinde önemli değişikliklere neden olmaktadır. Daha önemli olan ise, devletlerin ülke içerisinde olanların ülke içinde kalmayacağını farkına varmalarıdır. Bu durum hem HDK'ları güçlendirmektedir; hem de devletler karşısında süreklilik arz eden bir dış denetleme gücü oluşturmaktadır.

HDK'ların hazırladıkları raporların devletler tarafından kabul görmesinin bir takım nedenleri vardır. Bazı bölgeler ile ilgili bilgiler sadece HDK'lar tarafından aktarılmaktadır. Bu durum HDK'ları önemli bir bilgi kaynağı haline getirmektedir. Aynı zamanda devletlere alternatif görüşler sunmaları, diplomatların da ayrıntılı bilgiye sahip olmadıkları durumlarda toplantı öncesinde HDK'ların raporlarını okuyarak hazırlanmaları, HDK'ların politikadan uzak ve tarafsız bir politika izlemeleri, sağladıkları teknik bilgi ile uluslararası anlaşmaların hazırlanmasına katkı sağlamaları hazırladıkları raporların önemini göstermektedir¹⁸⁴.

b) Uluslararası Standart Oluşturma

HDK'lar uluslararası standartların oluşturulması sürecinde oldukça etkilidirler. BM Şartı oluşum sürecine katkıları olduğu gibi daha sonra İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin hazırlık sürecinde de rol oynamışlardır.

¹⁸³ Forsythe, s. 167.

¹⁸⁴ Başlar, HDK Rollerini, s. 434.

HDK'lar insan hakları savunucularının korunması yönünde çalışmalar yapmış ve insan hakları savunucularını koruyacak bir uluslararası bir belgenin kabulü için uzun süre mücadele etmişlerdir. BM Genel Kurulu, 1998'de İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi¹⁸⁵'ni kabul etmiştir. Bildirgenin kabulü insan hakları savunucularının insan haklarının korunması ve geliştirilmesi yönünde verdikleri mücadelenin önemini göstermesi açısından anlamlıdır¹⁸⁶.

Pek çok devlet, egemenlik sahalarna girildiği gerekçesi ile uluslararası HDK'ların faaliyetlerini reddetse de, çalışmaları devletler üzerinde etkili olmaktadır. Hollanda, Fransa ve Avusturya BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin imzalanması sürecinde Uluslararası Af Örgütü'nün oluşturduğu baskılar ile karşılaşmıştır. Bu devletler, hem içerden gelen baskı hem de uluslararası baskı ile BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin oluşturulmasını kabul etmişlerdir. Uluslararası Af Örgütü ve diğer HDK'ların işkence karşıtlığını uluslararası standart haline getirme başarılarında dört nedenden bahsedilebilir. İlk olarak işkencenin bir insan hakları ihlali olarak uluslararası gündeme yerleştirilmesidir. Kadın hakları çalışmalarında da aynı yola başvurulmuş ve ihlalleri uluslararası gündemde tutmayı başarmışlardır. İkinci neden, uluslararası anlaşma yapma sürecinde ve taslak hazırlıklarında HDK'lar yer almışlardır. İşkenceye Karşı Sözleşme'nin oluşturulmasını destekleyen gruplar ve devletlerle işbirliği yaparak, Sözleşme'nin hazırlanması taraftarı olmayan devletlerin karşısında yer almışlardır. Üçüncü olarak, yerel HDK'lar ile birlikte çalışmışlar ve bu örgütler sayesinde yerel ve bölgesel lobicilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Son olarak güçlü kaynaklara sahip olmaları etkinliklerini arttırmıştır¹⁸⁷. İhlallerle ilgili sahip oldukları bilgi ve dokümanlar ellerindeki kaynakları güçlendirmiştir.

¹⁸⁵İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/770/89/PDF/N9977089.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

¹⁸⁶Türkiye: İnsan Hakları Savunucusu Olmak Zor!, Bianet, 17 Şubat 2004, <http://www2.bianet.org/bianet/insan-haklari/29821-turkiye-insan-haklari-savunucusu-olmak-zor>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

¹⁸⁷ Risse, s. 185- 186.

HDK'lar BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hazırlık sürecinde yer alarak, 1979 yılında Polonya'dan gelen Çocuk Hakları Sözleşme taslağının hayata geçmesinde rol almışlardır. 1983 yılında, 23 HDK'nın bir araya gelmesi ile bir grup oluşturmuşlar ve Sözleşmesinin oluşturulmasında etki sağlamışlardır¹⁸⁸.

Her ne kadar dış politika çalışanları ve uzmanları tarafından ütopyacı bulunsalar da; HDK'ların insan hakları alanında önemli kazanımları bulunmaktadır. Yapılan düzenlemeler devletlerarasında ve devletler tarafından gerçekleştirilse de; HDK'ların baskısı ve itici güçleri önemli rol oynamaktadır¹⁸⁹.

c) İhlalleri Engelleme

Devletler ve HDK'lar ihlallere yönelik acil müdahale konusunda tartışma içerisine girebilirler. HDK'lar daha hızlı ve pratik hareket kabiliyetleri ve arzuları ile yaşanan insan hakları ihlalleri karşısında hemen müdahale edilmesi ve bir politika oluşturulması gerektiğini düşünürler. Ancak devletler HDK'lar kadar hızlı hareket etmek istemezler. Daha ihtiyatlı bir tutum takınmalarında devletlerarasındaki ekonomik, politik ilişkilerin ve çıkar paylaşımlarının etkisi bulunmaktadır. 1990'larda Çin'de yaşanan insan hakları ihlalleri karşısında HDK'lar yaptırım uygulaması konusunda ABD'ye baskı uygulamışlardır. Ancak ABD, Çin ile olan güvenlik ve ekonomik işbirlikleri gerekçesi insan hakları HDK'larının istediklerinin geç oluşmasına neden olmuştur¹⁹⁰.

İhlallerin engellenmesi için HDK'lar, zaman zaman askeri müdahaleleri tercih edebilirler. Bu gibi durumlarda HDK'ların kendi personellerinin can güvenliğini koruma amaçları da etkili olmaktadır. Ancak HDK'ların askeri müdahalelerin

¹⁸⁸ Başlar, HDK Roller, s. 424.

¹⁸⁹ Forsythe, s. 168.

¹⁹⁰ Forsythe, s. 169.

barış koruma operasyonlarını şeklinde olmasını tercih ettikleri ve tek taraflı askeri müdahalelerden kaçındıkları söylenebilir¹⁹¹.

Arap devletlerinde HDK'lar uluslararası HDK'lar ile işbirliği yaparak ihlalleri önlemede önemli rol oynamışlardır. Sivil toplum, Arap devletlerinde insan hakları ve demokratikleşme arayışları doğrultusunda çalışan HDK'ları tanımlayan bir kavramdır. Ancak otoriter rejimler altındaki sivil toplum tek başına içeriden büyük değişimler yaratamamıştır. Dışarıdan aldığı destek ulusal ve uluslararası HDK'lar ile oluşturulan iletişim insan hakları alanında değişimin kaynağı olmuştur¹⁹².

Magrip bölgesi devletleri insan hakları normlarının oluşumunu uluslararası işbirliği ile gerçekleştirmişlerdir. Monarşi ile yönetilen Fas'ta ulusal HDK'lar ulusüstü insan hakları ağlarının gelişimini sağlayacak durumu yaratarak, ağların devlet politikasına etki yapmasına imkan sağlayan ortam hazırlanmıştır. Tunus'ta farklı ideolojilerden oluşan HDK'ların olması ve HDK'ların çeşitliliği nedeniyle bir ağ kurulmasını sağlayacak ortam oluşmasa da; 1987'den sonraki yeni hükümet döneminde uluslararası insan hakları eleştirileri dışarıdan gelmeye başlamıştır. Sieglinde Granzer'ın değerlendirmesi her iki ülke için de uluslararası bir ağ kurulmadığı sürece insan hakları alanında büyük değişiklikler yapılamayacağıdır. Değişiklik yaratmanın koşulu aşağıdan (yerel-ulusal HDK'lar) ve yukarıdan (uluslararası HDK'lar) baskı oluşturulmasıdır¹⁹³. Ancak ülke içerisinde ulusal politik durumun insan hakları hareketlerinin yaygınlaştırılması için uygun olması da çok önemlidir. Yerel hareketin değişimi desteklemesi gereklidir ve ülke rejimi değişime müsaade etmiyor ve yasaklıyor ise bu süreç zorlaşacaktır.

¹⁹¹ Cleary, s. 2.

¹⁹² Sieglinde Granzer, Changing Discourse: Transnational Advocay Networks in Tunisia and Morocco, ed. Thomas Risse, Stephen C. Sikkink, The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 110.

¹⁹³ Granzer, s.129

HDK'lar, çatışma sonrası dönemlerde barış sağlansa da, savaşan taraflarda bulunan grupların bir arada yaşayabilme kabiliyeti kazanmalarını önemsemektedir. Bu nedenle yaşanabilir bir ortamın yaratılmasında kutuplaşmış grupların diyalogunu ortak projeler üreterek kurmaya çalışmaktadırlar¹⁹⁴. Bu aşamada ihlallerin önlenmesi ve ülke içerisinde normları oluşturulması da yeterli görülmemektedir. Bu sürecin, insan haklarına saygının kabul edilmesi ve insan haklarının kurumsallaşması ile sürmesi gerektiği düşüncesindedirler ve ülke liderleri ile temasın kesilmemesi gerektiği belirtilmektedir¹⁹⁵.

Thomas Risse ve Stephen C. Ropp, insan haklarının ülkede kurumsallaşması sürecini desteklemektedirler ve bu süreci dört evre olarak sıralamışlardır:

- İhlalci devlet ile yerel toplumun muhaliflerini de içine alacak şekilde etkileşime geçmek,
- İhlalci devletin yerel muhalifleri ile uluslararası ağların etkileşime geçmesi,
- Uluslararası destekleyici ağlar ile uluslararası örgütlerin ve bunun yanında Batılı devletlerin etkileşime geçmesi,
- Uluslararası destekleyici ağlar, uluslararası örgütlerin ve Batılı devletlerin ve diğer tarafta ihlalci devletin etkileşime geçmesi¹⁹⁶.

ç) İnsan Hakları Eğitimi

HDK'lar yayınladıkları dokümanların uzun dönemli eğitim olması umudunu taşımaktadırlar. Bugün gerçekleştirilen eğitimin, gelecekte politika oluşturma haline gelebileceğini ve eğitim alanlarının gelecekte karar alıcılara dönüşeceğini düşünmektedirler. Gelecek neslin insan hakları bilincinin

¹⁹⁴Egeland, <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jpsy.htm>, Erişim Tarihi 14.05.2011.

¹⁹⁵ Granzer, s.116

¹⁹⁶ Thomas Risse/ Stephen C. Ropp, International Human Rights Norms and Domestic Change: Conclusion, , ed. Thomas Risse, Stephen C. Sikkink, The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 273.

oluşturulmasını sağlama amacını taşımaktadırlar. Pek çok HDK oluşturdukları yayın politikaları sayesinde düzenli olarak kitap, broşür ve rapor yayınlamakta ve internet aracılığıyla fikirlerini yaygınlaştırmaktadır¹⁹⁷.

HDK'lar yürüttükleri faaliyetlerin dolaylı bir eğitim olmasını yanı sıra doğrudan insan hakları eğitimleri vermektedirler. Uluslararası Af Örgütü İnsan Hakları Eğitimi¹⁹⁸ Eylem Programı kapsamında öğretmenler ve din görevlileri için insan hakları eğitimleri vermişler ve Adalet Bakanlığı ile ortak çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu faaliyetler doğrudan dış politikada etkili olmasa da gerçekleştirilen her türlü insan hakları eğitiminin karar alıcılar üzerinde yerel düzeyde de olsa etkisi olmaktadır.

d) Yardım ve Hizmet

Yardımların ulaşması ve dağıtımı konusu da zaman zaman dış politika sürecine girmektedir. HDK'lar insan hakları ihlallerinin yaşandığı bölgelere doğrudan müdahale ederek ihlallerden zarar görmüş kişilere yardım etmeyi tercih edebilirler¹⁹⁹. İhlallerinin yaşandığı bölgelerde çok çeşitli yardımlarda bulunmaktadır.

HDK'ların yardımın yapılacağı bölgeyi müzakere etmesi ve yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasının sağlanması önemlidir. Yardım yapılacak tarafın, sivillerin ve ihtiyacı olanların tespiti zor bir süreçtir ve deneyimli HDK'lar bu süreçte başarıları ile adlarından söz ettirmektedirler. İhtiyaç sahipleri kadar ihtiyacın ne olduğunu tespit etmek de önemlidir. Örneğin tecavüzlerin yaşandığı bölgeler için jinekolojik ve psikolojik desteklerin sağlanması gerekmektedir.

¹⁹⁷ Forsythe, s. 170.

¹⁹⁸ İnsan Hakları Eğitimi, <http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1506>, Erişim Tarihi 15.05.2011

¹⁹⁹ Forsythe, s. 170.

Zamanlamanın doğru yapılması ve etkililik HDK'lar tarafından sağlanabilmektedir. Yardım sürecinin daha az bürokratik engelle hızlanması zamanlamayı ve etkinliği doğrudan etkilemektedir. Geçmişteki uygulamalar ve gelecekte uygulanabilecek planlar yapılarak doğru politikalar üretilebilir²⁰⁰.

2. Hükümet Dışı Kuruluşların Dış Politikada Doğurduğu Sonuçlar

Ulusüstü HDK'lar insan haklarını hem küresel hem de ulusal düzeyde etkilemektedirler. İnsan hakları ihlallerini uluslararası gündeme sokmaları ve burada tutmaları, uluslararası toplumu insan hakları ihlallerinden haberdar etmeleri, bilgi vermeleri, uluslararası örgütlerin ve devletlerin dış politikalarında işbirliği yapmaları, insan hakları büroları kurulmasını sağlamaları küresel düzeyde oluşturdukları etkilerdir²⁰¹.

HDK'lar devlet ile çatışma içinde olduğu durumlar ile sıkça karşılaşılrsa da; ortak hareket ederek yaptığı çalışmalarda elde ettiği başarılı sonuçlar mevcuttur. Küçük silahların sınırlandırılması konusunda Norveç'te insan hakları örgütleri ve devlet ortak bir proje geliştirmişlerdir. Küresel ufak silah transferini sınırlamak ve kontrol altına almak için uluslararası çalışmalar yapan Oslo Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü ve Norveç Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Norveç Kızıl Haç ve Norveç Kilise Yardımı ve Norveç Dışişleri Bakanlığının sağladığı finansal destek ile beraber çalışmışlardır. Çalışmaların sonucunda, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) silahların üretim, ithalat ve ihracatını sınırlayan üç yıl süreyle geçerli olacak moratoryumu imzalamaları sağlamıştır²⁰².

Uluslararası toplum üzerinde ulus ötesi HDK'ların etkisi büyük bir yer kaplamaktadır. Bunun nedeni ahlaki bir otorite olarak meşruiyet kazanmaları ve

²⁰⁰ Forsythe, s. 180-181.

²⁰¹ Risse, s. 203.

²⁰² Egeland, <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jpsy.htm>, Erişim Tarihi 14.05.2011.

bilgiyi ellerinde bulundurmalarıdır. Kamu yararı için çalışmaları HDK'ların ahlak otoriteleri olarak anılmalarının nedenidir. Özel çıkar savunmamaları HDK'ları devletlerden ve özel firmalardan daha güçlü kılmaktadır. Ancak HDK'ların gücünü açıklamakta tek başına ahlaki duruşları yeterli değildir. Topladıkları kaynaklar vasıtasıyla büyük bir belge ve bilgi birikimine sahiptirler. Uluslararası Af Örgütü en az üç bağımsız kaynaktan bilgi toplamaktadır ve kendilerine gelen bilgilerin doğruluğu pek çok farklı kaynak tarafından teyit etmektedir. HDK'ların enformasyon zenginliği, ABD ve Avrupa devletlerinin insan hakları raporlarını hazırlamalarında kaynaklık etmelerine neden olmaktadır²⁰³.

Uluslararası HDK'lar ile yerel HDK'ların birlikte çalışmaları etkinliklerini artırmaktadır. Margaret Keck ve Kathryn Sikkink tarafından Boomerang Etkisi olarak adlandırılan ve ulusal ve ulus ötesi HDK'ların beraber çalışmalarının devletlerin insan hakları politikalarında oluşturduğu değişikliği açıklayan süreç beş evreden oluşmaktadır²⁰⁴:

İlk evre “Ulus ötesi HDK'ların baskı kurma ve harekete geçme” evresidir. İnsan hakları ihlallerinde bulunan baskıcı devletlerdeki HDK'lardan ve çeşitli araçlardan bilgi elde eden HDK'lar işlenen ihlalin büyüklüğüne bakmadan bu durumu uluslararası gündeme taşımak için baskı oluştururlar. Bu süreç uzun sürebilir ancak uluslararası toplumun tepkisini çekebilmek önemlidir²⁰⁵. Bunun en yakın örneği Suriye'de rejim karşıtı ayaklanmalarda görülmektedir. Suriye İnsan Hakları Örgütü gözaltındakileri, kayıpları²⁰⁶ ve devletin yaptığı müdahale

²⁰³ Risse, s. 187.

²⁰⁴ Risse, s. 189.

²⁰⁵ Risse, s. 191.

²⁰⁶ Suriye İnsan Hakları Örgütü “Gösterilerde En Az 500 Sivil Öldü”, 28 Nisan 2011, <http://www.usakgundem.com/haber/63265/suriye-%C4%B0nsan-haklar%C4%B1-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC-quot-g%C3%B6sterilerde-en-az-500-sivil-%C3%B6ld%C3%BC-quot-.html>, Erişim Tarihi 01.06.2011.

sırasında ölen sivillerin sayısını açıklamakta ve uluslararası camiayı Suriye’de yaşanan insan hakları ihlalleriyle ilgili bilgilendirmektedir²⁰⁷.

İkinci evrede “normların inkar edilmesi” bulunmaktadır. Uluslararası gündeme taşınan devlet genellikle sorumluluklarını inkar etme yöntemini seçmektedir. Yapılan eleştirileri ülkenin iç işlerine karışma olarak değerlendirmektedir. Bu evre görece uzun sürebilir çünkü baskıcı rejimler uluslararası baskıyı hemen dikkate almayabilirler. Ülke içerisinde uluslararası HDK’lar ile bağlantıya geçerek güçlenen HDK’ları bastırma veya ortadan kaldırma yöntemini tercih edebilir ve muhalefeti susturabilirler. Uluslararası baskı ile ihlalcı devletin zayıflığı üçüncü evredeki dönüşümü belirleyecektir²⁰⁸.

Üçüncü evre “taktiksel kabullenme” olarak adlandırılabilir. Uluslararası baskının artması ve bununla birlikte çeşitli yaptırımların oluşması baskıcı rejimi bazı politika değişiklikleri yapmaya itebilir. Devlet böylece uluslararası dışlanmanın azalmasını ve ekonomik ve askeri yardımları geri almayı beklemektedir. Bunun için öncelikle görünürde olumlu adımlar atmayı tercih edebilir. Ülke genelinde insan hakları politikasında bir değişiklik olmaksızın atılan bu adımlar yerel muhalifleri tekrar harekete geçirmek için cesaretlendirebilir²⁰⁹. Suriye için BM ve devletlerin açıklamaları ve ekonomik yaptırıma varan uygulamalar²¹⁰ Suriye yönetimini olumlu adımlar atmaya yöneltmiştir. Suriye yönetiminin yaptığı açıklamalar ve Beşar Esad’ın reform vaatleri bu evrede değerlendirilebilir. Gerek

²⁰⁷ Suriye İnsan Hakları Örgütü: Gösterilerde 1062 sivil öldü, Radikal, 24 Mayıs 2011, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1050430&CategoryID=81>, Erişim Tarihi 01.06.2011.

²⁰⁸ Risse, s. 194.

²⁰⁹ Risse, s. 196.

²¹⁰ Suriye Üzerinde Uluslararası Baskı Artıyor, Euronews, 30 Nisan 2011, <http://tr.euronews.net/2011/04/30/suriye-uzerinde-uluslararasi-baski-artiyor/>, Erişim Tarihi 01.06.2011.

ülke içindeki ayaklanmalar gerek uluslararası baskı Suriye’yi reform vaatlerine itmektedir²¹¹.

Ulusüstü hareketlerin önemli etkisi buradan kaynaklanmaktadır. Devletlerin insan hakları politikalarında hızlı bir değişim sağlanamasa da, yerel güçleri harekete geçirmek ve cesaretlendirmek ülkenin dönüşümünü sağlayacak etkenleri harekete geçirmek anlamına gelmektedir. Bu destek aynı zamanda insan hakları savunucularının ihlalcı devlet karşısında fiziksel güvenliklerinin korunması anlamında destek almalarını da sağlayacaktır. HDK’ların üçüncü evrede amaçlarını gerçekleştirdikleri söylenebilir²¹²:

- Ülke içerisindeki durumun uluslararası ortama yayılmasını sağlamak,
- Lobi yaparak Batılı devletlerin, parlamenterlerin ve uluslararası örgütlerin ihlalcı devlete karşı politikalarını sertleştirmelerini sağlamak,
- Yerel HDK’lara ve muhalif gruplara mali kaynak sağlamak ve insan hakları eğitimi vermek,
- İhlalcı devlette insan hakları ihlallerinin tartışılabileceği durumu sağlamak.

Dördüncü evrede “kuralcı durum” olarak belirtilmiştir. Bu evrede devletler uluslararası standartları ve insan hakları normlarını kabul etmektedirler. Ulusal üstü HDK’lar ile yerel HDK’ların işbirliği ile bu evreye gelinebilmektedir.

Beşinci evre ise “tutarlı davranış kuralı” evresidir. Bu evrede ihlalcı devletler;

- Uluslararası insan hakları sözleşmelerini ve protokolleri imzalar ve onaylarlar,
- Uluslararası normları iç hukukta ve anayasada kurumsallaştırırlar,
- İnsan hakları ihlallerinin vatandaşlar tarafından şikayet edilebileceği uluslararası komisyon ve mekanizmalar oluştururlar,

²¹¹ Suriye’de Esad’dan Reform Vaatleri,0020BBC Türkçe, 25 Mart 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/03/110325_syria_update.shtml, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²¹² Risse, s. 198.

- Halka insan hakları normlarının geçerliliğini kabul ettiklerini açıklarlar ve ulusal veya uluslararası eleştirileri kabul ederek, içişlerine müdahale olarak görmeyeceklerini kabullenirler²¹³.

Bu evrede, devletin devamlı bir insan hakları politikası oluşturması önemlidir. Ulusalüstü ve yerel HDK'lar beşinci evrede insan hakları durumunun geliştirilerek artması için uğraşırlar. İnsan hakları ihlallerinin azalması, uluslararası ilginin de başka taraflara yönelmesine neden olacaktır. Hukukun üstünlüğüne ve uluslararası insan hakları standartlarına uymayı doğallaştırdıkları zaman son evre tamamlanmış olacaktır²¹⁴.

F- Hükümet Dışı Kuruluşların Sorunları

HDK'ların devletlere muhalefet etmelerinden ve kendi yapılanmalarından kaynaklanan çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bunlar HDK'ların meşruiyet sağlama sorunları, performanslarının değerlendirilmesinde yaşanan zorluklar ve gelişim sorunları olarak sınıflandırılmıştır.

1. Meşruiyet Sorunu

HDK'ların güvenilirlik veya meşruiyet sağlaması karşılaştığı sorunların başında gelebilir. Meşruiyeti sorgulanan ve yıldırma politikası uygulanan HDK'ların faaliyetleri yasaklanmaya çalışılabilir. Özellikle ihlalcı devletlerde HDK'ları kontrol altında eğilimi daha fazladır²¹⁵.

²¹³ Risse, s. 199- 200.

²¹⁴ Risse, s. 203.

²¹⁵ Peter van Tuijl, NGOs and Human Rights: Sources of Justice and Democracy, Journal of International Affairs, Vol.52/2, Spring 1999.

Baskıcı devletler insan hakları HDK'larının faaliyetlerini hoş karşılamadıkları gibi²¹⁶ bunları yasal veya yasal olmayan araçlarla engellemeye, zarar vermeye veya durdurmaya çalışabilirler²¹⁷. Uygulanan yıldırma yöntemleri ulusal ve uluslararası düzeyde olabilir. HDK'ların devletlerin imajlarını zedeleyici açıklamalar yapmaları ve devletin uluslararası camiada kötü bir insan hakları profili çizmesine neden olması durumunda yıldırma politikaları ve karalama kampanyaları ile karşılaşmaları beklenmektedir²¹⁸.

HDK'ların projelerini sürdürmek için aldıkları fonlar ve yurtdışından aldıkları destekler eleştiri konusu olmakta ve HDK'ların faaliyetlerini sınırlandırılmak bir araç olarak kullanılmaktadır. Endonezya Sosyal Örgütlenme Yasasına/ *Law on Social Organization* göre yabancı devletlerden yardım alan HDK'lar, Endonezya hükümetinden izin almak zorundadır ve hükümetin onayı olmadan yardım alan kuruluşlar kapatılmaktadır. Dışarıdan alınan yardımların HDK'lar tarafından ülkenin düzenine zarar vermek amacı ile kullanılacağı düşüncesi, bu tür yaptırımlara gerekçe oluşturmaktadır²¹⁹.

İsrail'de ise, insan hakları örgütlerine yurtdışından aldıkları mali fonlar ve yardımlar nedeniyle soruşturma açılmıştır. Bu fonların İsrail'e düşman ülkelerden sağlandığı iddia edilmiştir. İsraili milletvekili insan hakları örgütlerinin uluslararası toplumda ülkenin duruşunu zayıflattığını belirterek²²⁰ HDK'lara bakış açısını ortaya koymuştur.

Yapılan baskı sadece devlet tarafından olmayabilir. HDK'ların meşruiyeti ülke içerisindeki diğer organlar tarafından da sorgulanabilir. Bu gibi durumlar devletin çıkarlarının insan hakları değerlerine ağır bastığı zamanlarda artış göstermektedir.

²¹⁶ Gordenker/ Weiss, s. 31.

²¹⁷ Tuijl.

²¹⁸ Gemalmaz, s. 1066.

²¹⁹ Cleary, s. 19-20.

²²⁰ İsrail'de Hdef Bu Kez İnsan Hakları Örgütleri, BBC Türkçe, 6 Ocak 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/01/110106_israelhumanrights.shtml, Erişim Tarihi 05.05.2011.

Türkiye'nin AB ile müzakereleri sürecinde, insan hakları HDK'ları kamuoyundan gelen çeşitli eleştirilerle karşılaşmışlardır. Bu eleştirilerin nedeni HDK'ların Türkiye'de yaşanan işkence ve kötü muamele vakalarını açıklamalarından kaynaklanmıştır. Bu vakaların AB tarafından üyelik sürecini olumsuz etkileyecek şekilde kullanılacağı görüşünde olanlar, HDK'ları ihlalleri açıklamaları nedeniyle eleştirmişlerdir²²¹.

HDK'ların yeni insan hakları standartlar oluşmasını veya oluşturulmuş standartlara uyumu sağlama çabaları sabit fikirli oldukları gerekçesiyle eleştirilmektedir. Devletlerin dış politikalarını tamamen ahlaki öğeler üzerine oluşturulamayacağını düşünenler, insan hakları üzerine çalışan HDK'ların katı tutumlarını eleştirirler. HDK'ları ütopyacı olarak değerlendirir ve politik olarak saf, fazla ahlakçı ve sert bulurlar. Üst düzey dış politika çalışanları güvenlik, ekonomi, ekoloji ve insan hakları karışımından oluşan bir dış politikanın oluşabileceğini savunmaktadırlar. Ancak hepsinin bir arada olacağı bir dış politikanın insan hakları açısından tutarlılık sorunlarına neden olacağı gözetilmelidir²²².

HDK'lar meşruiyet krizinden kurtulmak için çalışmalarında şeffaflığa ve devletlerin mali desteğini almamaya özen gösterirler. Devletlerin piyonu gibi görünmemek ve başka devletler adına çalıştığı imajı yaratmamak için şeffaf bir politika oluşturmaya çalışırlar. Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'de bir dönem yürüttüğü faaliyetleri nedeniyle bu tip suçlamalara maruz kalmıştır. 1960'ların sonlarında Türkiye'de faaliyetler yürüten Af Örgütü Türkiye'deki bir grup muhalifin bilgi aktarımı ile işkence vakalarını ortaya çıkarmış; ancak komünist bir grup oldukları gerekçesiyle grup üyeleri tutuklanmıştır. 1980 darbesinden sonra

²²¹ Ahmet İnsel, İnsan Hakları ve İş Bitirme Siyasetçiliği, Radikal İki, 11 Ekim 2004, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/44770-insan-haklari-ve-is-bitirme-siyasetciligi>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²²² Forsythe, s. 168.

da insan hakları hareketleri komünistlerin ve devlet düşmanlarının propagandası olarak görülmüştür ve içişlerine müdahale olarak değerlendirilmiştir²²³.

2. Hükümet Dışı Kuruluşların Performanslarını Değerlendirme Zorluğu

HDK'ların insan hakları alanında etkilerini değerlendirmek oldukça zordur²²⁴. Yapılan anketlerde, HDK'ların yüzde on birinin savundukları insan hakları konumunu sağlayabildikleri görülmüştür²²⁵. Ancak her durum için başarılı veya başarısız değerlendirmesi yapmak kolay olmamaktadır. HDK'ların Bosna'da siyasi tecavüz ve cinayetlerden sivilleri korumak için bölgeyi boşaltma çabası başarılı bulunurken, bu çabanın etnik temizliğe yardımcı olduğunu savunarak amaçladıklarının hedefe ulaşmadığını ve başarısız olduklarını değerlendirenler de olabilir. Değerlendirme kriterlerinin olmaması HDK'ların başarılarının her zaman ortaya konulamamasına neden olmaktadır²²⁶.

ABD Kongresi'nden Donald Fraser, ABD dış politikasında insan hakları üzerine bir oturum yapma kararı almıştır. HDK'ların Fraser'a yaptığı katkılar ABD dış politikasına insan hakları konusunun tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. ABD'de güçlü olan savaş karşıtı HDK'lar, Vietnam konusunda yerel bir muhalefetin oluştuğunu ve savaşın gayri ahlaki bulunmaya başladığı fikrini Fraser ile paylaşmışlardır. Fraser, dış politikaya savaş karşıtı görüşlerinin taşınmasını sağlamışlardır. HDK'ların dış politikaya doğrudan bir müdahalede bulunmamış

²²³ Gottfried Plagemann, Türkiye'de İnsan Hakları Örgütleri: Farklı Kültürel Çevreler, Farklı Örgütler, Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 361-361.

²²⁴ Forsythe, s. 173.

²²⁵ Forsythe, s. 168.

²²⁶ Forsythe, s. 173

gibi görünse de; ABD dış politikasında insan haklarının yer almasında etkileri olduğu görülmektedir²²⁷.

HDK'ların son yıllarda dış politikada önemli etkileri göz önünde tutularak, gelecekte de etkisini arttırarak sürdüreceği düşünülmektedir²²⁸. Bilgi toplumu yaratmak adına verdikleri çaba ve bilimsel verileri kullanarak, doğruluk ve gerçekliğin peşinde bilgi üretme çalışmaları önemlidir. Oluşturdukları politikalar sayesinde hak mücadelesinde önemli kazanımlar elde etmişler ve uluslararası ilişkilerde insan hakları kavramının olabileceği fikrinin gelişimini sağlamışlardır. Devletlerin egemenlikleri kavramının dönüşmesi ve esnekleşmesi bu sürecin sonuçlarından biridir.

3. Gelişim Sorunları

Türkiye'de ve dünyada sivil toplum ve HDK'ların niteliksel gelişimini engelleyen sorunlar bulunmaktadır. Devlet merkezci siyaset anlayışı, demokrasinin zayıf olması ve devlet aktörleri tarafından desteklenmemek sivil toplumun gelişimini engelleyen nedenlerden bazılarıdır²²⁹.

HDK'ların yaşadıkları baskılar üye desteği ile faaliyetlerini sürdüren HDK'lar için sorun oluşturmaktadır. Devletin, HDK'ların yaptıkları basın açıklamaları ve gösteri yürüyüşlerinde aşırı güç kullanması ve dernek ve vakıflara baskınlar düzenleyerek gözaltına almaların yaşanması HDK'ların üye kazanımını engellemektedir. Bu durum hem insan hakları faaliyetleri içinde bulunanların gözünü korkutmak; hem de gelecek üyeler için potansiyel tehdidi göstermesi

²²⁷ Forsythe, s. 175.

²²⁸ Forsythe, s. 177.

²²⁹ E. Fuat Keyman, Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, 205.

açısında HDK'ların gelişimini engellemektedir²³⁰. HDK'ların üyeleri hakkında açılan soruşturmalar ve başlatılan yasal işlemler de buna neden olmaktadır. Dolayısıyla HDK'ların devletin aşırı denetimi altında tutulma çabası çalışmalarını olumsuz yönde etkilemekte ve faaliyetleri zorlaştırmaktadır.

HDK'ların örgüt yapılanmalarından kaynaklanan sorunlarından bahsetmek mümkündür. Sivil toplumun finans problemleri, örgütsel büyüme amacı taşırken, asıl amaçları olan demokratikleşme ve toplumsal sorunları ikinci plana atma eğilimleri ortaya çıkabilir. Bunlar kendi içlerinde çözümlenmesi gereken problemler²³¹ gibi görünüyorsa da, insan hakları bilincinin oluşması HDK'ların finansal sorunlarının aşılmasında etkili olacağı düşünülmektedir. İnsan haklarını geliştirme fikrine sahip bir toplumun, bu alanda faaliyet gösteren HDK'lara maddi destek vermesi, örgütlerin mali sorunlarını aşarak faaliyetleri için yeterli zamanı ayırlamalarına olanak tanıyacaktır..

Fuat Keyman, sivil toplumu üç boyutlu düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır. Micheal Edwards'ın kavramsal dilini kullanarak yaptığı bölümlenmede ilk boyut örgütsel yaşam olarak sivil toplumdur. Farklı HDK'ları içermekte ve temel boyutu oluşturmaktadır. İkinci boyut demokratik toplum olarak sivil toplumdur ve HDK'ların demokratikleşmeye yaptıkları katkıyı belirtmektedir. Üçüncü boyut olan kamusal alan olarak sivil toplum ise sivil toplum ile siyasi toplum arasındaki demokratik tartışma alanını belirtmektedir. Sivil toplumda yaşanan sorunların demokratik olarak tartışılıp siyasi topluma taşınmasını sağlamaktadır. Birbiriyle ilişkili olan boyutlar sivil toplumun farklı işlevleri olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de ve dünyada sivil toplumun sorunlarını aşabilmesi için bu boyutları birlikte düşünmesi ve gerçekleştirmesi gerekmektedir²³².

²³⁰Türkiye: İnsan Hakları Savunucusu Olmak Zor!, Bianet, 17 Şubat 2004, <http://www2.bianet.org/bianet/insan-haklari/29821-turkiye-insan-haklari-savunucusu-olmak-zor>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²³¹ Keyman/Dönüşen Türkiye, s. 204.

²³² Keyman/ Dönüşen Türkiye, s. 206.

HDK'ların etkinliklerini artırma istekleri, daha çok gelişmiş ülkelerdeki büyük HDK'ların; küçük, yerel düzeyde kalan ve az gelişmiş ülkelerdeki HDK'ların alanını ele geçirme riskini taşımaktadır. HDK'lar arasında bir rekabetin oluşması küçük olanların dışarı itilmesine neden olabilecektir²³³.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye'de Hükümet Dışı Kuruluşların Dış Politikaya Etkisi

İzleyen bölümlerde, Türk dış politikasının insan haklarına bakışı ele alınmıştır. İnsan hakları alanında çalışan HDK'ların tarihi gelişimleri incelenmiş ve ulusal hukukta HDK'ların statüleri açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye'den iki dernek örneği ile insan hakları alanında çalışan derneklerin dış politikaya ilgileri ve dış politikayla ilişkileri incelenmiştir.

A- Türk Dış Politikasında İnsan Hakları Söylemi

Doğu ve Batı Bloğu arasında güce dayalı ilişkilerin sürdürüldüğü bir dönem olan²³⁴ Soğuk savaş yıllarında, Türk dış politikasını belirleyen en önemli unsur güvenlik olmuştur. Dış politikada realist bakış açısının hakim olduğu bu dönemde güvenlik, egemenlik ve dış tehditler gibi kavramlara sıklıkla yer verilmiştir²³⁵. Türkiye güvenlik ve güç eksenli bir dış politika yürütmüştür.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) görüşmelerinde düzenlenen III. Sepet ile uluslararası ilişkilerde insan hakları kavramı önem kazanmaya başlamıştır. III. Sepet, insani alanlarda işbirliğini düzenlemektedir ve sosyalist ülkelerdeki insan hakları ihlalleri Batı Bloğunun hedefi haline gelmesine neden

²³³ Simmons, s. 88

²³⁴ Oral Sander, Siyasi Tarih 1918-1994, İmge Kitabevi, 12. Baskı, Ankara 2004, s. 224

²³⁵ Gökçen Alpkaya, İnsan Hakları Konusu, ed. Baskın Oran, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, c.2: 1980- 2001, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2005, s.188.

olmuştur. Bu süreçte, Batı yanlısı diktatörlüklerin eleştiriye uğramamaları çifte standartlı bir insan hakları söylemini doğursa da; zaman içinde gelişerek insan hakları sorunlarının uluslararası ilişkilerde yer almasını ve 1980'lerde insan haklarının dış politikada daha geniş bir coğrafyada sorgulanmasını sağlamıştır. Sistem içerisindeki tüm devletlerin insan hakları ihlallerine yönelik eleştiriler oluşmaya başlamıştır²³⁶.

İnsan haklarının dış politikada yer almaya başlaması Türkiye'nin insan hakları sorunlarıyla yüzleşmesine neden olmuştur. Uluslararası aktörlerin rollerinde yaşanan değişimler, egemenlik kavramının sorgulanması ve ulus devletin gücünün zayıflamaya başlaması insan hakları ihlallerinin devletler tarafından dikkate alınmasına neden olmuştur. Türkiye'nin Batı'ya dönük ve aynı zamanda Batı savunma ve güvenlik politikası ile birlikte yürüttüğü dış politikasına yeni faktörler eklenmeye başlamıştır. Ancak Türkiye Batı'da oluşturulan insan haklarını koruma amaçlı mekanizmalarda yer alırken temkinli davranmayı tercih etmiştir. Bu tercihler, ülkelerin iç işlerine karışmama prensibine dayandırılmıştır ve Türkiye'nin güvenlik açısından özel bir konumda olması bir gerekçe olarak sunulmuştur²³⁷.

Türkiye'nin iç politikada yaşadığı insan hakları sorunları, dış politikada insan hakları amaçlı bir politika gütmesine engel olmuştur. Türkiye'nin dış politikada sürdürebileceği insan hakları ilgisi iç politikada güçlü bir insan hakları uygulaması ve güçlü bir demokrasi olduğu sürece mümkün olabilecektir; ancak içeride yaşanan sorunlar dış politikadaki refleksleri de engelleyici rol oynamıştır²³⁸.

²³⁶ Alpkaya, s. 188.

²³⁷ Yüksel İnan/ Birsen Erdoğan, Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunu, İnsan Hakları Yıllığı, c. 21-22, 1999-2000, s.15-31, s. 19.

²³⁸ Fatih Karaosmanoğlu, Tarihin Başlangıcı: Uluslararası İlişkiler & Haklar ve Güvenlik, Seçkin Yayınları, Ankara 2008, s. 161.

12 Eylül 1980 darbesinin ardından, Türkiye’de yaşanan insan hakları ihlallerinin artması ve Türkiye’nin özellikle Avrupa Konseyi’nin eleştirilerine maruz kalmasına neden olmuştur. Uluslararası Af Örgütü ve Helsinki İzleme Komitesi gibi HDK’ların Türkiye hakkında yayınladığı raporlar, Türkiye’deki insan hakları ihlallerinin uluslararası alanda görünür hale gelmesini sağlamıştır²³⁹. 1980’lerin ilk yarısında iç politikada yaşanan sindirme politikası yerel HDK’ların oluşumunu engellese de; ikinci yarısında oluşmaya başlayan insan hakları örgütleri Türkiye’nin insan hakları karnesinin açığa çıkmasına yardımcı olmuştur.

Türkiye, yöneltilen eleştirileri uluslararası sözleşmeleri tanıyarak, insan haklarına saygılı bir ülke imajı ile önlemeye çalışmıştır. 1987 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na bireysel başvuru hakkını kabul etmiş²⁴⁰, 1988 yılında “İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”²⁴¹ ve “İşkencenin ve Gayriinsani yada Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi”²⁴²ni onaylamıştır.

Türkiye içeride insan hakları sorunlarıyla uğraşırken, dış politikada insan haklarına yer vermede sınırlı bir politika izlemiştir. İnsan hakları amaçlı dış politikanın ana hedefi olan ihlalcı devlet üzerinde etki yapma aşamasına geçmeden, yurtdışında yaşayan Türk kökenli “soydaşlar”ın insan hakları ihlallerine maruz kalması halinde tepkisini ortaya koymuştur. İhlalcı devleti insan hakları ihlallerini durdurmak için, insan hakları ihlallerini gündemde tutma, insan

²³⁹ Yüksel İnan, Birsen Erdoğan, s. 19.

²⁴⁰RG t:21/04/1987, sayı: 19438,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19438.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19438.pdf>, Erişim Tarihi 06.05.2011.

²⁴¹RG t 10/08/1988, sayı: 19895,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19895.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19895.pdf>, Erişim Tarihi 06.05.2011.

²⁴² Kanun No: 88/12649 RG t:27/02/1988, sayı: 19738,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19738.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19738.pdf>, Erişim Tarihi 06.05.2011

hakları konusunda standart geliştirme ve insan hakları denetim mekanizmalarını geliştirme politikaları içinde bulunmuştur²⁴³.

İnsan hakları konusunda standart geliştirme ve insan hakları denetim mekanizmalarını geliştirme konularında, Türkiye üyesi olduğu uluslararası örgütler nedeniyle katkı sağlamış ve bu yönde özellikle bir çaba harcaması gerekmemiştir. Türkiye'nin dış politikada insan hakları gelişimine yönelik hedeflerinin bu kadarla sınırlı kalması iç politikada yaşadığı insan hakları ve demokratikleşme sorunları ile ekonomik gelişme faktörlerine bağlanmaktadır²⁴⁴.

Türkiye'nin dış politikada etki yapma aşamasına geçtiği örnekler Türkiye dışında yaşayan Türk ve Türkmenlere karşı uygulanan insan hakları ihlalleri durumlarında görülmüştür. Kendisini “Irak'taki Türkmenlerin koruyucusu²⁴⁵” ilan etmesi örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu yaklaşım, evrensel insan hakları söyleminden uzak bir yaklaşımı ortaya çıkarmaktadır. Irk veya etnik kimlik ayırımına dayalı bir insan hakları yaklaşımı evrensel değerlerle örtüşmemekte ve Irak'taki hakları ihlal edilen diğer halkları dışlayıcı bir tavır oluşturmaktadır.

1990'larda Türkiye'nin oluşturduğu insan hakları kurumları ile insan haklarını kurumsallaştırma sürecine geçtiği görülmektedir. 1990'da İnsan Hakları İnceleme Komisyonu²⁴⁶'nun kurulmuştur. 1994 yılında İnsan Hakları Baş Müşavirliği ve İnsan Hakları Danışma Kurulu kurulmuştur. Bunu izleyen yıllarda, 1998 yılında “İnsan Hakları On Yıl Ulusal Komitesi²⁴⁷” ve 2000 yılında “İnsan Hakları İl ve

²⁴³ Karaosmanoğlu, s. 162.

²⁴⁴ Karaosmanoğlu, s. 163.

²⁴⁵ Karaosmanoğlu, s. 163.

²⁴⁶ Kanun No:3686, RG t. 08/12/1990, sayı: 20719, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20719.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20719.pdf>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²⁴⁷ RG t. 04/06/1998, sayı: 23362, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23362.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23362.pdf>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

İlçe Kurulları²⁴⁸ kurulmuştur. 2001 yılında 4643 Sayılı Kanunla²⁴⁹ Başbakanlığa bağlı İnsan Hakları Başkanlığı oluşturulmuştur²⁵⁰. Dışişleri Bakanlığı, BM Paris İlkesi ile uyumlu bir İnsan Hakları Kurumu kararı almıştır ve bu yönde hazırladığı kanun tasarısı çalışmalarını sürdürmektedir²⁵¹.

Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı bulunmaktadır. Bu birimler insan hakları konularıyla ilgilenmektedir²⁵². Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 3. Büyükelçiler Konferansı açılış konuşmasında, dış politikada insan hakları vurgusu yapmıştır. Davutoğlu, içselleştirici, katılımcı, eşitlikçi ve kuşatıcı olarak tanımlanan vizyoner bir diplomasi hedeflediklerini açıklamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin küresel düzenin sözcülüğünü üstleneceği ve insanlığın vicdanını temsil etme amacı taşıdığı belirtilmektedir²⁵³.

B- Tarihi Gelişimde Yer Alan İnsan Hakları Örgütleri

Türkiye'de dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi HDK'lar kavramı net olarak tanımlanamamaktadır²⁵⁴. Türkiye'de devlet ile hükümet kavramlarının iç içe

²⁴⁸ RG t. 02/11/2000, sayı: 24218, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/11/20001102.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/11/20001102.htm>, Erişim Tarihi 05.06.2011.

²⁴⁹ Kanun No: 4643 RG t: 12/04/2011, Sayı: 24380, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/04/20010421.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/04/20010421.htm>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²⁵⁰ <http://www.ihb.gov.tr/Hakkimizda.aspx#Tarihce>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²⁵¹ İnsan Hakları: Hedefler ve gelişmeler, http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari_-hedefler-ve-gelismeler.tr.mfa, Erişim Tarihi 05.06.2011.

²⁵² İnsan Hakları: Hedefler ve gelişmeler, http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari_-hedefler-ve-gelismeler.tr.mfa, Erişim Tarihi 05.06.2011.

²⁵³ Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun 3. Büyükelçiler Konferansı'nın Açılışında Yaptığı Konuşma, 03 Ocak 2011, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-3_-buyukelciler-konferansi_nin-acilisinda-yaptigi-konusma_-03-ocak-2011.tr.mfa, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²⁵⁴ Tekeli, s. 175.

geçmesi, HDK kavramını da etkilemektedir. Devletin hükümetten bağımsız olarak algılanamayan bir kurum haline gelmesi, HDK kavramının da devlet dışı olarak algılanmasına neden olmaktadır²⁵⁵. Devletin ekonomik ve sosyal hayattaki küçük değişimlerde bile HDK'lara karşı tutum değişikliğinde bulunması, HDK'lara karşı tutarsız bir politika izlemesine neden olmuştur²⁵⁶.

Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi ile derneklerin sayısı artmaya başlamış ve sivil toplum yaygınlaşmaya başlamıştır²⁵⁷. İlk insan hakları örgütlerinden, İnsan Hakları Derneği 1946 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu talepleri doğrultusunda oluşturulmuştur. İnsan Hakları Derneği'nin başkanı Fevzi Çakmak olup, kuruluşundan üç ay sonra sol eğilimleri nedeniyle kapatılmıştır. 1962 yılında Mehmet Ali Aybay tarafından kurulan ikinci İnsan Hakları Derneği ise bir ay sonra kapatılmıştır²⁵⁸.

1960'larda Türkiye'deki insan hakları ihlallerini eleştiren Uluslararası Af Örgütü 1970'lerde Türkiye'de bir alt birim oluştursa da; 1980 sonrasında yasaklanma tehditlerine maruz kaldıkları için kendi kendilerini feshetmek durumunda kalmışlardır²⁵⁹. 1980 darbesinin ardından toplumun her kesimi sindirme politikasına maruz kalsa da, bu dönemde Türkiye'de yaşanan insan hakları ihlallerindeki artış, işkence, kötü muamele, zorunlu göç ve kayıp vakalarının yaşanması insan hakları örgütlerinin kurulmasına neden olmuştur.

Darbeden sonra kurulan ilk insan hakları örgütleri, 1986 yılında İnsan Hakları Derneği²⁶⁰(İHD) ve Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Dayanışma Derneği²⁶¹

²⁵⁵ Yıldırım, s. 115.

²⁵⁶ Yıldırım, s. 103.

²⁵⁷ Bulut/ Kahraman, s. 737.

²⁵⁸ Plagemann, s. 361.

²⁵⁹ Plagemann, s. 362.

²⁶⁰ İnsan Hakları Derneği Tüzüğü, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=68, Erişim Tarihi 05.05.2011

(TAYAD)'dir²⁶². İnsan hakları savunusu yapan dernekler engellemelerle karşılaşmış ve devletin çatışma içinde olduğu PKK'yı(Kürdistan İşçi Partisi) desteklemekle suçlanmışlardır. Kendileri insan hakları ihlallerinin konusu haline gelmiş ve gözaltı, işkence ve kötü muamele, tehdit ve şube kapatma vakalarını yaşamışlardır²⁶³.

İHD ve 1990 yılında kurulan Türkiye İnsan Hakları Vakfı²⁶⁴ (TİHV) 80'li yıllarda meydana gelen ve 90'larda devam eden faili meçhul cinayetleri aydınlatmaya çalışmıştır. 1991 yılında kurulan İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği²⁶⁵ (MAZLUMDER) ise siyasi olmayan cinayetlerin de aydınlatılması gerektiğini savunarak²⁶⁶ insan hakları camiasına katılmıştır. TİHV, işkence ile mücadele için kurulmuş işkence mağdurlarına rehabilitasyon merkezleri açarak destek vermiş ve hazırladıkları raporlarla işkence vakalarının yaygın ve sistematik olduğunu göstermiştir. Toplumsal Hukuk Araştırmaları Vakfı²⁶⁷ (TOHAV) 1994 yılında kurularak işkence mağdurlarına AİHM'ye başvurularında yardımcı olmakta ve tıbbi destek sağlamaktadır. 1999 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumu²⁶⁸ (TİHAK), insan hakları alanında bilimsel çalışmalar yapabilmek amacı ile aydın ve akademisyenlerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

²⁶¹TAYAD, <http://www.tayad.org/>, Erişim Tarihi 05.05.2011

²⁶² Plagemann, s. 363.

²⁶³ Türkiye: İnsan Hakları Savunucusu Olmak Zor!, Bianet, 17 Şubat 2004, <http://www2.bianet.org/bianet/insan-haklari/29821-turkiye-insan-haklari-savunucusu-olmak-zor>, Erişim Tarihi 05.05.2011

²⁶⁴ TİHV Hakkında, <http://www.tihv.org.tr/index.php?tihv-hakkinda>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²⁶⁵ MAZLUMDER Tanıtım, <http://www.mazlumder.org/sayfa.asp?sayfaID=5>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²⁶⁶ Plagemann, s. 371.

²⁶⁷ TOHAV Tarihçe/ Hakkımızda, <http://www.tohav.org/?bolum=harici&dosya=tarihce>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

²⁶⁸ Türkiye İnsan Hakları Kurumu, <http://www.tihak.org/>, Erişim Tarihi 05.05.2011.

Sivil toplum Türkiye’de devlet- toplum- birey ilişki yapılarının çözümlenmesi girişiminde çalışmaların yoğunlaştığı bir alan haline gelmiştir. Akademik, kamusal söylemde ve siyasi aktörler arasında da sivil toplumun, Türkiye’nin 2000’li yıllarda yaşadığı dönüşüm sürecinin en önemli aktörlerinden biri olduğu kabul edilmektedir²⁶⁹.

C- Ulusal Hukuk Bakımından Hükümet Dışı Kuruluşlar

Sivil Toplum Kuruluşlarının büyük bir bölümü T.C. Anayasası madde 33, 4721 Sayılı Medeni Kanunun Dernekler ile ilgili olan II. Kısmı ve 5253 Sayılı Dernekler Kanunu ile düzenlenmektedir.

Dernekler Daire Başkanlığı (DDB), AB Müktesebatına uyum paketi çerçevesinde oluşturulmuş ve illerde valilik ilçelerde ise kaymakamlık bünyesinde derneklerle ilgili birim oluşturulması hükmü getirilmiştir. 03.08.2002 tarih ve 4771 sayılı Kanun’un 3. maddesi ve 2908 sayılı Dernekler Kanununun 46. ve 73. maddelerinde yapılan değişiklikle İçişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulan DDB; Derneklerle ilgili hizmetleri yürütmek, valilik ve kaymakamlıklarda oluşturulan birimler ise derneklerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek için oluşturulmuşlardır. DDB yeri ve görevleri, 31.07.2003 tarihinde çıkartılan 4970 sayılı yasa ile 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’da düzenlenmiştir.

DDB, valilik ve kaymakamlık yapılanmaları kuruluş ve görevleri *Resmi Gazete*’de 15.10.2002 tarih ve 24907 sayılı nüshada ve yapılan değişiklikler 04.09.2003 tarih ve 25219 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Derneklerle ilgili dokümanları Emniyet Genel Müdürlüğünden alan DDB 9.10.2003 tarihinden itibaren derneklerle ilgili iş ve işlemleri yürütmeye

²⁶⁹ Keyman, s. 9.

başlamıştır. Taşra teşkilatı da aynı tarihten itibaren iş ve işlemlerini taşra güvenlik birimlerinden devralmaya başlamışlardır²⁷⁰.

1. T. C. Anayasası, Madde 33

Dernekler iç hukukta T.C. Anayasası XI. Bölüm Toplantı Hak ve Hürriyetleri altında “Dernek Kurma Hürriyeti” başlığını taşıyan 33. madde ile düzenlenmiştir. Bu madde 03.10.2001 tarihli karar ile değişikliğe uğramıştır. 33. maddenin son fıkrasındaki ibare Vakıflar için de madde hükümlerinin uygulanacağını belirtmektedir.

33. madde, önceden izin almadan herkesin dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hakkına sahip olduğunu açıklamaktadır. Ancak bu madde, silahlı kuvvetler mensupları, kolluk kuvvetleri ve görevlerinin getirdiği ölçüde ve Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel teşkil etmediği belirtilmektedir. Dernek kurma hürriyeti, güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması gerekçeleriyle kanunla sınırlandırılabilirliği belirtilmektedir. Söz konusu durumlarda dernek hakim kararı ile kapatılabilir veya faaliyetlerinden alıkoynulabilir. Ancak milli güvenlik, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği durumlarda gecikmelerin önüne geçmek maksadıyla kanunla bir merci derneği faaliyetten men etme hakkına sahiptir. Men kararı 24 saat içerisinde hakime kararını açıklaması için sunulmalı ve hakim kararını 48 saat içinde belirtmelidir. Aksi halde idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkacaktır²⁷¹.

²⁷⁰Dernekler Daire Başkanlığı Tanıtım/ Tarihçe, http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=4&Itemid=12&lang=tr, Erişim Tarihi 03.03.2011.

²⁷¹ T.C. Anayasası, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, Erişim Tarihi 03.03.2011.

2. 4721 Sayılı Medeni Kanunun Dernekler ile İlgili II. Kısım

4721 Sayılı Medeni Kanun 22.11.2001 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetede 08.12.2001 tarih ve 24607 sayılı nüshada yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir²⁷². Kanunun 56 – 100. maddeler arasındaki II. Bölümü Dernekler başlığı altında derneklerle ilgili hükümleri sıralamıştır. 2001 yılında kabul edilen yeni Medeni Kanun, derneklerin kuruluşu için en az yedi gerçek veya tüzel kişi olması gerektiği ve bu kişilerin kazanç paylaşma amacı olmada, bilgi ve paylaşımlarını birleştirmek suretiyle tüzel kişiliğe sahip derneği oluşturmaları gerekliliğini getirmiştir. 2003 yılında yapılan değişiklik ile tüzel kişilerin de dernek üyesi olabilmelerinin önü açılmıştır. Derneğin bir tüzüğünün olması gerektiği ve derneklerin tüzel kişilik kazanabilmeleri için kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin en büyük mülki idare amirine vermesi gerekir. Bu andan itibaren dernek tüzel kişilik kazanır. Yapılan bildirimde kanuna aykırı veya eksik bir şeye rastlanmazsa veya var olan noksanlık belirli sürede giderilirse keyfiyet derneğe yazı ile bildirilir ve dernek tüzüğe kaydedilir.

Derneğin kendiliğinden sona ermesi 87. madde, genel kurul kararı ile sona ermesi 88. madde ile ve mahkeme kararı ile sona ermesi 89. madde ile açıklanmıştır. 89. maddeye göre; Derneğin amacı kanuna veya ahlaka aykırı hareket ediyorsa, Cumhuriyet savcısının veya bir ilgilinin istemi ile derneğin feshine karar verilebilir. Mahkeme, dava sırasında faaliyetten alıkoyma dahil gerekli bütün önlemleri alabilmektedir.

Derneklerin faaliyetleri madde 90–93 arasında açıklanmıştır. 91. maddede 2003 yılında yapılan değişikliğe göre derneklerin uluslararası faaliyet ve işbirliğinde bulunmaları, yurt dışında şube açmaları ve yurtdışında kurulmuş dernek ve kuruluşlara üye olmaları mümkündür.

²⁷²Kanun No: 4721 RG t: 08/12/2001, Sayı: 24607,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011208.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011208.htm>, Erişim Tarihi 03.04.2011.

Derneklerin örgütlenmesi, şube açmaları, federasyon ve konfederasyon gibi üst kuruluşlar kurmaları madde 94–98 arasında belirtilen hükümler doğrultusunda sağlanabilir ve son olarak 99 maddede dernek gelirleri ve 100. maddede Kamuya yaralı dernekler ve özel kanunlarla kurulan dernekler hakkındaki özel hükümlerin saklı olduğu belirtilmektedir.

3. 5253 Sayılı Dernekler Kanunu

“5253 sayılı Dernekler Kanunu” 04.11.2004 tarihinde kabul edilmiş ve Resmi Gazetede 23.11.2004 tarih ve 25649 sayılı nüshada yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir²⁷³. Yedi bölüm ve 40 maddeden oluşmaktadır. I. Bölüm amaç, kapsam ve tanımlardan oluşur. II. Bölüm 3–18. maddeler arasında yer alan Genel Hükümler başlığı altında Dernek kurma hakkı, dernek tüzüğü, uluslararası faaliyetler, tüzel kişilerin oy kullanması, şube genel kurulları, federasyon ve konfederasyonlar, iç denetim, yardım ve işbirliği, gelir ve giderlerde usul ile dernek defteri, sandık kurma, dernek görevlileri ve ücretleri, gençlik ve spor kulüpleri, tasfiye ve basımevleri sorumluluğu başlıklı maddeleri içermektedir.

Dernekler Kanununun 3. maddesi, Anayasa’da da belirtildiği gibi fiil ehliyetine sahip her gerçek veya tüzel kişinin önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip olduğu ancak Türk Silahlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında kısıtlamaları saklı tutmaktadır. 5. madde derneklerin uluslararası faaliyet ve işbirliğini onaylamaktadır. Yabancı dernekler için ise Dışişleri Bakanlığı’nın görüşüne başvurularak ve İçişleri Bakanlığının izniyle Türkiye’de faaliyette bulunabilecekleri belirtilmiştir.

²⁷³ Kanun No: 5253 RG t: 23/11/2004, Sayı: 25649,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/11/20041123.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/11/20041123.htm>, Erişim Tarihi 06.05.2011.

III. Bölüm denetim ve bildirimler, yurtdışından yardım alınması, platform oluşturma durumlarını içeren 19–25. maddeleri içermektedir. 19. maddesinde Derneğin denetim işlemleri açıklanmaktadır. Buna göre;

Gerek görülen hallerde, dernek ve birliklerin yönetim yerleri, müesseseleri ve her çeşit eklentileri, defterleri, hesap ve işlemleri, İçişleri Bakanlığı veya buldukları yerin en büyük mülki idare amiri tarafından denetlenebilir. İçişleri Bakanlığı, bu denetlemeyi dernek denetçileri, mülkiye müfettişleri veya valilikler aracılığıyla yapar. En büyük mülki idare amirleri ise bizzat veya görevlendirecekleri memur veya memurlar aracılığıyla yapar.

Denetleme sırasında görevli memurlar tarafından istenecek her türlü bilgi, belge ve kayıtların, dernek yetkilileri tarafından gösterilmesi veya verilmesi, yönetim yerleri, müesseseler ve eklentilerine girme isteğinin yerine getirilmesi zorunludur. Denetim sırasında suç teşkil eden fiillerin tespit edilmesi halinde ilgili mülki idare amirliği tarafından durum derhal Cumhuriyet Savcılığına bildirilir.

IV. Bölüm 26–28. maddeler arasında izne tabii faaliyetleri ve dernek adlarını içerirken, V. Bölüm 29–30. maddelerden oluşan yasak ve yazışma dilinin anlatıldığı bölümdür. Kanunun VI. Bölümünde 32–33. maddelerde Kanun hükümlerine aykırı davrananlara uygulanacak cezalar sayılmış ve cezaların uygulanması belirtilmiştir. Son bölüm olan VII. Bölümde ise 34–40. maddeler arasında Cemiyetler ve Dernekler kanunlarına yapılan atıflar, kanunun mesleki kuruluşlara uygulanacak hükümleri, yönetmelik, değiştirilen ve yürürlükten kaldırılan hükümler ve yürürlük açıklanmaktadır.

Ç- Türkiye’den Örnekler

Türkiye’deki insan hakları örgütlerine yönelik yapılan araştırmalar sonucunda iki örnek göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki olan MAZLUMDER’in kuruluşundan bugüne kadar geçen sürede dış politikaya ilgi ve dış politika çalışmalarında ciddi bir artışın yaşandığı görülmektedir. İkinci örnek olan İHD’nin ise; Türkiye’nin en eski insan hakları derneklerinden biri olarak uzun

süre dış politika ile ilgilenmesi; ancak 2007'den itibaren dışarıya dönük ilgisini kaybetmesi dikkat çekicidir. Her iki derneğin İstanbul Şubelerinde yapılan görüşmeler, basında yer alan haberler ve internet siteleri incelenerek oluşturulan izleyen bölüm, dernek faaliyetlerindeki değişimini açıklamayı hedeflemektedir.

1. MAZLUMDER

Kısa adı Mazlumder olan, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği, 28 Ocak 1991 tarihinde kurulmuştur. Derneğin amacı: “İnsan haklarını, insan haysiyetiyle ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan, bu sebeple de zulüm niteliği taşıyan; ekonomik, sosyal, hukuki, psikolojik, kültürel ve fiili her türlü engelin kaldırılması, zulme uğrayan başta insan olmak üzere bütün varlıkların doğalarının korunması amacıyla her türlü mücadeleyi vermektir.”²⁷⁴ olarak açıklanmaktadır.

a) İnsan Haklarına Bakış

MAZLUMDER “vahiy penceresinden hayata bakan insanların²⁷⁵” oluşturduğu bir dernektir. Referans kaynağı Hilfu'l Fudul'dur. Hilfu'l Fudul, Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önce içinde bulunduğu bir organizasyondur. Yapılan toplantılarda, Kureyş Kabilesine mensup bir grup insan, Mekke'de yapılan zulümlere izin vermemek için söz vermişlerdir²⁷⁶. Sloganları olan “Kim olursa olsun zalime karşı, kim olursa olsun mazlumdan yana!” bu kaynaktan esinlenilerek edinilmiştir. Bunun yanı sıra MAZLUMDER, Medine Vesikası ve Hz. Muhammed'in Veda Hutbesini insan haklarına bakışlarında kaynak olarak

²⁷⁴ Dernek Tüzüğü, <http://www.mazlumder.org/sayfa.asp?sayfaID=6>, Erişim Tarihi 06.06.2011.

²⁷⁵ Mazlumder İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar ile 11 Mayıs 2011'de yapılan görüşme, Vefa.

²⁷⁶ Ekrem Buğra Ekici, İslam Hukuku Tarihi, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2006, s. 15.

kullanmaktadırlar²⁷⁷. Medine Vesikası, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra, Medine'de Yahudi kabileleriyle sağlamış olduğu anlaşmadır. Bilinen ilk yazılı Anayasa olarak da geçen Medine Vesikası, Müslümanlara zarar vermemek, savaş masraflarına katılmak, Hz. Muhammed'i hakim kılmak, dini ve mali serbestliğe sahip olmak ve anlaşma bozulduğu takdirde can ve mal güvenliklerinin teminatı gibi konuları içermektedir²⁷⁸.

MAZLUMDER'in zaman içerisinde uzmanlaşması kuruluşun ilk yıllarına göre farklı bir insan hakları anlayışına doğru evrilmesine neden olmuştur. Kurulduğu ilk yıllarda Müslüman kimliği üzerinden insan hakları söylemini, zaman içerisinde uluslararası kabul gören insan hakları anlayışını ön plana çıkarmaya başlamıştır²⁷⁹.

Kurucuları, bireylerin doğuştan sahip olduğu hakların dini, etnik, kültürel, cinsiyet ve benzeri kimlik ayrımcılığına maruz kalmaksızın hiçbir güç tarafından ortadan kaldırılamayacağını savunmaktadır. Buradan yol çıkarak çifte standartsız bir insan hakları mücadelesinin önemine vurgu yapar ve insan hakları ihlallerine, tecavüzlerine ve haksız uygulamalara karşı çıktıklarını belirtirler. Ancak cinsel yönelim konusunda MAZLUMDER, eşitlikçi insan hakları anlayışını terk etmektedir. Uluslararası sözleşmelerde kabul edilen bireylerin cinsel yönelimleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmaması ilkesine aykırı olarak, eşcinselliği tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak değerlendirmektedir²⁸⁰. Bu konuda MAZLUMDER İslami değerlere göre bir yaklaşım içerisindedir. MAZLUMDER'in konuya yönelik daha sonra yaptığı açıklamalar "eşcinselleri

²⁷⁷ Mazlumder Dış İlişkiler Sorumlusu Ahmet Zeki Olaş ile 11 Mayıs 2011'de yapılan görüşme, Vefa.

²⁷⁸ Ekici, s. 16.

²⁷⁹ Plagemann, s. 383.

²⁸⁰ Radikal, Kavaf'a Sonunda Bir Destek, 23 Mart 2010, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=987194&Date=10.06.2011&CategoryID=97>, Erişim Tarihi 15. 06. 2010.

hedef göstermediği ve merhamet etme yönünde algılaması gerekliliği²⁸¹ şeklinde olmuştur fakat bu açıklama da uluslararası insan hakları standartları ve eşitlik ilkesi ile uyumlu değildir.

MAZLUMDER, hazırladığı yayınlar, raporlar ile insan hakları ihlallerini yakından takip eder. Günlük insan hakları raporları, Türkiye’de ve dünyada yaşanan insan hakları ihlallerini sergilemektedir. MAZLUMDER’in sürdürdüğü dış politika ülke dışındaki insan hakları ihlallerinin özel raporlara yansımaları sağlamaktadır.

MAZLUMDER, insan hakları sözleşmelerini ve mekanizmalarını ihlallerin onarılmasında bir araç olarak kullanmaktadırlar. İnsan haklarına bakış açılarını Türkiye coğrafyası ile sınırlandırmamalarının nedenini referans aldıkları kaynakların bütün insanlığa seslenmesine bağlamaktadırlar. Bu doğrultuda sadece Türkiye’deki insan hakları ihlallerini tespit etme amacı taşımamakta ve evrensel bir söylem ile ulaşabildikleri noktalardaki insan hakları ihlallerini açıklamaktadırlar. Her türlü hak ihlali konusunda politika üretmektedir. Ancak Derneğin dini öğeleri ön planda tutulması nedeniyle, özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki insan hakları ihlallerine öncelik verildiği gözlemlenmiştir.

b) MAZLUMDER’in Çalışma Alanları

MAZLUMDER, Avrupa ve Ortadoğu ile sürdürdüğü ilişkilerinde iki yönlü bir görev üstlenmiştir. MAZLUMDER’in sürdürdüğü çalışmalar, Avrupa’ya Türkiye ile ilgili bilgi sağlama ve Ortadoğu’daki HDK’ların sözcülüğünü yapma başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

²⁸¹ Eşcinsellik Açıklamasını Haksızca Eleştirenleri İnsafa Davet Ediyoruz!, 29 Mart 2010, http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=133, Erişim Tarihi 15. 06. 2010.

aa) Avrupa'ya Bilgi Sağlama

MAZLUMDER, Avrupa'daki HDK'lar ile etkileşim halindedir. Avrupa'dan Türkiye hakkında bilgi elde etmek üzere MAZLUMDER'e başvuran akademisyen ve HDK'ları, Türkiye'nin insan hakları durumu hakkında bilgilendirmektedir. Türkiye'nin insan hakları durumunun değerlendirilmesinde sivil toplum aktörlerinin oynayacakları rol önemlidir. Devletlerin her zaman ülkelerinde yaşanan hak ihlallerini objektif şekilde yansıtmadıkları düşünüldüğünde, yaşanan ihlallerin uluslararası kamuoyuna aktarılması görevi gerçekleştirilmiş olur. Edinilen bilgiler Türkiye hakkında hazırlanan çeşitli araştırma ve raporlara kaynak sağlamaktadır. Bilgi talep edilen konular, AB, Kürt meselesi, Alevi sorunu, azınlıklar ve din ve vicdan özgürlüğü gibi Türkiye'nin insan hakları sorununda öne çıkanlardan oluşmaktadır.

bb) Ortadoğu'daki HDK'lara Sözcülük İşlevi

MAZLUMDER'in ilişkili olduğu bir diğer bölge Ortadoğu'dur. Ortadoğu'da yaşanan insan hakları ihlallerini uluslararası gündeme taşımak isteyen çeşitli sivil toplum temsilcileri Türkiye'yi sorunlarını aktarabilecekleri en yakın demokratik ülke olarak görmektedirler. Bu süreçte MAZLUMDER de kendilerine gelen ihlal başvurularını değerlendirerek, bu bilgileri yaptıkları basın açıklamalarıyla kamuoyuna duyurma yolunu seçmektedirler.

c) Derneğin Devletle İlişkileri

MAZLUMDER, faaliyetlerini üyeleri aracılığı ile sürdüren bir dernektir. Devletlerden mali olarak destek almamaktadır. Karar alma süreçlerinde ve yaptıkları eylemlerde de bağımsız bir tutum sergilemekte ve devletten bağımsız bir tutum takınmaktadırlar. Gerekli olan yerlerde devlet ile sınırlı işbirliği kurmaktadır.

aa) Bağımsızlık Vurgusu

MAZLUMDER, devletin sahip olduğu ikili ilişkileri gözetmeden, mevcut insan hakları ihlallerini “tespit, teşhis ve teşhir” etmeyi temel görevleri olarak benimsemekte ve adaletsizlikler karşısında sessiz kalmayı da yetersiz bir insan hakları politikası olarak değerlendirmektedirler²⁸². Devletten bağımsız bir politika sürdürmeleri, onları kamu vicdanını yansıtma ve bu noktada aykırı ses söylemeyi de gerekli görmelerine dayanmaktadır. Politika üretme sürecinde MAZLUMDER, hükümet temsilcileri ve yetkilileriyle iletişime geçmemeyi tercih etmektedirler. Edindikleri bilgiler çerçevesinde raporlar sunarak ve basın açıklamaları ile eleştirilerini ortaya koymaktadırlar.

MAZLUMDER, faaliyetlerini üye aidatları ile finanse eden bir dernektir. Devletlerden mali destek almamaya özen göstermesini bağımsızlıklarına gölge düşürmemek olarak belirtmektedir²⁸³. Bu doğrultuda MAZLUMDER, çatı örgütlerin aldığı mali fondan faydalanmayı da uygun görmemektedir. Bu nedenle, İnsan Hakları Ortak Platformu kurucularından olmasına rağmen, bu çatı kuruluşun Avrupa’daki ülkelerden projeleri için destek almasını doğru bulmadığı gerekçesiyle kuruluştan ayrılmıştır. Fon sağlayan devlet, kendi dış politikası ile örtüşmediği durumlarda fonu alan HDK’ların insan hakları eleştirilerine engel olabileceği düşünülmektedir. Bu tip desteklerin insan hakları kavramını metalaştırdığı ve ticarileştirdiği gerekçesiyle, her türlü devlet ve hükümet organlarından bağımsız bir politika sürdürme amacı taşımaktadır.

²⁸² Mazlumder İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar ile 11 Mayıs 2011’de yapılan görüşme, Vefa.

²⁸³ Mazlumder İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar ile 11 Mayıs 2011’de yapılan görüşme, Vefa.

bb) Sınırlı İşbirliği

MAZLUMDER, devletten hem mali kaynak hem de politika üretimi konusunda bağımsızlık vurgusunu dile getirmekte birlikte; gerekli gördüğü konularda sınırlı işbirliğine girmektedir. Bu konular genellikle, Derneğin yeterli olamadığı ve etkili eylemi üretmediği ve devletler düzeyinde çözümlenebilecek sorunları içermektedir.

MAZLUMDER, insan hakları fikirlerinin örtüştüğü noktalarda devletler ile gerekli işbirliği yapmaktadır. Afganistan'da tutuklu bulunan Türk vatandaşları ile ilgili devlet ile yaptığı işbirliği buna örnek olarak gösterilebilir. Bagram'da uzun süre savaş esiri olarak tutulan Türk vatandaşları ile ilgili bilgi alınamaması üzerine, MAZLUMDER Dışişleri Bakanlığı ile iletişime geçerek vatandaşların durumları ile ilgili bilgi edinmeye çalışmıştır²⁸⁴.

MAZLUMDER'in, Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği yapma ihtiyacı duyduğu bir diğer olay ise Uygur Türkleri için olmuştur. Kamboçya Havaalanında olduğu bilgisi edinilen, Çin'den kaçmış olan Uygur Türklerinin Çin'e iade edileceği bilgisi MAZLUMDER'e ulaşmıştır. Çin'e götürüldükleri takdirde hayati güvenceleri riske gireceği düşünülen bu kişiler ile ilgili bilgiler, olayın ciddiyet ve aciliyeti de göz önünde tutularak, Dışişleri Bakanlığı'na iletmıştır. T.C. Dışişleri Bakanlığı, ABD Dışişleri Bakanlığını da olaydan haberdar etmiştir. Olayın diplomatik yollarla sonuç doğurmaması üzerine beş Uygur Türkü havaalanından kaçırılmıştır; ancak 17 kişinin Çin'e götürülmeleri engellenememiştir²⁸⁵. Bu olayda MAZLUMDER, yaşam hakkı gibi en temel hakkın ihlali söz konusu olduğu için devletler ile işbirliği yapma yolunu tercih etmiştir.

²⁸⁴ Mazlumder Dış İlişkiler Sorumlusu Ahmet Zeki Olaş ile 11 Mayıs 2011'de yapılan görüşme, Vefa.

²⁸⁵ Mazlumder İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar ile 11 Mayıs 2011'de yapılan görüşme, Vefa.

MAZLUMDER, edindiği bilgiler ile Dışışleri Bakanlığı için bir haber kaynağı olmakla beraber, bazı şartlarda kendileri durumu Dışışleri Bakanlığı'na ileterek yardım talep edebilirler. Bu gibi durumlar, devletlerin ikili ilişkiler ile çözümlemesinin başarılı sonuca ulaşmada daha etkili olacağının düşünöldüğü yerler olmaktadır.

Çin'den Türkiye'ye kaçmış, Doğu Türkistanlı Uygurluların Çin'e iadeleri talebi bilgisini alan MAZLUMDER²⁸⁶, Türkiye hükümet yetkilileri ile doğrudan iletişime geçmeyi tercih etmiştir. Türkiye'de uzun süre yaşamış Uygurlular Türk vatandaşlığı kazanmışlar ancak Tacikistan'da ticaret amacıyla buldukları esnada tutuklanmışlardır. Çin hükümeti bu kişilerin Çin'e iadelerini talep istemiştir. İade edildikleri takdirde idam edilerek yaşam hakkının tehlikeye düşünölen Uygurluların iadesini durdurmak için MAZLUMDER, Dışışleri Bakanlığı'nı olayla ilgili doğrudan bilgilendirmiş ve olay ikili ilişkiler aracılığıyla çözüme kavuşturulmak istenmiştir. Devlet düzeyinde yapılan teşebbüsler de Uygurluların iadesi engelleyememiştir²⁸⁷. Her zaman başarılı sonuçlar ile karşılaşılmasa da, dernek gerekli gördüğü hallerde Dışışleri Bakanlığı'nın yardımını talep etmektedir.

MAZLUMDER BM'yi "yeryüzünün temel zulüm kuvvetlerinin insan hakları ile şaşalandırılmış bir kaftanı²⁸⁸" olarak değerlendirmektedir. Buna rağmen, uluslararası alanda özellikle çatışmaların yaşandığı bölgelerde uluslararası örgütler ile paralel bir insan hakları yaklaşımı içindeyse ortak faaliyetlerde bulunmaktadır. Bosna ve Kosova'da, BM ve NATO ile çatışmaları durdurmak ve ihlallere son vermek gibi benzer bir amaç içinde oldukları için ortaklaşmaktan çekinmedikleri ifade edilmektedir.

²⁸⁶Türkiye Vatandaşları Çin'in İnsafına terk edilemez, 22 Ocak 2011, http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=194, Erişim Tarihi 14.06. 2011.

²⁸⁷ Mazlumder Dış İlişkiler Sorumlusu Ahmet Zeki Olaş ile 11 Mayıs 2011'de yapılan görüşme, Vefa.

²⁸⁸ Mazlumder İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar ile 11 Mayıs 2011'de yapılan görüşme, Vefa.

cc) Dışışleri Bakanlığı İçin İhlallere İlişkin Bilgi Kaynağı

MAZLUMDER insan hakları alanında yurtdışındaki ilişkileri olan bir örgüttür. Bu nedenle, yurtdışında olan ve Dernek'e rapor olarak aktarılan insan hakları ihlalleri karşısında gerekli açıklamalar ve raporlar ile tutumunu dile getirmektedir. Bu durum Dışışleri Bakanlığı için de haber özelliği taşıyabilecek bilgileri edinmesini sağlamaktadır.

HDK'ların yerel örgütler çapında iletişim kurmaları ve ülkelerindeki ihlallerden yabancı ülke HDK'larını haberdar etmeleri, ihlallerin uluslararası arenada tartışılmasını sağlamaktadır. Dışışleri Bakanlığı'nın aktif olarak harekete geçtiği örneklerden biri Pakistan'daki Türk vatandaşları için olmuştur. Pakistan'da farklı nedenlerle ve bir kısmı da sebepsiz olarak gözaltına alınan Türk vatandaşlarının durumu ile ilgili MAZLUMDER'in hazırladığı rapor kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu açıklamayı izleyen hafta tutuklu bulunan vatandaşlardan bir kısmı Türkiye'ye dönmüřtür²⁸⁹.

) Dış Politikaya Bakış

MAZLUMDER, dış politikada aktif bir dernektir. İnsan haklarına bakış açıları, kendilerini Türkiye coğrafyasının ötesinde insanlığa karşı sorumlu hissetmelerine neden olmakta ve dış politika ile ilgilenmelerini sağlamaktadır. Bu süreçte, devletin politikaları ile ters düştükleri ve paralellikler kurduklar olaylar olmaktadır. MAZLUMDER İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar, olayları önemsediklerini ve önceliklerinin vakalara göre Őekillendiđini belirtmektedirler²⁹⁰.

²⁸⁹ Mazlumder Dış İlişkiler Sorumlusu Ahmet Zeki Olaş ile 11 Mayıs 2011'de yapılan görüşme, Vefa.

²⁹⁰ Mazlumder İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar ile 11 Mayıs 2011'de yapılan görüşme, Vefa.

MAZLUMDER, 2003 yılından itibaren her sene Dünya İnsan Hakları Raporları hazırlamaktadır. Son olarak 2009 İnsan Hakları Raporu yayınlanmış ve Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika kıtalarındaki 38 ülkenin insan hakları ihlalleri raporda yer almıştır²⁹¹. Raporlara ek olarak, yaptıkları basın açıklamaları ve hazırladıkları raporlar aracılığıyla, gündemdeki konular ile ilgili veya uzun süreli ihlaller hakkında görüş ve önerilerini ortaya koymaktadırlar.

MAZLUMDER'in ilgilendiği bölgeler, Ortadoğu ve Asya olarak yoğunlaşmakla beraber; Avrupa ve ABD'de yaşanan insan hakları ihlallerini de gündemlerine taşımaktadırlar. İzleyen bölümde MAZLUMDER'in sürdürdüğü dış politika çalışmaları savaş dönemleri, olağan dönemler, AB'ye yönelik eleştiriler olarak sınıflandırılarak açıklanacaktır.

aa) Savaş Dönemi Politikaları

MAZLUMDER'in dış politikaya olan ilgisi 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin İkiz Kulelerine yapılan saldırı sonucunda yoğunlaşmaya başlamıştır. Her türlü şiddet eylemini kınayan ve şiddetin kabul edilemeyeceğini belirten MAZLUMDER öncelikle saldırıyı kınamış ve dönemin ABD Başkanı George W. Bush'a mektup göndererek şiddetin hiçbir şekilde meşrulaştırılmayacağını ifade etmiştir²⁹². Saldırı sonrasında, güvenlik gerekçesiyle ABD'de alınan önlemler ve çeşitli grupların terörist olarak listelenmesi de MAZLUMDER'in eleştiri alanları içine girmiştir ve yapılan uygulamaların insan hakları ile bağdaşmadığı ve insan hak ve özgürlükleri geleceği için tehdit oluşturduğu açıklamasını yapmıştır.²⁹³

²⁹¹ 2009 Dünya İnsan Hakları Raporu- World Human Rights Report, 22 Haziran 2010, <http://www.mazlumderistanbul.org/pdfs/2009-d%C3%BCnya-insan-haklar%C4%B1-raporu.pdf>, Erişim Tarihi 15. 06. 2011.

²⁹² ABD'ye Terör Hk Gönderilen Mektup, 12 Eylül 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=425, Erişim Tarihi 05.06.2011.

²⁹³ ABD'DE, 08 Eylül 2001, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=422, Erişim Tarihi 05.06.2011.

MAZLUMDER, Afganistan ve Irak işgallerine yönelik eleştirilerini sürekli olarak gündemde tutmuştur. Türkiye'nin Irak savaşında alacağı konuma yönelik açıklamaları ve savaş karşıtı tutumuyla Türkiye'nin dış politikasına yönelik açıklamalar yapmıştır. Türkiye'deki Tezkere tartışmalarının sürdüğü bir ortamda MAZLUMDER Irak'a yönelik işgalin bir parçası olmaktan kaçınılması ve savaşın durdurulmasına yönelik çaba sarf edilmesi vurgusunu yapmıştır. ABD'nin Irak'ta bulunduğu süreçte, Irak'a yönelik operasyonlarında kullanılmak üzere ABD kuvvetlerine açılmak istenen İncirlik Üssü'nün açılmaması için Küresel Barış ve Adalet Koalisyonu gibi savaş karşıtı koalisyonlar ile beraber hareket etmiştir²⁹⁴.

MAZLUMDER, İsrail- Filistin sorununu yakından takip etmektedir. İsrail'in Filistin'e yönelik saldırıları ile ilgili kamuoyunu bilgilendirmektedir. MAZLUMDER'in, Filistin ile ilgili yaptığı iki çalışma dikkat çekicidir. Bunlardan bir tanesi, MAZLUMDER'in İsraili yetkililer hakkında yapmış olduğu suç duyurusudur. 27 Aralık 2008'de İsrail'in Gazze Şeridine yönelik saldırısı üzerine, MAZLUMDER, Adalet Bakanlığı'na İsraili yetkililerin "insanlığa karşı suç" ve "soykırım" kapsamında yargılanmasını talep eden bir suç duyurusunda bulunmuştur. Adalet Bakanlığı'nın, İsrail yetkilileri hakkında soruşturma izni vermemesi ve Başsavcılık'ın "kovuşturma yapılmasına yer olmadığına" karar vermesi üzerine dosya işleminden kaldırılmıştır²⁹⁵. MAZLUMDER'in Filistin sorununu ilgilendiren ikinci çalışma 2011'de yayınlanan "Filistinli Siyasi Tutsaklar Raporu"²⁹⁶dur. Siyasi Tutsaklar Raporu İsrail'de tutuklu bulunan Filistinli tutukluların yaşam koşullarını, hapisanedeki insan hakları ihlallerini, bir tutuklu eşinin mektubunu ve uluslararası hukuka göre olayların değerlendirmesini içermektedir.

²⁹⁴"İncirlik Kapatılsın" Kampanyası Faaliyet Raporu, http://www.kureselbarisveadalet.org/index.php?option=com_content&task=view&id=502&Itemid=76&month=1&year=2011, Erişim Tarihi 05.06.2011.

²⁹⁵ Hükümete İsrail Tepkisi, 07.05.2009, <http://www.haberkalesi.com/?mxz=haber&hid=1044>, Erişim Tarihi 05.06.2011.

²⁹⁶MAZLUMDER, Filistinli Siyasi Tutsaklar Raporu, Ankara, 2011, http://www.mazlumder.org/dosyalar/filistinli_siyasi_tutsaklar_RAPORU.pdf., Erişim Tarihi 05.06.2011.

bb) Olağan Dönem Politikaları

MAZLUMDER'in yurtdışındaki insan hakları ihlallerine yönelik ilgisi sadece savaş ve çatışma zamanlarını kapsamamaktadır. Olağan zamanlarda da yaşanan insan hakları ihlallerine yönelik araştırmalar yapmakta ve bunları kamuoyu ile çeşitli araçlar vasıtasıyla paylaşmaktadır.

Yaşanan insan hakları ihlallerini, ihlalcı ülkenin vatandaşları ve HDK'ları aracılığı öğrenen MAZLUMDER, bu ülkelerde alan araştırmaları yaparak veya kendilerine gelen raporları değerlendirerek kamuoyu ile paylaşılmaktadır. MAZLUMDER'in Bangladeş'te yaşanan insan hakları ihlallerinden haberdar olması ve ülke ile ilgili rapor hazırlaması MAZLUMDER'in Bangladeş raporu bu şartlar altında hazırlanmıştır.

Bangladeş'ten gelen heyetler ve avukatlar aracılığıyla Bangladeş'te yaşanan insan hakları ihlalleri ile ilgili raporlar elde eden MAZLUMDER, ilk olarak basın açıklaması yaparak konuyla ilgili kamuoyunu bilgilendirmiştir²⁹⁷. Yapılan basın açıklaması aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiş ve Dışişleri Bakanlığı konuyu Dakka'daki Türkiye Büyükelçiliği'ne iletmiştir. Bölgede yapılan araştırmalar sonucunda, "2010 Bangladeş İnsan Hakları Raporu"²⁹⁸ yayınlanmıştır. Raporda, Bangladeş'te yaşanan siyasi liderlere yönelik tutuklamalar, düşünce özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar, mülteci sorunu, faili meçhul cinayetler, işkence ve gözaltında ölümler gibi insan hakları ihlallerine yer verilmiştir. MAZLUMDER, insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesine yönelik çeşitli öneriler sunmaktadır. MAZLUMDER Dış İlişkiler Sorumlusu Ahmet Zeki Olaş, raporun daha sonra AKP Hükümetinin Bangladeş ziyaretinde ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün BM toplantısında konuşulduğunu ve insan

²⁹⁷ Bangladeş'te Cemaat-i İslami'ye Yönelik Savaş Suçları Yargılamaları, 07 Ekim 2010, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=8890, Erişim Tarihi 14.06.11

²⁹⁸ 2010 Bangladeş İnsan Hakları Raporu için bkz, 07 Ocak 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9517, Erişim Tarihi 14.06.11

hakları ihlallerinin durdurulmasının talep edildiği belirtmiştir.²⁹⁹ MAZLUMDER'in Bangladeş'te yaşanan ihlalleri Türkiye'de duyurması ve yayınladıkları raporlar ile belgelendirmesi Türk Dış Politikasında da doğrudan bir etki oluşturmuştur.

MAZLUMDER'in Suriye ile ilgili çalışmaları, 2010 yılında Hama Katliamının 28. yıldönümünde yayınladığı "Suriye İnsan Hakları Raporu"³⁰⁰ ile başlamıştır. Rapor, Hama'da yaşanan olayları özetlemekte ve bu olaylar sonrasında Suriye'deki hukuk sisteminin Suriye vatandaşlarına olumsuz etkileri açıklanmaktadır. Raporun ekinde, Hama katliamı ve sonrasında kaybolmuş olan kişilerin listesi verilmiştir. Keyfi tutuklamalar, gözaltında yaşanan işkence vakaları ve kayıplar gibi Suriye'de yaşanan insan hakları ihlalleri ve mülteci sorunlarına raporda yer verilmektedir. Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin kuruluşu ve Hafız Esad döneminde Cemiyet'e mensup olan kişilerin idamını öngören yasanın kabul edilmesi, muhalifleri bastırmak için uygulanan yöntemler raporda yer almaktadır. Bunların yanı sıra rapor, Suriyeli Kürtlerin vatandaşlık hakkı kazanamaması ve pek çok ayrımcı politikalara maruz bırakılmaları konularını da ele almaktadır.

MAZLUMDER'in Suriye'deki insan hakları ihlallerine olan ilgisi 2010 Kasım ayında yapmış oldukları basın açıklamalarıyla devam etmiştir. Bu tarihten itibaren de hızla artarak Suriye'de yaşanan ihlaller, rejime yönelik muhalif hareketlere açıklamalarında yer verilmiştir. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'a açık mektup gönderilerek, vatandaşlarına yönelik insan hakları ihlalleri ile dolu uygulamaları eleştirilmiştir³⁰¹. Ortadoğu'da başlayan rejim muhalifi hareketlerin, Suriye'de reformların yapılmaması durumunda Suriye'ye de sıçrayacağı ve Esad'ın bu

²⁹⁹ Mazlumder Dış İlişkiler Sorumlusu Ahmet Zeki Olaş ile 11 Mayıs 2011'de yapılan görüşme, Vefa.

³⁰⁰2010 Suriye İnsan Hakları İhlalleri Değerlendirme Raporu, http://www.mazlumderistanbul.org/pdfs/suriye_insan_haklari_raporu.pdf, Erişim Tarihi 14.06.11.

³⁰¹Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'a AÇIK MEKTUP!, 02 Şubat 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9257, Erişim Tarihi 14.06.11

duruma yönelik olarak reform hareketlerini başlatması gerektiği sıkça vurgulanmıştır.

MAZLUMDER'in Suriye muhalif hareketinden Müslüman Kardeşler ile yaptığı toplantı önem taşımaktadır. Suriye'de yakalandıkları takdirde idam edilmeleri öngörülen Kanunun hala yürürlükte olduğu bir süreçte, MAZLUMDER'in muhaliflere destek vermesi dikkat edilmesi gereken bir gelişmedir. Bu durum, Suriye yönetimine karşı muhalif bir sesin Türkiye'deki bir HDK tarafından aktarılmasını sağlamıştır. Yerel HDK'ların baskı rejimi altında oldukları durumlarda birbirlerinin taleplerini uluslararası kamuoyu ile paylaşmalarını sağlamak açısından örnek olarak gösterilebilir. Bu süreç, Türkiye devletinin konuya dahil olmadığı bir düzlemde gerçekleşmiştir. Suriye ve Türkiye ilişkileri açısından durum değerlendirildiğinde, Türkiye'nin komşuluk ve ikili ilişkilerini gözeterik iki ülke sivil toplumu arasındaki ilişkileri olumsuz engelleyecek müdahaleler beklenebilir ancak böyle bir durum yaşanmamıştır. Devlet, sivil toplumun çalışmalarına karışmadığını açıklamıştır. Uluslararası sivil toplum ağının ve hareketlerinin güçlenmesi çatışma ve otoriter rejim karşıtı hareketlerin oluştuğu dönemlerde, muhaliflerin seslerini uluslararası arenada duyurabilmesi açısından önem taşımaktadır. MAZLUMDER, Suriye'ye yönelik çalışmalarıyla Suriye'deki ihlallerin ve muhalif seslerin gündeme taşınmasını sağlamıştır.

Ortadoğu'da başlayan ve Suriye'ye de sıçrayan rejim karşıtı hareketler MAZLUMDER'in açıklamalarında yer almıştır. Reform çağrısında bulunan muhalif gruplara Suriye hükümetinin sert müdahalesi, sivillerin hayatını kaybetmesine neden olan çatışmaların yaşanması ve şiddetin tırmanması üzerine MAZLUMDER, Suriye'nin halkına uyguladığı insan hakları ihlallerinden vazgeçmesini sıkça yenilemiştir. Bununla beraber Türkiye'nin de yaşanan ihlalleri görmezden gelemeyeceği yönünde açıklamalar yapılmıştır³⁰².

³⁰²MAZLUMDER'den Suriye Elçiliği Önünde Meşaleli Eylem, 26 Mart 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9454, Erişim Tarihi 14.06.11

Suriye’de yaşanan gerginlik ve çatışma devam ettikçe MAZLUMDER de açıklamalarını sürdürmüş ve yaptıkları eylemlerle Türk ve Dünya kamuoyunu harekete geçirmeye çalışmıştır. Türkiye’deki Suriye Büyükelçiliği’ne Mektup göndererek Suriye halkının haklı reform talebine kulak verilmesi çağrısı yapmıştır³⁰³. Suriye İhvan- ı Müslim Teşkilatı yetkilileri ile Türkiye’de yapılan görüşmelerde, Suriye’deki durum değerlendirilmiş³⁰⁴ ve katıldıkları basın toplantısında açıklamalar yaparak hem Suriye’deki durumu aktarmışlar hem de gerekli reformlardan bahsetmişlerdir³⁰⁵. MAZLUMDER’in Suriye’ye yönelik eleştirileri 2011 Nisan ayı boyunca devam etmiştir.

Türkiye’nin de sürecin önemli bir parçası haline gelmesi, Suriye’den kaçan ve Türkiye topraklarına sığınmak isteyen Suriyelilerin Türkiye sınırlarına gelmesi ile olmuştur. MAZLUMDER’in bu tarihten itibaren açıklamalarında, Türkiye hükümetine sınırlarını Suriyelilere kapamamasına yönelik çağrılarının da yer almaya başladığı gözlemlenmiştir³⁰⁶. Suriye’den kaçan göçmenlerin durumlarını aktaran bir rapor³⁰⁷ hazırlayarak olayların tanıkları ile görüşmeleri ve Suriye halkının korkularını paylaşmışlardır. MAZLUMDER, Esad yönetimine yönelik eleştirilerini sürdürmektedir³⁰⁸.

MAZLUMDER’in, Doğu Türkistan’da yaşanan insan hakları ihlallerinin yer aldığı “2010 Doğu Türkistan İnsan Hakları Raporu”nda Çin Halk Cumhuriyeti yetkililerine, Uygurlulara, Türkiye Cumhuriyeti yetkililerine ve uluslararası

³⁰³MAZLUMDER'den Suriye Büyükelçiliğine Mektup, 29 Mart 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9463, Erişim Tarihi 14.06.11

³⁰⁴Suriye İhvan-ı Müslimin Teşkilatından MAZLUMDER’e Ziyaret, 30 Mart 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9470, Erişim Tarihi 14.06.2011.

³⁰⁵Müslüman Kardeşler: Esad’ın Reform Vaadi Gerçekçi Değil, 01 Nisan 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9486, Erişim Tarihi 14.06.11.

³⁰⁶Türkiye Suriye’lilere Sınırlarını Kapamamalı, 25 Mayıs 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9690, Erişim Tarihi 14.06.11.

³⁰⁷Suriyeli Göçmenlerle İlgili İlk Gözlem Raporu, 11 Haziran 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9639, Erişim Tarihi 14.06.11.

³⁰⁸MAZLUMDER’den Suriye Elçiliği Önünde Esad Rejimine Protesto, 10 Haziran 2011, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=9742, Erişim Tarihi 14.06.11.

topluma yönelik çağrılar yer almaktadır. MAZLUMDER, “2011 Azerbaycan Raporu³⁰⁹”nda haksız tutuklama ve keyfi gözaltılar, din ve vicdan özgürlüğüne yönelik ihlaller, basın özgürlüğüne yönelik müdahaleler ve siyasi yasaklar yer almaktadır. Raporun sonuç kısmında, AİHM’nin Azerbaycan aleyhinde verdiği kararlara da referans vererek gerekli iyileştirmelerin yapılmasını önermektedir.

cc) Avrupa Birliği Ülkeleri

MAZLUMDER, Avrupa ülkelerinde yaşanan insan hakları ihlallerini gündemine taşımakta ve rapor ve basın açıklamalarında yer vermektedir. MAZLUMDER 2003 yılında, Fransa’da ilk ve orta dereceli devlet okullarında başörtüsü, kippa, Haç gibi dini semboller takmalarının laik değerleri zayıflatacağı ve dini gruplar arasında ayrımcılığı körükleyeceği gerekçesiyle yasaklanması üzerine basın açıklaması yapmıştır. Yapılan açıklamada, uygulamanın din ve vicdan özgürlüğünü engellediği ve amacının yasakları meşru gösteremeyeceği üzerinde durulmuştur. Bu tip uygulamaların ırkçılığı arttıracacağı belirtilmektedir.³¹⁰

2009 yılında Hollanda hakkında yapılan basın açıklamasının konusunu yine din ve inanç özgürlüğü oluşturmaktadır. Hollanda Özgürlük Partisi (PVV) Başkanı Geert Wilders’in “Kim Hollanda’da başörtüsü ile dolaşmak istiyorsa önce resmi müsaade almalı ve yılda 1000 Euro vergi ödemelidir. Böylece nihayet İslam’dan bir kazancımız olur. Başörtülülerden artık bıktık usandık.” şeklindeki açıklaması ırkçılık ve yabancı düşmanlığı olarak değerlendirmiştir. Aynı açıklamada Almanya³¹¹ ve Hollanda’da yabancılara yönelik ırkçı açıklamalar da yer

³⁰⁹Azerbaycan İnsan Hakları Raporu 2011, <http://www.mazlumderistanbul.org/pdfs/azerbaycan-raporu-2011.pdf>, Erişim Tarihi 14.06.11.

³¹⁰Fransa’da İnanç Özgürlüğünü Kısıtlama Girişimlerine İlişkin Kaygılar, 19 Aralık 2003, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=489, Erişim Tarihi 15. 06. 2011.

³¹¹İrkçılık Dalgası, Avrupa’da Can Alarak Yayılmaya Devam Ediyor, 20 Ağustos 2009, http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=89, Erişim Tarihi 15. 06. 2011.

kınanarak, ırkçı söylemlerden kaçınılması gerektiğini ve bu tür söylemlerin takipçisi oldukları açıklanmıştır³¹².

MAZLUMDER, Fransa'nın Romanlara yönelik sınırdışı etme politikaları eleştirilmiş ve Fransa'yı ırkçılık ve ayrımcılık yapmak ile suçlamıştır³¹³. Açıklamalarında, Fransa hapishanesinde işkence yapıldığı iddiasına da yer verilmiştir. Venezüellalı bir vatandaşın Fransa'da işkence gördüğü yönündeki açıklamaları üzerine, konu ile ilgili olarak Fransız Büyükelçiliği'ne bir mektup yazılmış ve kamuoyu durumdan haberdar edilmiştir³¹⁴. MAZLUMDER'in yaptığı açıklamalar arasında Avrupa'da yaşayan Türklere yönelik ihlaller de yer almaktadır. Son olarak Yunanistan'ın Batı Trakya'daki Türk okullarını kapatma kararının uluslararası ve ikili anlaşmalara uygun olmadığı yönünde açıklamalar yaparak, Yunan hükümetin ihlal edilen hakları iyileştirilmesine yönelik gerekenleri yapması gerektiği belirtilmiştir³¹⁵.

2009 Dünya İnsan Hakları Raporunda, Avrupa ülkelerinde yaşanan yabancı düşmanlığı, ırkçılık, azınlık sorunları, İslam düşmanlığı ve göçmen ve mülteci sorunları ağırlık taşımaktadır³¹⁶.

³¹²Avrupa'da Anti- İslamist, İrkçı, Yabancı Düşmanı Söylem ve Eylemler Endişe Vericidir!..., 28 Ekim 2009, http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp?haberID=7427, Erişim Tarihi 15. 06.2011.

³¹³Fransa, İrkçı ve Ayrımcı Uygulamalara Son Vermelidir!, 31 Ağustos 2010, http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=173, Erişim Tarihi 15. 06.2011.

³¹⁴Çakal Carlos'a Fransa'da İşkence İddiaları!, 8 Şubat 2011, http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=203, Erişim Tarihi 15. 06.2011.

³¹⁵MAZLUMDER'den Yunan Hükümetine Tepki, 20 Nisan 2011, http://www.mazlumderistanbul.org/default.asp?sayfa=aciklama_detay&aciklama=224, Erişim Tarihi 15. 06.2011.

³¹⁶2009 Dünya İnsan Hakları Raporu- World Human Rights Report, 22 Haziran 2010, <http://www.mazlumderistanbul.org/pdfs/2009-d%C3%BCnya-insan-haklar%C4%B1-raporu.pdf>, Erişim Tarihi 15. 06. 2011.

2. İnsan Hakları Derneği

İnsan Hakları Derneği, 1986 yılında kurulmuştur. Derneğin amacı, insan hak ve özgürlükleri konusunda çalışmalar yapmaktır. Derneğin ilkeleri arasında her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek, adil yargılanma ve savunma hakkını savunmak, savaş karşıtlığı ve barış hakkını savunmak, devlet, hükümet ve siyasi partilerden bağımsız olmak, işkence ve ölüm cezası karşıtlığı, düşünce, inanç ve örgütlenme özgürlüğünü savunmak yer almaktadır. Bunların yanında ezilenlerin hakkını, ulusların kendi kaderini tayin hakkını ve insancıl hukuku savunan gönüllü bir insan hakları kuruluşu olarak tanımlanmaktadır³¹⁷.

Derneğin yapmayı planladığı işler arasında ulusal ve uluslararası kurumlarla işbirliği yapmak da yer alır. İHD hazırladığı pek çok farklı belge ile insan hakları ihlalleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Bunların başında basın açıklamaları gelmektedir. 1994 yılından itibaren her sene yayınladığı Türkiye'deki insan hakları ihlallerini ortaya koyan "İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu"³¹⁸, 1997 yılından itibaren çeşitli aralıklarla yayınladığı "İnsan Hakları İhlalleri Raporu"³¹⁹ ve 1998'den itibaren Türkiye'deki çeşitli hak ihlallerine yönelik hazırladığı "Özel Raporlar"³²⁰ ile insan hakları ihlallerini ortaya koymaktadır.

³¹⁷İnsan Hakları Derneği Tüzüğü, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=68, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³¹⁸1994-2010 İnsan Hakları İhlalleri Bilançoları için bkz. http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=185&Itemid=99, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³¹⁹1997-2010 İnsan Hakları Raporları için bkz. http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=222&Itemid=103, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³²⁰1998-2011 Özel Raporlar için bkz. http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=34&Itemid=90, Erişim Tarihi 13.06.2011.

a) Dış Politikaya Bakış

İHD'nin dış politikada sürdürdüğü eylemleri barış politikası, Türk dış politikası alanları ve Avrupa ülkeleri politikası olarak ayırmak mümkündür. İHD'nin sürdürdüğü politikaların kategorizasyonu; Derneğin 2007 sonrası dış politikaya yönelik açıklama yapılmamış olması nedeniyle, 1990–2007 yılları arasında yaptığı Genel Merkez Açıklamaları ve İstanbul Şube Başkanı Abdülbaki Boğa ile yapılan görüşme notlarına dayanarak yapılmıştır.

aa) Barış Politikası

1990'lı yıllarda Balkanlar ve Ortadoğu'daki çatışma ve şiddet ortamı İHD'nin gündeminde yer almış, bunlara yönelik açıklamalar yapılmıştır. İHD'nin dış politikaya ilgisi Körfez Krizi ile başlamış ve Türkiye'nin barış politikası gütmemesini ve bölgede gerilim ve düşmanlığın beslenmemesi için gerekenleri yapması gerekliliğini vurgulamıştır³²¹.

1998 yılında, ABD ve İngiltere'nin Irak'a yönelik askeri operasyonlarını kınayan bir açıklama yapan İHD; uluslararası hukuka aykırı olduğunu düşündüğü bu operasyonların durdurulması gerektiğini belirterek BM kararlarının göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir³²². ABD ve İngiltere'nin Irak'a yönelik operasyonları nedeniyle BM'ye çağrıda bulunarak savaşın durdurulması ve barışın inşa edilmesi yönünde adım atılması gerekliliğini ortaya koymuşlardır³²³. İHD, barışa yönelik çağrılarını basın açıklamalarında yenilemiştir.

³²¹Körfez Krizi ve Savaş Olasılığı Üzerine, 12 Ağustos 1990, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=207:-kz-krizini-ve-savaas&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³²² Derneğimiz, ABD ve İngiltere'nin Ortaklaşa Sürdürdüğü Saldırıları Bir An Önce Durdurma Çağrısını Yinelemektedir, 18 Aralık 1998, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1412:dernegimiz-abd-ve-ingilterenin-ortaklasa-surdurdugu-saldirilari-bir-an-once-durdurma-cagrisini-yinelemektedir&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³²³Birleşmiş Milletler'e Çağrı, 09 Nisan 2003, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=534:birle-milletlere-r&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

İsrail-Filistin sorununa yönelik olarak İHD, İsrail'in Filistin topraklarından çekilmesi gerektiğini ve barışın tesis edilmesi yönünde gerekli adımların atılmasını savunmaktadır. Filistin'e özgürlüğünün verilmesi ve Filistin halkı ile dayanışmanın sağlanmasına yönelik temenni ve şiddet olaylarını kınayan açıklamalar yapmışlardır.

Nahçıvan³²⁴ ve Bosna-Hersek'te yaşanan çatışmaların ve insan hakları ihlallerinin durdurulmasına yönelik İHD, Türkiye'deki diğer insan hakları örgütlerine çağrıda bulunmuştur³²⁵. Sivil halka yönelik şiddet ve saldırıların devam etmesi üzerine, uluslararası insan hakları mekanizmalarını harekete geçirmeye çalışmış ve Bosna Hersek'te sivil halka yönelik saldırılara dikkat çekerek, bu konuda BM ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'na başvuru yapılacağı belirtilmiştir. Konuyla ilgili, Cenevre'de düzenlenecek Uluslararası İnsan Hakları Konferansı'nda karar alınması için harekete geçecekleri belirtilmiştir³²⁶.

İHD, Ortadoğu'daki çatışma ve rejim karşıtı hareketleri bastırılmak için kullanılan şiddeti eleştiren açıklamalar yaptığını belirtmektedir; ancak bu bölgelerdeki insan hakları dernekleri ile iletişim kurmamayı tercih etmektedir. Bunun en önemli nedeni, Suriye'deki insan hakları örgütlerinin gizli olması ve güvenlik gerekçesi ile bu tip ilişkiler kurmayı tercih etmemeleridir³²⁷.

³²⁴Karabağ'da Yaşanan Katliama İlişkin Basın Açıklaması, 07 Mart 1992, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1262:karabagda-yasanan-katliama-iliskin-basin-aciklamasi&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³²⁵ Nahçıvan ve Bosna-Hersek'te İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Silah ve Şiddet Yoluyla En Ağır Biçimde İhlal Edilmektedir, 21 Mayıs 1992, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1494:nahcivan-ve-bosna-hersekte-insan-haklari-ve-temel-ozgurlukler-silah-ve-siddet-yoluyla-en-agir-bicimde-ihlal-edilmektedir&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³²⁶Saraybosna Katliamı, 07 Şubat 1994, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1669:saraybosna-katliami&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³²⁷ İHD İstanbul Şube Başkanı Abdülbaki Boğa ile 14 Haziran 2011'de yapılan görüşme, Beyoğlu.

bb) Türk Dış Politikasının Alanları

İHD, Türkiye'nin komşu ülkelerde ve bulunduğu bölgede barışa yönelik bir politika yürütmesi gerektiğini savunmuştur. Bununla birlikte iç mesele olan; ancak göç ve askeri operasyonlar gibi faktörlerle dış politika alanına da giren Kürt sorunu ve Kuzey Irak operasyonları 90'lı yıllarda İHD'nin ilgilendiği alanlardan olmuştur. Bu dönem, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde çatışmaların en şiddetli olduğu ve bu sorunların Irak ile olan ilişkileri de etkilediği yıllardır. Kuzey Irak hakkında ilk açıklama 1994 yılında yapılmış ve Türkiye'den Kuzey Irak'a göç dalgası vurgulanarak, yerel ve uluslararası HDK'lara Kuzey Irak'a gidecek bir Heyet oluşturma çağrısı yapılmıştır³²⁸. Daha sonra yapılan açıklamalarda Türkiye'nin Kuzey Irak operasyonlarının uluslararası hukuka aykırı olduğu belirtilmiş ve barışçıl bir çözümün gerekliliği vurgulanmıştır³²⁹.

Avrupa Konseyi'nin, Türkiye'nin hapisanelerdeki politikalarını desteklemesini insan haklarının korunması için bölgesel işbirliği amacıyla çeliştirdiğini belirten bir açıklama yaparak; durumu kaygı ile karşılamıştır³³⁰.

İHD, Türk dış politikasının en temel konularından olan AB ve Kıbrıs'a yönelik açıklama yapmıştır. İnsan haklarının geliştirilmesi AB'ye üyelik ile bağdaştırılmaması ve insan haklarının geliştirilmesini bu şarttan bağımsız olarak değerlendirilmesi görüşünü savunmuştur³³¹. Kıbrıs konusunda ise, Kıbrıs halkının

³²⁸Kuzey Irak'a Heyet Gidiyor, 31 Mayıs 1994, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1725:kuzey-iraka-heyet-gidiyor&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³²⁹Kuzey Irak'a Yönelik Askeri Harekattan Vazgeçilmelidir, 07 Eylül 1996, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=756:kuzey-irak-a-yel-askerharekattan-vazgelmel&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³³⁰A. K. P.A. Başkanı Lord Johnston'a Açık Mektup, 31 Aralık 1999, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=685:a-k-pa-baani-lord-johnstona-ak-mektup&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³³¹AB Türkiye İlişkileri Konusunda İHD'nin Tutumu, 20 Temmuz 2002, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=602:ab-tye-ieri-konusunda-dnin-tutumu&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

iradesinin dikkate alınarak barışın sağlanması ve Kıbrıs'ta sorunların çözümü için Annan Planının tartışılabilirliği görüşü ortaya konulmuştur³³².

İHD, Türkiye'nin insan hakları sözleşmeleri ile bağlayıcılık kazanması yönünde adımlar atmıştır. 2007 yılında İHD, Türkiye'nin BM Engelli Hakları Sözleşmesi'ni onaylamasına yönelik yaptıkları çağrıda engellilerin uğradıkları ayrımcılığın ortadan kaldırılması için bu adımın atılması gerektiği belirtilmiştir³³³. 2011 yılında İHD, Avrupa ve BM Kayıplar Sözleşmesi'nin imzalanmasını talep etmiştir. İHD ile devletin birebir iletişim kurduğu istisna durumlardan biri olan gözaltında kayıpların ele alındığı bir görüşmede; İHD uluslararası sözleşmelerin Türkiye'deki kayıplar sorununun çözümünde önemli görmektedir³³⁴.

cc) Avrupa Ülkeleri Politikası

İHD, Avrupa'da yaşanan insan hakları ihlallerini takip etmiş ve 90'lardan başlayarak ihlalleri kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu ihlallerin çoğunu, Avrupa'da yaşayan Türkiye vatandaşları veya Türk azınlıklara yönelik ihlallerin içerdiği görülmektedir.

Yunanistan'ın İskeçe Müftüsü hakkında mahkumiyet kararı alması üzerine İHD basın açıklaması yapmış ve din ve vicdan özgürlüğü ile azınlık haklarının ihlal edildiği belirtilmiştir³³⁵. Danimarka'da ve İsviçre'de işkence³³⁶ ve polisin aşırı güç

³³²Kıbrıs'ta Barış Engellenemez, 25 Aralık 2002, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=565:ksta-barngeellenemez&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³³³Türkiye, BM Engelli Hakları Sözleşmesini Derhal Onaylamalıdır, 07 Nisan 2007, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=78:tke-bm-engellhaklari-sleesderhal-onaylamalidir&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³³⁴ İHD İstanbul Şube Başkanı Abdülbaki Boğa ile 14 Haziran 2011'de yapılan görüşme, Beyoğlu.

³³⁵ İskeçe Müftüsü Mehmet Emin Aga'nın Mahkumiyetine İlişkin Basın Açıklaması, 26 Ocak 1995, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1248:iskece-muftusu-mehmet-emin-aganin-mahkumiyetine-iliskin-basin-aciklamasi&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³³⁶Danimarka Büyükelçiliği'ne, 29 Ocak 1998, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1362:sablon-sube-basin-

kullanması ile Türk vatandaşlarının ölmesi üzerine yabancı düşmanlığını kınayan bir açıklama yapılmıştır. Almanya’da sınır dışı edilmeleri gündeme gelen Kürt mülteciler hakkında yapılan açıklama siyasi mültecilerin iade edilemeyeceği, söz konusu durumun 1951 tarihli Sığınanların Statüsü Hakkındaki Cenevre Sözleşmesine aykırılık teşkil edeceği görüşündedir³³⁷.

b) Değişen Dış Politika Anlayışı

İHD’nin yapmış olduğu basın açıklamaları incelendiğinde, 2006 yılından itibaren yurtdışında yaşanan insan hakları ihlallerine yönelik açıklamalarının azaldığı dikkat çekmektedir. Derneğin, 2008 yılından itibaren dış politikaya yönelik tek başına yayınladığı bir açıklama internet sitesinde yer almamakta; yapılan açıklamaların dahil olduğu koalisyonlar veya diğer insan hakları örgütleri ile birlikte yapıldığı görülmektedir.

İstanbul Şube Başkanı Sayın Abdülbaki Boğa “dış politikaya yönelik ilgisinin devam ettiği fakat yaptıkları bütün açıklamaları internet sitesine koymadıkları” yönünde bir açıklama yapmış olsa da; “dış politikada çözüm alamadıkları alanlardan uzaklaştıklarını ve çözüme ulaşabildikleri faaliyetler söz konusu olduğunda dahil olduklarını” da belirtmiştir. Boğa, bunun nedenini iki şekilde açıklamaktadır.

İlk neden olarak, AB ve Avrupa Konseyi gibi kurumların insan hakları önceliklerinin yerini politik çıkarların alması ile İHD’nin Türkiye’de yaşanan ihlalleri Avrupa’ya iletme çabasının zayıfladığı belirtilmektedir. Avrupa’nın

[aciklamalari&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213](http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=678:vrede-yabanci-dmanli-ve-pol-ari-ddet-kullanimi&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213) ve İsviçre’de Yabancı Düşmanlığı Ve Polisin Aşırı Şiddet Kullanımı,13 Temmuz 2001, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=678:vrede-yabanci-dmanli-ve-pol-ari-ddet-kullanimi&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

³³⁷ Almanya’dan Sınırdışı Edilmeleri Gündemde Olan Kürt Mültecilerle İlgili İHD Görüşüdür, 12 Mart 1999, http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1430:almanyanan-sinirdisi-edilmeleri-gundemde-olan-kurt-multecilerle-ilgili-ihd-gorusudur-&catid=67:genel-merkez-aciklamalari&Itemid=213, Erişim Tarihi 13.06.2011.

ihlaller nedeniyle Türkiye üzerinde yeterli baskıyı oluşturmadığı düşünülmektedir. AIHM'nin yeterli görülmemesi ve Türkiye'den gelen başvuruları azaltmak amacıyla Türkiye ile yeni bir mevzuat düzenlemesi yapması ve bunun sonucunda Türkiye'nin verdiği kararlarda mağdurları tatmin eden bir tazminatın olmayışı AIHM'e olan güveni sarsmıştır.

Türkiye'deki pek çok alanda hak ihlallerinin yoğun bir şekilde yaşanması İHD'nin içeriye dönmesine ve dışarıya olan ilgilerinin azalmasının ikinci nedenini oluşturmaktadır. İHD kendilerine Türkiye'deki insan hakları ihlalleriyle ilgili bilgi almak üzere başvuran Heyetlerle görüşme yapmaktadır. İhlallerin anlattıkları oranlarda raporlara yansımadağı düşünmektedirler.

İHD'nin dış politikada insan haklarına bakışlarında yeni bir bakış açısı oluşturduğu görülmektedir. Yapılan açıklamaların ve eylemlerin etki oluşturmayaacağı düşündükleri meselelerle ilgili politika üretmekten kaçınarak; sonuç doğurabilecek eylemlere yönelmişlerdir³³⁸.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç

İnsan hakları alanında çalışan HDK'ların dış politikaya etkisinin incelendiği çalışmada, dış politika ile insan hakları arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. Devletin, insan hakları ihlallerini engellemek için kullanabileceği araçlar arasında diplomatik, ekonomik ve askeri araçlar vardır. İnsan haklarının devletler için her zaman dış politikanın ilk sıralarında yer almaması, ihlalleri engellemek için bu araçları yürürlüğe koymalarını engellemektedir. Devletlerin insan hakları amaçlı dış politika sürdürmelerine engel olarak barış, güvenlik öncelikleri ve ekonomik ilişkileri öne sürülmektedir.

³³⁸ İHD İstanbul Şube Başkanı Abdülbaki Boğa ile 14 Haziran 2011'de yapılan görüşme, Beyoğlu.

Uluslararası ilişkiler teorisine göre, dış politika ile insan hakları arasında doğrudan bir bağ kurulamayacağını savunan görüşlere yer verilmiştir. Gerçekçi, devletçi ve çoğulcu görüşe göre, dış politikada insan haklarının yeri olmadığını açıklamaları yapılmış. Bu görüşlere karşı olan görüşler ortaya konularak, dış politikada insan haklarına nasıl yer verilebileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

HDK'ların tarih içerisinde sayılarının ve rollerinin artışı görülmektedir. BM dönemi ile uluslararası hukukta tanımlanmaları ve insan hakları kavramının gelişmesi, insan hakları alanında çalışan HDK'ların da uluslararası ilişkilerde etkinliğini artırmaktadır. BM ve Avrupa Konseyi'nin HDK'ları tanımlayan Kararları ve Sözleşmeleri HDK'ların faaliyetlerini meşrulaştırırken, uluslararası alanda güçlenmelerini sağlamaktadır.

Hukuksal olarak HDK'ların güç kazanmasına ek olarak, küreselleşmenin devlet egemenliğini zayıflatırken bireyi güçlendirmesi HDK'ları da etkilemiştir. Teknolojinin, iletişimi kolaylaştırmasının HDK'ların bağlarını güçlendirmesi, faaliyetlerin yayılmasını sağlamaktadır. HDK'ların sundukları dış politikaya sundukları alternatifler ve dış politikayı etkileme yönündeki çalışmaları ele alınarak; HDK'ların dış politikadaki etkileri ortaya konulmak istenmiştir. İnsan hakları HDK'larının yaptıkları bu çalışmalar ihlalleri engelleme, durdurma, ortadan kaldırma ve mağduriyetleri gidermeye yönelik olmakta; HDK'ların yapıları itibariyle çoğu zaman devletlerden daha hızlı müdahale edebildikleri gözlemlenmektedir.

HDK'ların kaydetmiş oldukları büyük gelişime karşın kendi yapılarından ve dışardan maruz kaldıkları sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında meşruiyet sorunu yer almaktadır ki; ihlalcı devletlerin HDK'lar ile mücadele etme yöntemi gibi kullandıkları bir araç haline gelmiştir. HDK'ların faaliyetleri sonucunda elde ettiklerini sonuçları, başarılı veya başarısız olarak değerlendirme zorluğu HDK'lar için sorun yaratmaktadır. HDK'ların performanslarını değerlendirmede, insan haklarına bakışın önemi görülmektedir. HDK'ların yapısal, mali ve örgütlenme sorunları yaşadıkları sorunlar arasındadır.

Türkiye’de HDK’ların dış politikaya etkisinde bölümünde, Türk dış politikasında insan haklarının nasıl bir yer edindiği ve devletin insan hakları pratiğinin dış politikadan nasıl etkilendiği araştırılmış ve siyasi kararların ve hedeflerin insan hakları uygulamaları üzerinde etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye’de insan hakları alanında çalışan HDK’ların tarihi gelişimi ile ulusal hukukta HDK’ların nasıl bir yer edindikleri incelenmiştir. Bu bağlamda, Anayasa’nın 33. maddesi, 4721 Sayılı Dernekler Kanunu ve 5253 Sayılı Medeni Kanununun ilgili bölümleri açıklanmaktadır.

Türkiye’nin insan hakları çalışması sürdüren iki HDK’sı, İHD ve MAZLUMDER ile görüşmeler gerçekleştirilerek, bu derneklerin dış politikaya ilgisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu konuda, derneklerin internet siteleri incelenmiş ve görüşme sonuçları ile birlikte değerlendirilmiştir. İHD’nin dış politikaya ilgisi azalırken, MAZLUMDER’in dış politikaya dönük çalışmalarının oldukça arttığı görülmüş ve bunun nedenleri araştırılmıştır. Derneklerin insan haklarına bakışlarının ve hakkında çalıştıkları hak kategorilerinin iç ve dış politika tercihi yapmalarında birer etken olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, insan hakları ve dış politikanın çatışan alanları ve çıkarları arasında HDK’lar oynadıkları roller ile dış politikanın önemli aktörleri arasında girmektedir. İnsan haklarının tesis edilmesi ve kurumsallaşması, insan hakları ihlallerinin açığa çıkarılması için insan hakları HDK’ları mücadelelerini sürdürmektedirler. Karşılaştıkları baskı ve yıldırma politikalarına rağmen sürdürdükleri bu mücadele alanında uluslararası insan hakları hukukundan güç almakta ve uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve MAZLUMDER gibi bazı dini kaynak referansları ile insan haklarının yerleştiği bir dünyayı hedeflemektedirler.

Devletlerin ülkeleri üzerinde mutlak hakimi olmadığı düşüncesinin yerleşmesi ve insan haklarına dayanmayan bir devletin sistemde kabul görmeyeceği inancı giderek sağlamlaşmaktadır. Bu bağlamda, sivil toplumun gücünü gösteren

HDK'ların dış politika faaliyetleri dikkate alınarak uluslararası ilişkilerin yükselişte olan aktörünün öneri ve uygulamaları dikkate alınmalıdır.

EKLER

A- Mazlumder İstanbul Şube Başkanı Cüneyt Sarıyaşar ile Görüşme

MAZLUMDER- 11.05. 2011/ Vefa

Görkem Tanrıverdi: MAZLUMDER ne tür çalışmalar yapmaktadır? Dış politikaya ilgisini açıklayabilir misiniz?

Cüneyt Sarıyaşar: Uluslararası planda Türkiye dışından merkezi bulunanların dışında dış politika üreten tek örgüt. Uluslararası planda faaliyetleri, raporları ve çalışmaları bulunan tek örgüt. Bu niçin böyle? Ben MAZLUMDER kurucularındanım. MAZLUMDER'i kuran insanlar Vahiy penceresinden hayata bakan insanlar, Misak-ı Milli sınırları içinde düşünmeyiz. Vahiy bir yandan çok büyük ekseriyetle ey insanlar diye hitap eder, bir takım sorumluluklar çerçevesinde ey Müslümanlar der. Böyle bir ilmi dünyayla hayata bakan insanlar insan haklarını düşünürken bu zihni yapıyla beraber düşünürler. Bu temel kuramsal bazı farklı belirlemeyi ortaya çıkarıyor, bunun en önemlisi insan haklarını adalet perspektifinden yaklaşıyor. Ürettiği en meşru ve temel sloganı, kim olursa olsun zalime karşı mazlumdan yana, bu bir tavidir belirleme değil. Biz zulmü tespit, teşhis, teşhir etmeyi çok önemli görüyoruz. Bir yerde adaletsizlik varsa biz insan hakları alanında çalışma yaptığımız için egemen güçlerin adaletsizliklerinde bahsediyoruz, kişilerin yaptıklarından değil, egemen güçlerin yaptıkları adaletsizliklerde söz söylememeyi eksiklik olarak görüyoruz. Bunu coğrafya ve sosyoloji ile sınırlı görmüyoruz. Türkiye'de Müslümanlara yapılan insan hakları ihlallerini dillendiriyoruz ama bununla sınırlı kalamayız, Ermenilere, Rumlara, Süryanilere, Alevilere,.. var olan bütün sosyolojik kesimlere karşı yapılan hak ihlallerine karşı söz söylemeyi önemli görüyoruz. Söylemediğimiz sözü de eksikliğimiz olarak kabul ediyoruz. Kurulduğumuz yıllar itibariyle baktığımızda kaçınılmaz olarak onlar da eklendi: Kürt sorunu, üniversite kapılarında olan başörtüsü sorunu.. Hemen Kürt sorunuyla bağlantılı olarak Kuzey Irak'tan peşmergeler göçtü, peşmergelerle ilgilenmek zorunda kaldık,

hemen bu günlerde Bosna’da savaş patladı, Bosna’yla ilgilenmek zorunda kaldık, bu yoğun atmosfer içerisinde peki nereyle ilgilenmiyoruz, Çeçenistan’a zaman zaman Falkland Adaları dahil olmak üzere pek çok coğrafyada yetişebildiğimiz, haberdar olduğumuz herhangi bir şeye karşı söz söylemeyi işimiz, söz söylememeyi de eksikliğim olarak gördük.

Bunun için o temel sloganımız “zalime karşı mazlumdan yana” sloganını önemsememiz ve öncelememiz, bizi kaçınılmaz olarak böyle bir yapıya büründürdü. İlk defa veya son yıllarda değil kuruluşumuzdan itibaren böyle uluslararası perspektifi olan, çalışma yapan bir derneğiz, bu yönde faaliyetlerimiz vardır.

90’lı yıllarda Yılmaz Ensaroğlu başkandı, (Bill³³⁹) Clinton Türkiye’ye geldiği zaman, insan hakları bağlamında MAZLUMDER’le görüştü, MAZLUMDER Clinton’un koltuğunun altına MAZLUMDER’in hazırlamış olduğu Amerika’daki hak ihlalleriyle ilgili bir dosya verdi. Yani biz Amerika’daki hak ihlallerini de ulaşabildiğimiz kadarıyla takip edip.. temelde de onların hiç konuşulmayan soykırım Kızılderi soykırımıdır. Kızılderi soykırımı üzerine inşa edilmiş bir Amerika’dan, Filistin soykırımı üzerine inşa edilmiş bir İsrail’den bahsediyoruz. Yani uluslararası planda bu yetmemiş gibi, Nagazaki ve Hiroşima’yı soykırım olarak değerlendiremiyoruz. Nasıl 12 Eylül rejim sahiplerini yargılamakta zorlanıyorsak, hele 28 Şubatı hiç yargılayamıyorsak.. Şu anda uluslararası planda Nagazaki ve Hiroşima’yı yargı yetkisi yok. Onun için biz insan hakları uluslararası planda bir adaletsizlik görüyoruz. Özellikle insan hakları alanında uğraşan dernekler bu adaletsizliğin bu insan hakları araçsallaştırılmasının aracı haline geldiler. Bu insan hakları derneklerine bir eleştirimiz var. UCM’yi kuruyorsunuz, (Ömer El) Beşir’i yargılıyorsunuz, (Muammer) Kaddafi’yi yargılıyorsunuz ama kesinlikle İsrail’de 1400 kişiyi 20 günde katleden İsrail’i yargılayamazsınız.veya buna benzer Libya’yı inceleyen UCM Amerika’nın NATO güçlerini Libya’da gerçekleştirdiği faaliyetten dolayı olan sivil ölümleri

³³⁹ Parantez içindeki eklemeler konuşmaya dahil değildir.

değerlendirmenin dışarıda tutuyor. Yani yargılama dışında tutuyor. Tamamen siyasi amaçlarla kullanıyor. O yüzden biz UCM'nin bileşeniydik ve onları bu yönüyle eleştirdik, biz UCM'ye şunu söyledik, Nasrettin Hoca'nın lafı vardır, parayı veren düdüğü çalar, UCM & İHOP, bunlar kalkıp Filistin'le ilgili ne kadar faaliyet gösterebilir. Biz bileşeni olduğumuz halde üzerine gidemedik, yeryüzünde temel adaletsizlerin uzantısıdır Türkiye'de olan adaletsizlik, Türkiye'deki Kürt sorunu Türkiye'nin iç işleyişiyle ilgili çok ciddi bir önemi var ama bunun yanı sıra Türkiye'nin bir Ortadoğu ülkesi olması hasebiyle, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde ve uluslararası egemenlerin Türkiye üzerindeki faaliyetlerinden arındırarak Türkiye'deki Kürt sorununu konuşmak hayal üretmektir. Bizim uluslararası perspektiften olaylara bakmamız bizi araçsallaştırmayan temel umredir, bizim araçsallaşmamızı engelleyen bir nitelik. Yani bugün Kürt sorunuyla ilgili birçok şey söyleniyor. MAZLUMDER de neler söylemiştir meydandadır. Bugün insan haklarına belirli alanlar kapsamında düşünmek ele global dünyada i.h. açısından gerçekçi bir yaklaşım değildir. Onun için i.h. ile ilgili düşünenlerin insan hakları ilişkileri göz önüne alarak bu ilişkiler bağlamında, kapsamında değerlendirip irdeleyerek sorunlarla ilgili tespit, teşhis ve onları çözüm yollarıyla ilgili önerilerde bulunmaları gerekir. Maalesef bu yönüyle de uluslararası bağlamdaki ve ulusal bağlamdaki örgütlere bir eleştirimiz var. Bu bizim, MAZLUMDER'i bu alanda olayı uluslararası planda gözlemlerken ulusal planda olanları kaçırmadığının ve kaçıramayacağını teminatıdır. Bazıları MAZLUMDER hep dışarı ile ilgileniyor diyor. Ama ulusal ve uluslararası çalışıyoruz. Gücümüzle, yapabilirliklerimizle sınırlı olabilir ama onun dışında bir sınırimız söz konusu değildir.

G.T.:Hükümet ile ters düştüğünüz oluyor mu? Şu andaki hükümet veya bundan sonraki iktidarlar. Devletin önceliği insan hakları olmayabiliyor, başka çıkarları doğrultusunda hareket edebiliyor. Suriye'den Müslüman Kardeşler siyasi şefi geldi. Hükümet ile aranızda nasıl bir etkileşim oluyor?

C.S.:Hükümetlerden ve hükümetlerin oluşturduğu organlardan azade, özgürlüğü bu yönüyle de gerçekleşmiş bir teşkilatız. İHOP VE UCM'den bunun için ayrıldık. İHOP sitesine girdiğinizde Almanya Dışişleri Bakanlığı'nın katkılarıyla yazar. Parayı Almanya Dışişleri'nden alarak faaliyet gösteriyor. Biz bu temel nedenle ayrıldık İHOP'tan. Biz varken, Danimarka.. bunun geç farkına vardık, İHOP'taki varlığımızın arka planındaki kaynaklar meselesine geç vakıf olduk, bu andan itibaren çekilme kararı aldık, çekilmemizin faaliyetlerle alakası yoktur, çekilmemizin temel prensibi vardır. Danimarka'nın Dışişleri Bakanlığı iki temel sebepten biri, Türkiye Cumhuriyeti devleti dahil hiçbir devletten ve devlete bağlı kurumlardan mali kaynak almaz, mali kaynak alan çatılarda da dolaylı olarak mali kaynak alınması durumu ile ilgili bulunmaz. İHOP kapasite geliştirme derneği diye bir dernek vasıtasıyla bir ihale sonucunda para alıyordu, Dışişleri Bakanlığı bir hizmet alımı yapıyor. Yani bu iş metalaşıyor, ticarileşiyor, biz insan haklarının bir vicdan meselesi olduğunu, insan hakları ile ilgili konularda özellikle karar verici mekanizmalarda profesyonel değildir, onlar maaşlarını gönüllüleri aidatlarından alır. Biz insan hakları ile ilgili çalışan hiçbirinin hayatını bunun üzerinden kazanmasının doğru olmadığını düşünüyoruz. Çünkü biz bunun için başka çalışmalar içindeyiz, doktora çalışmaları da bu kaynaklarla gönüllü kaynaklarla desteklemekten yanayız, gönüllünün vicdanı kamunun vicdanıdır, ona siyaset müdahale demez ama bir bakanlık devlet organının desteğiyle veya AB fonlarıyla biz faaliyet göstermiyoruz, bunlarla ilgili çalışmalarda temel gözlemimiz bunun bir noktada ticarileştiği, metalaştığı. Nasrettin hocanın parayı veren düdüğü çalar sözünde haklı olduğunu düşünüyoruz. Sonuçlarını da öyle görüyoruz. UCM'nin parasını veren düdüğünü çaldırıyor. BM'nin parasını veren düdüğünü çaldırıyor. BM'nin yeryüzünün temel zulüm kuvvetine mekanizmalarının kaftanı olarak insan haklarıyla şaşalandırılmış bir örtü olarak görüyoruz. Beş tane ana baronlar, 5 ülke var, yeryüzünde her türlü sömürü ve vicdansızlığı yapıyor, katliamı yapıyor, fakat onlar ve türevlerinin eleştirilerini yapanların önü tıkalı,çünkü onlar veto ediyorlar, maalesef 20 ve 21. yüzyılda insanlığın insan hakları ile sınındığını görüyoruz. İnsan hakları ile ilgili temel değerlerin insanlığın önüne çıktığını gözlemlediğimiz bu yüzyılda bu özellikle

vicdani, insani önemli değerlerin nasıl aslında genel uluslararası yeryüzü egemenlerinin saltanatlarını sürdürmek için alet edildiğini ve insanlığın üzerinin bunla bir şekilde örtüldüğünü gözlemliyoruz. Bu şu demek değil, insan hakları ile ilgili çalışmaları, bu meselenin temelini araçsallaşmasını, bu meselenin baş aktörlerinin bu vicdani meselenin alet edilmesini, siyasete alet edilmesini sağlayanların olmasını birebir olaylarla ilgili faaliyetlerimizde bunları göz ardı etmemiz, bunlara sırtımızı dönmemiz anlamında yorumlamayın. İnsanlığın ortak değerleriyle ne kadar buluşursak, insanlık camiası olarak ne kadar ortak vicdani değerleri daha çok insana, zemine daha çok duyarlı vatandaşlara yayabilirsek yeryüzü ölçeğinde bu egemenlerin çarkının dişlisi arasına çomak sokacağımızı düşünüyoruz. İnsanlığın vicdani bir gün karartılacak ve BM Güvenlik Konseyi gibi bir egemen sınıftan kurtulacaktır. Muhtemeldir ki, o kurtulamazsa alternatifini insanlar inşa edeceklerdir ama biz buna bir katkı olması hasebiyle hem günlük mekanizmalarda var olan mekanizmalar üzerinden yürüyoruz hem de bu ideal olanları sürekli dillendirerek hayata ve tarihe not düşüyoruz.

G.T.: Hükümetin etkisi?

C.S.: Nasıl uluslararası siyasette mekanizmalar açısından bir siyaseti görüyor ve gözlemliyoruz, fakat siyasetin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesiyle ilgili konularda kendimizi sakınıyorsak, yani siyasetin çıkar merkezli hareketi ile bizim ilkeli hareketimiz noktasında örtüştüğümüz noktalarda o konulara ait olmak üzere biz birlikte hareketten çekinmiyorsak, bugün BM ve NATO Kosova'ya da gitti, Bosna'ya da gitti, biz bırakın Sırp'lar kesmeye devam etsin demedik, yani bunun gibi yeryüzündeki pek çok faaliyette ilkeli olmayı öncelediğimiz için konulara odaklı çalıştığımız için örtüştüğümüz konularda ortaklaşmak ama onun dışında örtüşmediğimiz konularda farklılaşmaktan hiç çekinmiyoruz. Ne ortaklaşmaktan ne de farklılaşmaktan çekinmiyoruz, aynı bakış açımız bütün ilişkilerimizde geçerli yani bizim gibi çalışan değişik kurumlarla bir arada bulunuşumuzdan, bugün iktidarda bulunanlar ya da dün iktidarda bulunanlar değişmiyor. Örneğin, 28 Şubat sürecinde duruşumuzu o zamanki Türkiye'de iktidar olan ve onun karşısında iktidara muktedir olanlar karşısında tavrımızı açık

ve net olarak ortaya koyduk ama bu tavrı ortaya koyduğumuz zaman, zamanın Adalet Bakanı Şevket Kazan'a ve Genel Kurmay Başkanlığı'nın yapmış olduğu açıklamaya karşı tavrımızı onun makamında söyledik. Bakan sözümüzü kesti, MAZLUMDER'in Yılmaz Ensaroğlu'na müsaade etmedi, yani, çünkü henüz kuyruk tam titrememiş, muktedirler onları ellerine tam almamışlardı, muhtemeldir ki bizim üzerimize daha fazla gelirler diye. Korku siyaseti üzerinden korkuyu orda bir bakan ortaya koydu, bu bildiriye burada okumayın dedi, biz onların üzerine giden 28 Şubat darbesinin karşıtı bir sonucu orda söylüyorduk. Siyasetin aktörünü koruyan bir bildiriye dahi o siyaset aktörü kendi siyaseti, ufku gereği, olumlu bulmadığı halde biz söyledik ve ters düştük ..

Aynı şekilde geçenlerde AK Partinin nerden yapıldığını bilmiyoruz, TBMM'de Kemal Kılıçdaroğlu'yla ilgili bir kitap çıktı ve biz temelde bir şeyin yarışında değiliz, ama sonradan baktığımızda CHP'den bile önce tavrı koymuşuz. MAZLUMDER olarak.

Dış ilişkilerde böyle, Suriye ile ilgili 2010 yılında basın toplantısıyla bir rapor açıkladık, raporda Suriye'nin sosyolojik, siyasi yapısını ve Hama olaylarının yıl dönümü nedeniyle yaptık, 28 yıl olmuştu, binlerce insanın katledildiği, binlerce insanın diasporaya çıkmak zorunda kaldığı, 850 bin civarında insan diaporaya çıktı şu anda iki buçuk milyona yaklaşıyor nüfusu, bir Suriye diasporası var artık, şimdi biz bu konuyu bir raporla gündeme taşıdık, niçin 2010'da yaptık, Suriye'de kısmen bir özgürlüklerin biraz gevşeme ihtimaline karşılık, 30 yıldır kamuoyu önüne çıkamayan diasporadaki Suriyeli vatandaşlar, tanıklar olarak ilk defa çıktı. Ondan önce de değişik zamanlarda oldu çabamızı onlar çıkmayınca, tanıklarla program yapamamıştık ama onlar çıkınca hem tanıkları konuşturduk hem de raporu ilan ettik. Tabii bir çok kişi şunu söyledi Suriye'yle Türkiye'nin pembe günleri, sırası mıydı bunu çıkarttınız? Biz insan hayatını öncelediğimiz eğer bir yerde insanlar haklar konusunda adım atacaklarsa ilk önce gasp edilmiş, kaybedilmiş, yok edilmiş haklar üzerinde yürümesi gerek. İnsanların buna karşı duruşunun gelecek niyetini ifade edebileceğini söyleyeyim, onun için de biz Suriye ile ilgili konuda aynı Libya ile ilgili konuda olduğu gibi hükümetin

duruşuna farklı bir şey söyledik. Siyaset üç verip beş alma beş verip üç alma meselesidir. (Turgut) Özal'dan beri kamuoyu buna vakıftır. Şu kadar vereceğiz bu kadar alacağız dediler, verdikleri gitti alacakları da gelmedi.başka şey. Şimdi siyasetin kendi mecranda bir akışı söz konusu, biz STK'lar olarak hele insan hakları örgütleri olarak kamunun vicdaniyiz, biz Nasrettin Hocayız. 100 isteriz, 99'u kabul etmeyiz. Siyaset kendi mecranda akıyor biz onların murakabe edeniyiz. Onların yanlışlarını söyleriz. 100 birim istediğimizde karar mekanizmalarından 60 birim elde edebilirsek, kalan 40 birimin takipçisiyiz. 99 verilerse 1'in de takipçisiyiz. 1'i de istemeyin diye bir şey yok, haklarımızın tamamını isteme durumunda olan bir kurumuz.

G.T.: İktidarla çatıştığınızda size karşı bir tenkit mesajı geliyor mu? Görüşme talebi oluyor mu?

C.S.: Bu iktidarların genel karakteridir. Görüşme gelmez, görüşmeme gelir. Yok sayma gelir. Belirli konularda siz en aktif örgütsünüzdür, başkalarını görür, sizi görmez, görmeme! İktidarların genel karakterleridir bu. Bunlarla karşılaşmaktayız, değişik zamanlarda, bu tür şeyleri okuyoruz, bizim için önemli olan mesele netice almaktır. Ama neticede önemli olan, biz tespit, teşhis ve teşhiri çok önemli görüyoruz. Yani teşhirin de amacı devam ettirilmesini engellemek, teşhis kadar önemlidir, teşhir edeceğiz ki onu yapan birey bir daha yapmasın, ona karşı kamuda bir vicdan oluşsun, karar vericiler de bunun gizli saklı kalamadığını hak ihlalini görsün. Ve bunun üzerine yeni hak ihlalleri üretmeme konusunda daha duyarlı olsun ve ya üretmeyi düşünüyorsa bir bedelinin olacağını kamuoyuyla paylaşılacağını bilsin. Sonuç olarak; bu çerçevede bu hak ihlallerinin ifadelendirilmesini uluslararası dış politika siyaset mecralarından ayrı düşünüyoruz. Biz kimi zaman öyle olmuştur ki Doğu Türkistan davasında olduğu gibi Özbek mültecileri öyle oldu ki, zamanın Cumhurbaşkanı (Süleyman) Demirel'in o zamanki Özbek sultanı ile olan görüşmesinde hediye vereceği mültecilerden iade edecekleri vardı, AİHM'den karar alıp onları engelledik, fakat sanırım birini hallettik birini halledemedik. Siyaset öyle bir şey ki karar veriliyor ve siz bir mültecinin iade edildiğini haber alıyorsunuz.ama bu mülteci iade

edilmesi demek o mültecinin öldürülmesi demek. Maalesef siyasetçiler, uluslararası anlaşmalar bile zaman zaman hiçe sayılıyor siyaset yapılırken, uluslararası anlaşmalar da bazen bazı şeylere yetmiyor. Dolayısıyla burada kamu vicdanını sürekli duyarlı tutmak için her türlü çalışmayı yapıyoruz. Yazılı metinlerimizde gördüğünüzün birkaç misli bizim uluslararası planda özellikle mülteci alanında çaba ve gayretimiz var. Her attığımız adımı yazamıyoruz. Yani bence bu bizim kaynaklar açısından iş yapmamızla alakalı işimizi görünür kılmakla alakalı, duyarlılık arttırmanın da bir yolu aynı zamanda ama maalesef öncelediğimiz işin kendisi olduğu için pek çok konuyu da yaşandı bitti hayatta tarihe not düşmüş oluyoruz o kadar. Bu konularla ilgili, zaman zaman karar vericiler, Dışişleri, İçişleri, hükümetle, o zaman kim iktidardaysa hangi Dışişleri Bakanı varsa onlarla ortaklaşa çaba gösterdiğimiz konular da oluyor. Başarabildiklerimiz oluyor, başaramadıklarımız oluyor. Kısaca, bundan önceki yıllarda Çin'den kaçan Uygur Türklerinden 22 kişi Kamboçya'daydılar, Kamboçya Havaalanında bir kişi mail yoluyla Amerika'daki arkadaşına dürbünle gördüklerini aktarıyor, o mail Amerika'dan bize geliyor ve biz burada mekanizmaları çalıştırmaya çalışıyoruz. 17'sini kaybettik, 5 tanesi kaçabildi. Bir çok uluslararası mekanizmayı harekete geçirdik, Türkiye Dışişleri sayesinde. Fakat Kamboçya ve Çin arasındaki olaylar, Çin geldi uçağını indirdi iki kere ve aldılar, oraya girmeyen oradan kaçırabildiğimiz beş kişinin akıbeti hem meçhul hem hayır. Ama maalesef 17 kişinin öldürüldüğünü biliyoruz. Ölüsünü görmedik ama gittiği yerden biliyoruz. Dışişleri çok ciddi faaliyet gösterdi, uluslararası planda oraya Çin'le Konseyiyle görüşebilir nitelikte olanlarla çalıştı, halledemedi. Paralel düştüğümüz için Amerikan Dışişleri orda çaba gösterenlerdendi ama halledemedi. Yani burada iki örnek var. Bir tanesi biz gücümüz yeter mi diye bakmıyoruz, yazışmalara ve haber vermeye, çözüm ile ilgili çabaya bakıyoruz, bunda haber kaynağı bizim Dışişleri, ABD Dışişleri ile irtibat kurarak o insanların hayatı için çaba gösterdi ama başaramadı. Biz burada ortaklaşmayı, paralel düşmeyi, yok Amerika'dır. Amerika'ya karşı tabii ki öfkemiz var ama vaka ile ilgili olarak bakmaktan, biz vakayı önemsediğimiz için ona bakarken o temel meseleyi kenara alıyoruz. Tabii yeryüzünün müstebiri Amerika ve türevi olanlar,

yeryüzünde zulmün üretim mekanizması ABD ve İsrail ama bu noktada Çin'den birisi kaçmış, bir zulümden kaçıyor, ona ABD Dışişleri yardım ediyorsa o eder, İngiliz Dışişleri ediyorsa o eder, biz araçsallaştırılmamaya gayret ederiz ama orda o insana ulaşmalıyız. Zaman zaman paralel düşüyoruz, gayretler içerisinde, hükümetin, devletin, ABD'nin veya Rusya'nın adamı olup olmamaya bakmıyoruz, öyle de değiliz. Böyle bir çekinde ve sakıncayla olaya yaklaşım ideolojik ve siyasi yaklaşım insan hayatının temel değerlerini çığnemiyoruz. Ama biz ABD'nin Rusya'nın veya hükümetin veya T.C. devletin yapmış olduğu hiçbir yanlışa da eyvallah demedik, bunların hiçbirisi ile bağlantımız olmadan ortaklaşabileceğimizi ortaklaşmadan çekinmeyeceğimizi ama aynı zamanda ters de düşebileceğimizi yaşayarak 20 yıldır ortaya koyuyoruz. 20 yıllık süreç bir çok hükümeti geçirdi, ama her hükümetle ters düştüğümüz paralelimiz oldu, bu hükümetle de öyle, ters düştüğümüz paralelimiz olduğumuz şeyler var, ters düştüğümüzde onlar ne diyor bilmiyoruz biz olayı önceliyoruz, vakada ne vardı onu önceliyoruz, ona dikkat ediyoruz. Bakışımız bu.

G.T.: Yaşadığınız en büyük sorun görmezden gelinme şeklinde mi? Ters düştüğünüzde uyarı gelmiyor mu?

C.S.:28 Şubat'ta bize baskın yapıldı ama uyarı yapılamadı, MAZLUMDER'in özelliği var, kuruluşundan itibaren bir uyarı olmadı, bu ilişkilerinizle mümkün kılacağınız veya imkansız kılacağınız bir şey, biz bunu imkansız kılmış durumdayız. Yani bize, herhangi bir şekilde uyarı yapılamaz, uyarı üzerinden bir diyalog kurmayız, bizim diyalogumuz nasıl tavır alacağımız az çok biliniz. Dolayısıyla baskınlar yapılmıştır, operasyonlara da tabii tutulmuştur, MAZLUMDER'in faaliyetleri bir şekilde engellenmiştir. Başladığımız faaliyet kaldırılmaya da çalışılmıştır. Uyarı uyarıyı dikkate alanlara yapılır, biz uyarıları dikkate almıyoruz. Uyarı siyasetin gereği, uyarı önceden haber vermektir, sizin organik bir ortaklaşmanız siyasal bir ortaklaşma olacak ki size uyarı gelsin, şuraya yaklaşma burada beğenmiyorum, peki biz nasıl bunu kendi içimizde gerçekleştireceğiz. Kim olursa olsun bir yerde bir zulüm var ve birisi uyarı yapıyor buraya dokunma diye, bizim bu şansızım yok, MAZLUMDER'in, insan

hakkıyla insandır demiyoruz biz, kim olursa olsun zalime karşı mazlumdan yana farklı bir felsefe, farklı bir perspektif var, biz insanın yaradılışından var olan haklarını, bir semere, bir alacak olarak görmüyoruz, biz hakları insanın varlığından itibaren bir sorumluluk olduğunu sorumluluk bilinciyle vicdani mesele olduğunu görüyoruz. Hakka bakışta farklılık söz konusu. Kendi hakkımızı savunurken ötekinin hakkını da aynı duyarlılıkla ve canlılıkla savunuyoruz. böyle bir alt yapı var. Çünkü bizim temel zihni kodlarımızda özgürlükler esastır. İslam'da şöyledir: asıl olan ibahadır denir. Yani asıl olan serbestliklerdir. Özgürlükler toplumun gerekleri olarak ancak kısıtlanabilir. Benim özgürlüğüm senin özgürlüğünün başladığı yerde biter. bu bakış açısı bize bütün pratiklerimizde ortaya koyuyor. Dolayısıyla sloganımız kendi içerimizde mücadele ederken farklı fikirler olduğunda birbirimize hatırlatıyoruz, mazluma kimliği sorulmaz. Birbirimizi uyarıyoruz. Diğer insan hakları dernekleri bizi uyarabiliyor hani siz böyle diyordunuz diyerek, zaman zaman biz de hata yapabiliriz. Oto kontrol sağlıyoruz.

Bizim uyarılmamız mümkün değil. Uyarılarla vaziyet almamız mümkün değil. İslami camiadan gelen insanlar ama çok çeşitli ideolojik çerçeveden gelen arkadaşlarımız var, sosyalist, liberal, kapitalist, milliyetçi... Bizim medeniyetimiz namaz kılmanın şartı olarak fakiri hakkını vermek ve yetimi gözetmeyi söyler..

MAZLUMDER'in bir siyasetin yanına düşebilecek imkanı yok. Düşerse orda kargaşa çıkar, MAZLUMDER bunu kendi içinde konuşur ve halleşir. Geçmişte böyle de olmuştur. Bunun için oldukça özgür bir 20 yıl geçirdik.

G.T.:Devleti politika olarak etkileme yolunda rapor ve kamuoyu baskısı yanında hükümet ile görüşmeler yapıyor musunuz?

C.S.:Biz görüşmemeyi tercih ediyoruz. Kurumsal olarak ortaya koymayı teknik çalışmalar ve raporlarla olayı ortaya koymayı, alan çalışmaları, eylemlerle, ortaklaştığımız derneklerle bütün enstrümanları kullanarak ortaya koyarak ifade ediyoruz. Konuya yönelik STK'lar nezrinde bilgi almak isteyen duyarlı siyasetin

hükümetten v.s. onlardan çekinmiyoruz onlarla da paylaşımda bulunuyoruz. Tabii ki birebir vakalarda az önce sözünü ettiğim gibi yazışmalarla hatırlatıyoruz, ikaz ediyoruz.. Tamamıyla, ilişkilerimizi bu açık çerçevede götürmeyi çok önemsiyoruz. MAZLUMDER'in geçmişi de geleceği de gayet nettir. Bu konuda özen gösteriyoruz. İlişkilerimiz, birebir tanışıklığımızın olduğu ilişkilerde dahi kurumsal bazda götürmeyi tercih ediyoruz.

B- MAZLUMDER Dış İlişkiler Sorumlusu- Ahmet Zeki Olaş ile Görüşme

MAZLUMDER- 11. 05. 2011/ Vefa

Görkem Tanrıverdi: MAZLUMDER'in dış politikaya yönelik çalışmaları nelerdir?

Ahmet Zeki Olaş: MAZLUMDER 20 yıllık sahada çalışmaları olan aktif çalışan bir örgüt Türkiye'de. İki İnsan Hakları Derneği (İHD) 1986, biz de 1991'deyiz. İHD ve MAZLUMDER temel haklarla ilgili çalışma yapan örgütlerdir Türkiye'de. diğer örgütlerde çok temel haklara ilişkin çalışmalar değil. Daha dar çerçevede çalışan örgütlerdir. İHD özellikle son yıllarda Kürt sorunu ile ilgili çalışan, benim bildiğim kadarıyla dış bağlamda neredeyse hiç çalışması olmayan bir örgüt. Dışarıdaki pek çok örgütle ilişkisi var ama dışarıya dönük bir ilgisi olmayan.

MAZLUMDER'de ise tam tersi, 2000'li yıllardan sonra, özellikle savaş karşıtı koalisyonlar Avrupa'daki savaş karşıtı koalisyonlarla ittifaklar kurulduğu süreçte, hem tr.deki tezkerelerin oylamalarla ilgili eylemliliklerde sol kesimlerle bir çok ortak eylemler yapıldı ve yurtdışındaki eylemliliklere katılım oldu. Sosyal forumlar o yıllarda takip edildi, daha öncesinde de vardı ama 90'lı yıllarda dış bağlantılar benim arşivlerden görebildiğim kadarıyla savaş bölgelerinde Bosna'yla ilgili bilgi almak için yapılan yazışmalara dönük şeylerdi. Çok aktif bir dış vizyon görülmüyor 90'lı yıllarda.

2000'li yıllar özellikle savaş karşıtı çalışmalarda 11 Eylül'de, bölgede işgal süreci başlamış bu biraz daha derneği iç çalışmalar yanında dış çalışmalara da götürüyor. Bu tarihlerde bizim dış ilişkilerde ilk temasımız Avrupa'daki savaş karşıtı diyelim ya da insan hakları örgütleriyle oldu. Başörtüsü meselesinde Avrupa'daki örgütlerin gündemine getirilmesi gibi ve belli bir süreç işlendi. Ve MAZLUMDER'in bünyesinde bulunan dışişleri komitesi örgütlendi, buna bir sorumlu tayin edildi. Burada gönüllü arkadaşlar görev almaya başladı ve MAZLUMDER'in dışa bakan penceresi açıldı. Aslında Türkiye'den de dışa bakan bir insan hakları penceresiydi çünkü yok örneği. Yerli ve dışarıya bakan bir pencere açtı. Süreç içerisinde çalışmalar ilerledi. Türkiye'nin de bölgedeki pozisyonu konumu değişiyor geliyor. Olumlu yada olumsuz bir şekilde değişmesiyle beraber, Türkiye'de dış politikadaki dolayı,

MAZLUMDER'e gelen giden yabancılar olur. Avrupa'dan insan hakları sivil toplumu geliyor bize, Türkiye meselesi, AB, azınlıklar gibi başlıklarda çalışmalar yapan akademisyenler, temsilciler, örgütler, gelir. Avrupa'dan gelenlerin ilgisi Türkiye'ye ilişkin Kürt meselesi, Alevi meselesi, azınlıklara ilişkin, din ve vicdan özgürlüğü gibi konularda Türkiye ile ilgili sorularla bize gelirler.

İslam dünyası ve doğudan gelenlerde ise daha çok şikayet dosyalarıyla gelirler. İslam dünyasında insan hakları örgütlenmesi gelişmiş değildir ve bir kurum tabela varsa insan hakları örgütü muhtemelen o örgüt dışardan desteklenen bir örgüttür, dışarıdaki bir örgütün uzantısıdır, tabanı olmuyor.

Tabanı olanlardaysa bir cemaat oluyor.ama onlar da insan haklarının ne olduğunu bilmiyor. İnsan hakları ile İslam'ı aynı anda yaşıyorlar. Tamam bizim de görüşümüz insan haklarına bakışımız dinle iç içe olmakla beraber, insan hakları ürettiğini söylerken bir nevi İslami çalışmalar yapıyor. Bunun bilincinde de değil, yani teoriyi bilmiyor. İslam dünyasında meselelerini uluslararasılaştırmak isteyen, baskı gören toplumlar en yakın ülke olarak Türkiye'ye geldiklerinde, olayları anlattıklarında burası rapor doluyor. Çok ilginç şeyler de geliyor. Sudan'dan gelen, Filistin'den çok yoğun, bizim sesimizi Türkiye'de duyurun ya da bizim

sesimizi uluslararası camiaya duyurun, Avrupa'ya taşıyın, Avrupa'daki mahkemelere taşıyın diyerek geliyorlar bize. Böyle bir trafik var MAZLUMDER'de. MAZLUMDER'deki trafik artmış da bir trafik. Ziyaretler, gidiş geliş artmış durumda, heyetler gidip geliyor. Bunun nedeni Türkiye'nin de bölgedeki pozisyon almasının değişmesi, örneğin Ortadoğu'daki toplantılarda Filistin meselesi ya da Araplığın tartışıldığı toplantılarda dahi, Arap siyasi Birliğidir, yani birçok toplantıda Araplarla ilgili konularda bile Türkiye'den katılımcı olmadan yapılan toplantıların zayıf geçeceğine yönelik bir anlayış var, Türkiye'den o toplantılara katılanlar, bir tür meşruiyet oluyor, yani Türkiye de var burada. Sürekli olarak oradaki gündemlere yoğun girip çıkmaya başladık.

G.T: Politikayı etkilemek için ne tür araçlar kullanıyorsunuz?

A.Z.O.: Ağırlıklı olarak neleri kullanıyoruz. Araç olarak 1.basın açıklamaları, ilgili ülkede örneğin Bangladeş'te, Cemaati İslami, büyük bir cemaattir, oranın milli görüşü gibi, bu cemaate dönük bir operasyon gerçekleşiyor. 4000 civarında üst düzey yetkilisi tutuklanıyor, en üst düzeydekiler bakanlık ve milletvekilliği yapmış kişiler de idamla yargılanıyor. Bu süreçte biz, bu olaylar bilgiler gelmeye başlıyor bize, oradan heyetler avukatlar geliyor, böyle bir şey var buna karşı sesinizi yükseltin, buna ilişkin basın açıklamasıyla tepki veriyoruz. Basın açıklaması tepkisi onların konsolosluklarına da gidiyor, bizim Dışişleri'ne de gidiyor. Mesela biz Bangladeş'le ilgili Dışişleri'ne basın açıklamasını gönderdiğimiz zaman, metni Daka Büyükelçiliği'ne gönderdik dediler. Türk Büyükelçiliği'nin de haberi oldu, yani ilgilendiler. Bölgeye bir arkadaşımızı gönderdik. Ondan iki yıl önce de Bangladeş'in doğu sınırında Burma'da Müslüman mülteciler buraya göç ediyor. Çok perişan kamplar var, açlıktan ölen insanlar var. Mültecilik için orda raporlama yapmış şuan mevcut başkan yardımcımız vardı, eylül ayında oraya bir arkadaşı daha gönderdik, hem mülteci kampında hem cemaat yetkilileriyle görüştü. Bangladeş hükümetiyle görüşmek istedik, randevu talep ettik, vermediler, raporda bunu belirttik biz, bunun üzerine bizi arayıp görüşmek istediler. Biz 25 sayfalık haberlerin derlemesi ve gözlemleri içeren raporu yayınladık. Bu raporu Türkiye kamuoyuyla paylaştık. Tek literatür

buydu, Türkçe olarak. Bangladeş raporunu sonraki süreçte AKP hükümetinin Bangladeş'le görüşmelerinde o dosyanın konuşulduğunu ve dosyanın alındığını ve Abdullah Gül'ün BM toplantısında New York'ta bir yerde Bangladeş devlet başkanı Hasina'ya bu idamları durdurun, idamla yargılanıyorlardı üst düzeyler, dediğini biliyoruz. Dolayısıyla bunun gibi meselelerde.

Gazze'de şikayetler şöyleydi. Türkiye vizesi aldı, Mısır üzerinden Türkiye'ye gelmek istediğinde sokmuyorlardı. Türkiye'de sempozyuma gelen bir akademisyen de aynı şekilde Türkiye vizesi olduğu halde geçemiyor. Bunu bildirmek istiyor. Bunu hikaye olarak yaz dedik, başvuru olarak aldık ve bir üst yazıyla Dışişleri'ne söyledik, Dışişleri'nden aradılar, bunu Mısır tarafına ilettik, bunun olmadığını söyledi, ben de Mısır'ın tabii ki böyle söylediğini belirtince Dışişleri yetkilisi verdiğimiz raporun doğru olduğunu bununla ilgili çok başvuru aldıklarını belirtti. Çok araçsal, Türkiye'deki dış siyasete araç olarak kullanılacak bir şey, insan hakları örgütleri normalde devletlere karşı pozisyon alarak kendilerini konumlandırabiliyor ama dış politikaya etkisinin tartışıldığı birkaç örnekten bahsettim.

Bu arada bir çok mülteci başvurusu, Pakistan'da tutuklular var, Pakistan'da Türk vatandaşı, bir kısmı cihada gitmiş, bir kısmı hiç ilgisi yok, öğrenciler.. bölgede yabancı avlıyorlar yani, günlük 70\$'a Pakistan polisi yabancı avlıyor. Bize gelen çok başvuru vardı, hapse girip çıkmış tanıklarla ilgili bir rapor hazırladık. Bu raporu duyururken tanıklarımızı getirdik. Araştırma yapmaya gidiyor, tutuklanıyor, kötü şartlarda tutuluyorlar.. Türk vatandaşı bunlar, tabii biz Arapların da bu muameleye maruz kalmasını istemeyiz ama yapabileceklerimiz sınırlı, etki alanımız sınırlı, konu haberlerde döndü, o hafta 15-20 kişi geldi Türkiye'ye. Doğrudan bir etki oluşturduk.

Bagram diye bir örnek var mesela. 2 başvuru var. Türk vatandaşı bir şahıs Afganistan'da savaş esiri olarak tutuklanıyor. Uzun yıllar haber alınamıyor. Kızılhaç aileye haber getiriyor, yaşadığına dair. Hukuki statüsü ne, savaş esiri

statüsünde de değil Afganistan'da Guatanamo statüsünde bir yer Bagram, bu kişiyle ilgili bilgi istedik vermiyorlar. Dışışleri de bir şey yapamadı sanırım, sadece hayatta olduğunu ve sağlığı iyi olduğunu belirtiyorlar. Dış politikada belirli alanlarda etki yarattığı oluyor, belirli alanlarda da sınırlı kalıyor ya da hiçbir şey yapamıyor.

Ama sınırlı kaldığında, Doğu Türkistanlılar vardı, Türkiye'de Çin'den kaçmış Doğu Türkistanlı Uygur 3 kişi. Türkiye'de uzun yıllar kalmışlar, Türkiye'den vatandaşlık almışlar Çin'de muhalif diye aranan, buldukları takdirde idam edilecek., bölgede seyahat ediyorlar, ticaret yapıyorlar. Tacikistan'a giriyorlar, 3-4 ay önce burada tutuklanıyorlar, Çin'de 2. vatandaşlık yok yani Türk vatandaşı artık, tutuklanıyorlar, iadesi isteniyor, iade edilmemesi için biz mevzuu Dışışleri'ne söylüyoruz, Dışışleri basına vermemizi istemiyor, Çin'den tepki görmemek için, ikili ilişkilerle halletmek istiyorlar. Ama halledilemiyor ve iade ediliyorlar ve akıbetleri belirli değil.

G.T.:Hükümetle ters düştüğünüz durumlarda nasıl bir durum ortaya çıkıyor?

A.Z.O.:Resmiler dış çalışmalar çerçevesinde Gazze ile ilgili raporlama veya suç duyurusunda bir tepki vermezler. Resmi olarak Gazze ile ilgili İsrail aleyhinde suç duyurusunu biz yaptık, dava konusu ettik, insanlık suçu ve savaş suçu, evrensel yargı yetkisine dayalı olarak TCK'nın ilgili maddeleri gereği mahkemeye verdik, bu adamlar katildir, Türkiye'ye girerse tutuklayın ve yargılayın dedik, bunu mesela dönemin Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin durdurdu. Böyle bir şey yapabiliyor, süreci tıkayabiliyor. Resmi olarak siyasiler, resmi boyutta politika ters düştüğünde zaman dahi, çoğu zaman ters düşüyor, anlattığım örnekler çok uyumlu örnekler aslında, Kürt meselesi, Alevilerle ilgili, din ve inanç özgürlüğüyle ilgili, başörtüsü eylemimiz vardı.

Biz hükümete karşı konumlandırıdığımızı inanıyoruz kendimizi, hatta İslami camia içerisinde de tek alternatif dili biz üretiyoruz, tek aykırı sesi biz çıkartıyoruz. Resmilerden doğrudan bir şey yok, çok üst düzey olması gerekir bunun, yani ikili ilişkilerde ülke ilişkilerini gerecek, savaşa sürükleyecek düzeyde çok üst düzey bir şey olması gerekir, çok üst düzeyde rica şeklinde olur, kaldı ki alt düzeyde bir yetkili arayıp da siz bu işi neden yapıyorsunuz, olmadı. Üstelik bizim yaptığımız biliniyordu, devletin dışişleri tarafından bilinmede de emniyet tarafından biliniyordu. Biz 3–5 arkadaş basın açıklaması yapalım dediğimiz zaman, polis ordadır. Takip eder, bizi takip eden polisleri bizi tanır, biz de onları tanırız. Dolayısıyla ben buradan söylüyorum Suriye ile ilgili şöyle bir olay oluyor ve bunun gündeme getirilmesi gerekiyor. Suriye ile ilgili ilğimiz sadece İhvanın buraya getirilmesi ile ilgili değil, o basına çıktı çünkü *New York Times*'dan dolayı oldu. Dışişleri açıklamasını görmüştüm ben, bizimle ilgili değildir ya da sivillerinde bir şey yapmasına karışamayız. 2010 Şubat ayında Suriye ile ilgili bir rapor yayınladık, uzun yazışmalar oldu hükümetle hapishanelerle ilgili, bazı tutuklu şahıslarla ilgili hatta ben telefonda bazı yetkililerle tartıştım. Suriye’de ben de buldum 2 ay, bu sürede elimizdeki belgelerle kayıp listeleriyle ilgili rapor hazırladık, bu raporu bir kaç dilde yayınladık, açıkladık, raporun bağlamında konu ile ilgili gelişmeler gündeme geldiğinde bazı açıklamalar yapıyoruz. Bu süreçte hikayeler gelmeye başladı. Türkiye’de diasporada 2 milyona yakın insan var. Dışarıdaki insanlar 20 yıldan fazla bir zamandır ailesi ile görüşemiyor. Suriye’de inanılmaz bir baskı vardır. 30 yıl ailesi ile görüşmemiş ve arayamamış insanlar var ailesinin başına bir şey gelmesin diye: bu şekilde zor hikayeler var. Bize gelip gitmeler başladı, trafik hızlandı, Avrupa’dakiler Afrika’dakiler geliyor. Buradan bir ses çıktığını gören koştı. Biz de buna daha yeni çalışmalarla tepki verince yeni basın açıklamaları, eylemlilikler gelince onlar geldi gitti. Biz bu süreçte Suriyeli muhaliflerin çoğu ile tanıştık, liberal, sol, İslamcı, Alevi, Kürt hatta zaman zaman onlar geldiler, bizim basın toplantılarında yer aldılar. Biz orada sadece İhvan’a ev sahipliği yapmadık. Bir önceki toplantıdan 1 sene bile geçmemişti, İhvan da vardı, Kürtler de vardı. Hatta yine bu dernekte yapılan görüşme, röportaj ve dışişlerine yazılan yazılarda Malik vardı, çok önemli bir

insan hakları savunucusudur, tutuklandı, orda o da vardı. Liberaldir. Birkaç defa geldi gitti, Dışişleri'nden tepki geldi, çünkü Dışişleri bunu Suriye ile ilişkileri zedeleyecek bir şey olarak görüyordu ama sivillerde bir şey yaparsa ben kalkıp karışmam gibi bir yaklaşımı vardı. Dolayısıyla, bize doğrudan bir baskı gelmedi, ben geleceğini düşünüyordum açıkçası, özellikle son toplantılardan sonra ve Suriye'deki karışıklık da başlayınca ben de düşündüm bunu acaba ne yapıyorsunuz siz diye bir şey olur mu!

Halbuki gazetecilerden geldi, bazı sivil toplum örgütlerinde geldi, onlar niye adamları buraya getiriyorsunuz ki dediler yani.ama devletten gelmedi tepki.

G.T.:MAZLUMDER'in evrensel bir insan hakları söylemine geçtiği söylenebilir mi?

A.Z.O: MAZLUMDER kurulduğu yıllarda pratik bir ihtiyaçtan doğdu. İHD ile çalışıyordu insanlar. Ama başörtüsü konusunda zayıftır İHD, biz Kürt meselesi konusunda çok ilgilimiz. Gerçekleşen insan hakları belgelerini yadsımaz, yok saymaz ve şuna inanır MAZLUMDER, Batı'da şimdiye kadar insan hakları ile ilgili bir şeyler söylenmiştir. Adaleti tesise yönelik şeyler, tabii ki biz bunları kabul ederiz. Tıpkı Afrika bildirgeleri gibi, İslam dünyası bildirgesi gibi, Ancak Sadece Batıda insan hakları vardır algısı yanlıştır, Çin gibi Hint gibi İslam dünyası gibi havzalar da insana, adalete, insan haklarına dair söylemler ve referanslar üretmiştir, bunlar geride kalmıştır, aktif kullanımda değildir ve Batının değerleriyle evrenselleştiği bir dünyada insan hakları da evrenselleştiriyor. Eğer Çin olsaydı Çin'den bu değerler taşacaktı diye inanırım. Dolayısıyla MAZLUMDER referans olarak hem Batılı değerleri o anlamda insan hakları referansı ile benimseyen hem de İslam dünyasındaki insan haklarını benimseyen bir yapıdadır. Nedir bu değerler: Mesela Peygamber efendimizin veda hutbesi içerik olarak Evrensel Beyanname'yi okuyun, çok kısadır bir de Veda Hutbesini okuyun. Çok benzerlik göreceksiniz, kodlar bakışlar ayrı ama dolayısıyla Veda Hutbesi bir tür buranın referansı olarak kabul edilir. Yine Medine vesikası,

Peygamber Efendimizin Medine'ye geldiği zamanki diğer kesimlerle ortaklaşa hazırladığı bir Sözleşme vardır, bu da referans olarak kabul edilir. Asıl referans kaynağı MAZLUMDER'in Hilful Füdul'dur. Yani Hilful Füdul diye bir organizasyon var, Peygamber Efendimiz'in Peygamberliğinden önce içinde bulunduğu bir organizasyondur. Bu organizasyon Mekke'ye gelen Hacıları, o zaman da Hac var, bir kısmı haksızlığa uğrattılıyor Mekkeliler tarafından. Bunların haksızlıklarını gidermek üzere yine Mekkeliler içerisinde adaleti savunan insanlılar tarafından erdemliler topluluğu, erdemliler ittifakı denilen bir grup insan bunların hakkını korumak için bir araya geliyor. Bunların hakkını korumak için bir araya gelen topluluk Hilful Füdul olarak biliniyor. Bir sloganları var: "Kim olursa olsun zalime karşı, kim olursa olsun mazlumdan yana!" kendi akrabalarının bile üzerine gidip, gasp ettiği malları iade ediyor. MAZLUMDER'in de referansı "Kim olursa olsun zalime karşı, kim olursa olsun mazlumdan yana!" Hilful Füdul'dan gelir. Dolayısıyla islami içerikli referansları olduğu gibi Batılı değerleri de benimsiyor. Benimsiyoruz derken sözde söylemiyoruz yani diyelim ki MAZLUMDER AİHM'ye başvuruyor. Mülteci iadesinin durdurulması gerekiyor, hemen AİHM'ye gidiyoruz. Neden? AİHS'yi bir Sözleşme olarak kabul ediyoruz biz. İnsan hakları sözleşmesi olarak kabul ettiğimiz için, Mahkeme o Sözleşme'nin Mahkemesi'dir. Mahkeme'nin her içtihadını kabul ediyor değiliz biz, tabii ki eleştirdiğimiz içtihatları oluyor, hak ve adil görmediğimiz içtihatları olabiliyor. Ama biz buradan tamamen kopuk görmüyoruz kendimizi. Bu nedenle bir tür hem İslam dünyasında hem Batı dünyasında ortasında duran bir insan hakları perspektifi var MAZLUMDER'in. Evrenselleşiyor algısı, zaten öyleydi. Ama gelen kişiler, buranın böyle bir özelliği var, yönetimde de böyle, kişiler çok hızlı değişir. Üye listesine bakın beş bin üye, İslami camianın değişik kesimleridir, buranın kendi öz tabanı yoktur, farklı farklı cemaatlerden öbeklerden gelir buraya. Şunu da söyleyebiliriz, bu cemaatlerin öbekleri en iyilerinin geldiği yerdir, bir tür ortak platformdur yani. Dönüşümlerin yoğun olduğunu düşünürseniz, iki yılda bir şubelerde genel merkezde, diğer konular gibi değildir yani burada on yıllık bir yönetici göremezsiniz, çok sık ve hızlı değişiyor. Yeni gelenler yeni bakış katabiliyor yada üzerinde farklı program geliştirebiliyor. Genel

referans itibariyle böyledir zaten MAZLUMDER ama MAZLUMDER Kürtçü olmuştur, MAZLUMDER devletçi olmuştur, MAZLUMDER şeriatçı olmuştur. Bu böyle gider. Kendi üyelerimiz içinde bile bu bütünlüğü sağladığımızı söyleyemeyiz.

C- İHD İstanbul Şube Başkanı Abdülbaki Boğa ile Görüşme

İnsan Hakları Derneği- 14.06.2011/ Beyoğlu

Görkem Tanrıverdi: İnsan Hakları Derneği dış politikada ne gibi çalışmalar yapmaktadır? Dış politikadan iç politikaya doğru bir geçiş görülmekte.

Abdülbaki Boğa: Koşullar ve özellikle Batı dünyasının Türkiye'ye yönelik siyaseti değiştiği için mecburen artık içeriden bir çözüm yolunu arıyoruz. Geçmişte özellikle AB'nin Avrupa ülkelerinin kendi ülkesel politikaları çerçevesinde Türkiye'deki sorunlara bakış açısı daha insan hakları çerçevesi içindeydi. Fakat son dönemlerde özellikle 2000'li yıllardan sonra gerek AB gerekse Avrupa'daki diğer ülkeler yani Birliğe dahil olmayan ülkelerle beraber daha çok politik çıkarlar çerçevesinde Türkiye'deki insan hakları pratiğini değerlendiriyorlar. Dolayısıyla Türkiye üzerinde bir baskı unsuru yaratma konusundaki çabalarımızın artık bir anlam ifade etmediğini düşünüyoruz. Mesela şu anda AB birçok ülkesi Türkiye'yi tehlikeli ülkeler listesinden çıkardılar ve çıkaracaklar, yeni bir kararlaşma var özellikle Almanya. Türkiye'deki cezaevlerindeki sorunlar, Kürt sorunu, düşünce ve ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, din ve inanç özgürlüğü konularındaki bakış açıları değişmiş durumda.. Dolayısıyla bu tür sorunların tamamının çözümü konusunda Türkiye'nin AB'ye giriş talebi çerçevesinde en azından mevzuat anlamında bir değişiklik devlet politikası anlamında bir değişiklik getirmesi için geçmişte yaptığımız çalışmalar, raporlarımızı AB ve diğer ülkelere gönderdiğimiz süreçte maalesef sekteye uğradı ve ister istemez bir değişikliğe gitmek zorunda kaldık. Koşullar bizi bu yöne doğru itti çünkü birçok heyetle görüşmeler yapıyoruz, derneğe geliyorlar ziyaret ediyorlar, sorunların tamamını dile getiriyoruz fakat Türkiye'ye ilişkin açıklanan

insan hakları raporlarında ya yeterince yer bulmuyor ya da farklı şekilde yer buluyor. Şu anda çözümü içeriden sağlamak gerektiğini düşünüyoruz. Geçmişte de aslında temel hedef buydu fakat kamuoyu oluşturma konusunda sıkıntılarımız vardı yetkili organlarının haberdar edilmesi veya bilinçli olarak uyguladıkları politikaların değiştirilmesi konusunda bazı uluslararası kurumlardan, AB, Avrupa Konseyi, AGİT gibi kurumlar aracılığıyla yayınladıkları raporlarda veya kendilerine yansıttığımız konularda yardım baskı unsuru yaratma

Mesela bir dönem Kürk coğrafyasında yaşanan o şiddetin en şiddetli en yüksek dozda olduğu dönemde Almanya Türkiye'nin bu savaşta kullandığı panzerlerin askeri araçların patentinin kendilerine ait olduğu Türkiye'ye kendilerinin sattığını, dolayısıyla Kürtlere karşı kullanıldığı için bir daha satmayacaklarını söylemişlerdi. Fakat şu anda Almanya'nın Kürt sorununa bakış açısı, Kürtlere bakış açısı ve Türkiye'ye ilişkin politik yaklaşımı çok farklı, tamamen ekonomik çıkarlar üzerine dizayn edilmiş bir politika. Diğer Avrupa ülkelerinde de hakeza aynı şekilde. Şu anda Avrupa'daki mültecilerin yaşam koşulları yaşam standartları, oturma hakkı gibi konularda ciddi ihlal ciddi yoksunluklar söz konusu. Özellikle İsviçre'de çetevari yaklaşımlar geliştiğini duyuyoruz.

Eski dünya yok ya da insan haklarına duyarlı eski Avrupa yok. Muhtemeldir ki I. Körfez Savaşı'ndan sonra bir kırılma yaşandı. Belki ciddi bir göç gittiği için bu kırılmayı yaşadılar. 11 Eylül yine bir kırılma yarattı. Tüm bu sıkıntılar bizim de çalışmalarımızda elimizi güçlendiren uluslararası kamuoyu yaratma becerisini ikincil ve tali bir adım olarak değerlendirmemize neden oldu. Yaptığımız bütün çalışmaları Türkiye kamuoyunu uyandırma konusunda takip ediyoruz. Gelen heyetlere Türkiye'deki durumu anlatıyoruz. Hukukçular geliyor, insan hakları kurumlarından, resmi devlet organlarından gelenler oluyor. Sorunları anlatıyoruz fakat net bir çözüm yok. AB Avrupa parlamentosu zaman zaman Türkiye'ye ilişkin insan hakları raporlarını açıkladığında neredeyse buradan giden mültecilerin önünü kesmek için Türkiye'de sorun yokmuş gibi, basında sorun yokmuş gibi, gazetecilerin baskı altında olmadığı, en son Nedim Şener'le Ahmet Şık olayında biraz tepki gelişti. Fakat şu anda yanlış hatırlamıyorsam 68 tane

gazeteci cezaevinde. Cezaevlerinde, F tiplerinde korkunç hak ihlalleri var. Yaptığımız bütün çalışmalar AB veya ülkeleri tarafından görünmüyor. Avrupa ülkelerinin bütün büyükelçilikler ve konsoloslukları Türkiye’de mevcut fakat onlar da görmek istemiyorlar. Sadece not alıyorlar belki bazı şeyleri fakat sözlü olarak hiçbir adım atmadıkları için çok doğal olarak kendimize dönüyoruz. Yine

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi veya Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yeterli metinler değil dünya geliştikçe teknoloji geliştikçe haklar geliyor. Dolayısıyla o hakların koruma altına alınması gerekiyor. Fakat mevcut haliyle bile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin yaptırım gücü AİHM’dir ve AİHM kararları da artık tamamen siyasi kararlar haline geldi. Bu konudaki örneklerden bir tanesi Türkiye’deki terörle mücadeleden zararın karşılanması için bir yasa çıkardılar. O dönem AİHM Türkiye’den başvuruları engellemek için bu konuyu müzakere etti ve bir yasa çıkarılmasını talep etti. Türkiye’nin mahkemede verdiği tazminatların belki 10da 1i bile o yeni çıkan yasa nedeniyle verilmedi mağdurlara ve yaşamını yitiren insanların 12-14 bin verildi, yakılmış bir traktöre de aynı fiyat biçildi. Dolayısıyla insan yaşamıyla bir traktörün değeri eşit görüldü. Bu kapsamda şunu da önemsiyoruz belki bir başvuru organı olarak gördüğümüz Türkiye’deki hukuksuzluğun giderilmesine araç olabilecek bir yargı makamı olarak düşündüğümüzde AİHM o vasfını kaybetti. Yani 2000’li yıllardan sonra bu bariz görüldü, batı artık muasır medeniyetin merkezi değil maalesef Atatürk’ün deyişiyle. Muasır medeniyet her toplumun çağa uyumlu hukuk sistemi yaratmasıdır ve o hukuk sistemi kendisiyle beraber birlikte yaşadığı ülkelere de empoze etmesi gerekir. Çözüm her zaman yerdedir.

G.T.: İHD 1990’larda ve Irak’ın işgali sürecinde yurtdışındaki insan hakları ihlalleriyle de ilgileniyormuş. Ancak 2007’den itibaren dış politika ile ilgili neredeyse hiç basın açıklaması yapılmamış. Ortak basın açıklamaları var diğer insan hakları örgütleriyle birlikte yapılmış basın açıklamaları var ancak tek başına açıklama yapmamış.

A.B.:İran'daki idamlarla ilgili, Libya'daki sorunlarla ilgili basın açıklamalarımız var.

G.T.: Ama bunlar hep birlikte yapılan basın açıklamaları değil mi?

A.B.:Biz bunları yazılı olarak yaptığımız için belki basına yansımamıştır.

G.T.: Sizin dernek sitenizden inceledim.

A.B.:Yapılan bütün açıklamalar sitede yer almıyor. Bu aslında bizim açımızdan bir eksiklik. Yaptık açıkçası biraz daha felsefi anlamda pozitif yaklaşıyoruz. Yani sonuç alınabilecek, sesimiz duyurmayabileceğimiz konularda çok daha tedbirli davranıyoruz. Mesela El Beşir lideri ile ilgili önce biz açıklamalar yaptık. Fakat ses getirme açısından sıkıntılarımız var. İran Konsoloslugu önünde defalarca açıklama yaptık. Mektuplarımız geri çevrildi. Kovulduk kapıdan. Defalarca basın açıklaması yaptık İranlılarla ilgili fakat sonuç alamadık. Yapmayacak mıyız? Yapmaya devam edeceğiz. Yine İranla ilgili Af Örgütü'nü ziyaret ettik Türkiye temsilciliğini, pek çok örgütle beraber. O zaman Barış ve Demokrasi Platformuydu. Bu platform 43 imzayı bulan bir platformdu. Yaparız bakarız dediler, fakat bu kurum çok.. buldukları ülkede çalışma yapmayan bir kurum, bu suya sabuna dokunmayacağım anlamına geliyor. Af Örgütü şu anda çok atıl bir çalışma. Uluslararası ilişkileri olan kurumlardan biri aslında.

G.T.:İHOP'ta bulunuyorsunuz ama değil mi?

A.B.:Çok problemler konusunda sonuç alıcı bir platform değil. MAZLUMDER vardı mesela içinde, İHOP'un proje aldığı gerekçesiyle İHOP'tan ayrıldılar. Ama gerçek sebep bu değil, biraz ete kemiğe büründüler, şu anda baştaki parti onlarla aynı düşüncede, dolayısıyla onlara kaynak aktarımı da yapıyorlar: belediyeler,

ihale alan insanlar vs. Ama onların temel gerekçesi kurumsallaşmalarını tamamladılar ve İHOP'tan ayrıldılar.

İHOP, hiçbir zaman çözüm olmadı. Eğer gerçekten bütün insan hakları kurumları bir araya gelip Türkiye'deki temel sorunların çözümü arayışına girselerdi, bir sinerji yaratırlardı. Öyle bir şey yok.

G.T.: Yani o zaman dış politikaya yönelik ilginizin azalmadığını mı söylemek istiyorsunuz?

A.B.: İlgimiz azalmadı, takip ediyoruz fakat sonuç alıcı eylemler yaratamıyorsa sadece yazılı açıklamalarla yetiniyoruz. Türkiye'de çok ciddi hak ihlalleri var. Her ne kadar 2001 yılında AB'ye uyum yasaları çıktıysa da şu anda mevcut hükümet sekiz yıldır iktidarda bir dört yıl daha aldılar, yüzümüz Avrupa'ya dönük diyorlar. Fakat 3-4 yıldır hiçbir şey yapmadılar mevzuat anlamında hiçbir şey yapmadılar, zihniyet anlamında da tereddütlerimiz var. İnsan haklarına bakış açıları tamamen ben merkezci bir yaklaşım, kendilerinin belirlediği kıstaslar çerçevesinde bir yaklaşım var. Örneğin cumhurbaşkanı Abdullah Gül cezaevindeki 68 gazeteciden sadece 28'inin gazeteci olduğunu geri kalanların terörist olduğunu ifade etmiş. Bir açıklama da bunu kınayan bir açıklama yaptık. Bizim açıklamalarımıza ilgi gösteren genelde muhalif basın, Atılım, Evrensel, Bianet, Birgün, Gündem vs. "Değerli Terörist Basın Emekçileri" dedim. Çünkü Abdullah Gül öyle yaklaşıyor, yakın zamanda eğer tutuklanırsanız size böyle hitap edecektir. Şimdi AB'den bir ses çıkmadı mesela bu konuda. İlgi göstereceğiz de neye göstereceğiz Avrupa'nın. Irak savaşında tavırları çok ikircikli, güçlüden yana ABD ile işbirliği temelinde yaklaşan ve sonradan Irak'ta herhangi bir kitle imha silahı yok. Irak'taki halklar bir şekilde kırıldı. Soykırım anlamında. Milyonlarca insan öldü, dul kalan kadınlar, annesiz babasız kalan çocuklar, sokakta güvenlik diye bir şey yok Kürdistan bölgesi dışında. Bunu yaratan AB ülkeleri ve ABD. Dolayısıyla onlara güven yok. Hiçbir zaman güvenmedik. Sahte bir kendileri için bir demokrasi kendi halkları için demokrasi pratikleri var. En azından ikiyüzlü olduklarını ortaya

koymak veya Türkiye üzerinde biz baskı unsuru olurlar diye temenni ediyorduk ama yok. Diğer ülkelerde gelişen insan hakları ihlallerini takip ediyoruz, not alıyoruz ama Türkiye’de şu anda her tarafta sokaklarda işkence, cezaevlerinde işkence devam ediyor, Kürt sorunu bütün boyutlarıyla devam ediyor, asimilasyon aklınıza gelebilecek bütün sorunlar devam ediyor. Basın özgürlüğü yok, düşünce ifade özgürlüğü hala sıkıntılı İsmail Beşikçi’ye Kürdistan dediği için ceza verildi vs. Hala Rumların vakıf malları iade edilmiş değildir. Ermenilerle ilgili sıkıntılar devam ediyor. Ermeni hakaret sözcüğü olarak kullanılıyor, tehditler devam ediyor. Bütün bu sıkıntılar varken, bizim yurtdışında veya uluslararası ihlaller konusunda daha fazla duyarlılık göstermemiz mümkün olmuyor. Daha çok Türkiye’yle ilgileniyoruz.

G.T.:Yurtdışından, şu anda Suriye ve Libya çok karışık. Oradaki insan hakları derneklerinden, örgütlerinden ihlallerle ilgili bilgi akışı oluyor mu?

A.B: Açıkçası bir dönem iletişim kurma teşebbüsü oldu ama cesaret edemedik daha fazla ilişkilene. Hem onlar için hem bizim güvenliğimiz açısından. Suriye’deki insan hakları kurumları saklı gizli kurumlar. Biz bu tip bir ilişkiye girmedik. Şu anda bir bilgi akışımız yok ama başvurular oldu. Basın ile paylaşmadık.

G.T.: Devletle aranızda nasıl bir ilişki var. Genellikle muhalif bir tavır içindediniz. Devletle çatışma içinde olduğunuzda size bir tepki veya uyarı geliyor mu?

A.B.:İHD’ye devletin bakış açısı belli. Balyoz planında yok edilmesi gereken kurumlardan bir tanesi olarak sayılmıştır. İHD, MAZLUMDER ve TESEV’de yanlış hatırlamıyorsam, bu üç kurumun yöneticileri ,başkanları, ön plana çıkan üyelerinin göz altına alınacağı yazıyor. Şu anki hükümette çok farklı bakmıyor aslında.

Bir tek seçim öncesinde Cumartesi Anneleri olarak basın nitelendirdiği Gözaltında Kayıplara Karşı Komisyonun düzenlediği cumartesi etkinliğine ilişkin bir görüşme gerçekleştirdik. Görüşme talebi Komisyona gitmişti. Komisyon bizim komisyonumuz olduğu için yönetme bildirmek zorunda kaldı. Dolayısıyla iletişimi biz kurmaya başladık. Biz İHD olduğumuzu, çözüm için sadece bir araya gelebileceğimizi onun dışında hassasiyetlerimizin kullanılmasında gerektiğini söyledik. Başbakanla görüştük, bir çözüm gelişmedi sadece spesifik konu kullanıldı, iki tane kayıp, seçim için kullanıldı. Tabi biz görüşmeden sonra basına şunu söyledik: Bizim üç tane talebimiz vardı. Avrupa ve BM Kayıplar Sözleşmesi'nin imzalanması, *Minnesota Protokolüne* göre şu anda kazılarda ortaya çıkan toplu mezarların açılması ve Hakikat Komisyonunun kurulmasını talep etmiştik. Bunlar karşılanmadı, çözüme ilişkin başka bir bahara kaldığını söyledik. Fakat bir not düştük, kesinlikle annelerin gözyaşının seçim malzemesi yapılmaması gerektiğini söyledik. Şimdi öyle göründü ki seçime kadar bir çözüm gelişmedi, zaten meclis kapandı, Komisyon kurmak mümkün olmadı, onların da böyle bir niyeti yoktu. Dolayısıyla bir tek orada devlet ile birbirimize dokunma durumu gelişti. O da bir numara, başbakanlık düzeyinde. Onun dışında etkinliklerde belki 2004 veya 2005'teydik sanırım AB'nin baskısı üzerine insan hakları savunucularının korunması üzerine bir genelge yayınladı İçişleri Bakanlığı. O noktadan sonra bize çok dokunmadılar, nasıl dokunmadılar: Sokakta dövmediler, yerlerde sürüklediler, copla dövmediler. Ama ondan önceki tarihlerde coplu saldırı, gazlı saldırı vs. vardı. Ama şu anda yargısal bir baskı var. Mesela bizim iki sene önce kapatmaya ilişkin soruşturma açılmıştı Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığında. Açıkçası biz gidip savunma yapmadık, kapatırsanız kapatın dedik. Genel yardım başkan yardımcımız KCK Davasından tutuklu cezaevinde, Muharrem Erbey, yine aynı dönemde yedi tane yöneticimiz tutukluydu, Siirt Şube Başkanımız dahil olmak üzere. Şu an sanırım 5 yöneticimiz cezaevinde. Davalar çok var ama. özellikle bölgedeki şube başkanlarımızın yaptıkları açıklamalar sebebiyle. Mesela Batman Şube Başkanı hakkında 10 küsur dosya var dava var hakkında açılmış. Devletle ilişkimiz bu. Devlet bizi terörist görüyor, utanmadan bunu dillendiriyorlar. En son yine bizimle ilgili Yeni Akit

gazetesinde dincilerin faşistlerin gazetesinde, Mersin İHD Şubasının ve BDP'nin genel olarak Kürtçe kilise kurmak için Mersin'de bilmem ne otelinde toplantı yapılmış vs. İHD'nin yaptığı bütün çalışmaları maniple etmeye çalışan bir haber. Yani genel itibariyle sisteme kim yakın duruyorsa onlar saldırıyorlar. Bizim için bu çok enteresan değil, geçmişte düzen gazeteleri yani Doğan Grubunun gazeteleri bize saldırıyordu. Neden çünkü Doğruyol, Anavatan gibi partiler iktidardaydı. Bugün demokratik- muhafazakar olarak kendini ifade eden ama Türkiye'yi ılımlı İslama götüren AKP'nin kurduğu basın, TMSF yoluyla devraldığı basın ve eskiden beri yayın yapan Akit, Vakıf ve Zaman gibi gazeteler karalayıcı kampanyalarına devam ediyor. Bizim için enteresan değil. Biz eylemlerimiz devam edeceğiz, yapacak bir şey yok. 25 yıllık bir kurum, 26. yıla giriyoruz. Eksiklerimiz çok, biz hala kendimizi çok eksik buluyoruz. Eğer ciddi şekilde bir katkısı olsa, İHD çok daha güzel şeyler yapar.

Türkiye'de söylenmeyi ilk söyleyen, cesaret edilmeyeni ilk söyleyen. Söylemeye de devam edeceğiz. Türkiye'de işkence var, cezaevleri insanlık dışı konuma gelmiş, bu insanlık dışı politikaların devlet politikası haline geldiğini söylemeye devam edeceğiz, Kürt sorunu konusunda devletin hiçbir adım atmadığını, inkar ve imhanın devam ettiğini söyleyeceğiz. Başkalarının aksine. Kürt demekle Kürtlerin hakkı verileceğini söyleyeceğiz. Çok ayıp bir söz. Başbakan cezaevinde anne-oğul artık Kürtçe konuşabiliyor diyor. Çok bir hak gibi söylüyor. Bu hak değil, doğal bir hak, seçeler de kendi aralarında serçece konuşuyorlar. Dolayısıyla Kürtlerde Araplar da kendi dillerinde konuşacaklar. Bunun aksine grup haklarının tanınması lazım. Grup hakları da ulus ya da halk olmaktan kaynaklanan haklardır, eğitim gibi, belki yerinde yönetim, self- determinasyon, kendi kaderini tayin hakkının tanınması gibi, belki Kürtlerin şu anda talep ettiği demokratik özerklik gibi, eyalet sistemi gibi.. ama halkın kendi kendini yönetebileceği bir ülke oluncaya kadar biz sözümüzü söylemeye devam edeceğiz. Çingenelerin veya romanların sürülmediği, horlanmadığı, aşağılanmadığı bir toplum düşünüyoruz. Bunun bir hak olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla bu tip sorunların da ortadan kalkacağı zamana kadar mücadele edeceğiz.

Özgeçmiş

Görkem Tanrıverdi, 1985 İstanbul doğumludur. 2003 yılında, Burak Bora Anadolu Lisesi'nden mezun olmuştur. Bir yıl Ankara Üniversitesi'nde İngilizce hazırlık öğreniminin ardından, 2004 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Uluslararası İlişkiler lisans eğitimine başlamıştır. 2007 yılı güz döneminde, Erasmus bursu ile Stuttgart Üniversitesi değişim programına katılmıştır. 2009 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Yüksek Lisans programına başlamıştır. 2010 Aralık ayından itibaren Doğu Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.